

Zokirov Shohruxbek Zohidjon o‘g‘li

**DUNYO MAMLAKATLARNING
ASOSIY QONUN HUJJATLARI**

**“BOOKMANY PRINT”
TOSHKENT – 2022**

UO‘K: 341(100)(072)

KBK: 67.412

Z 74

ISBN 978-9943-8399-5-3

Zokirov, Shohruxbek Zohidjon o‘g‘li.

Dunyo mamlakatlarning asosiy qonun hujjatlari [Matn] :
uslubiy qo‘llanma / Sh.Z. Zokirov. – Toshkent: Bookmany print,
2022. – 132 b.

Ushbu kitobda dunyodagi o‘zining davlat boshqaruv tizimiga ega mamlakatlarning asosiy qonun hujjatlari, ularning yuzaga kelish tarixi, uni yuzaga kelishiga bo‘lgan sabab va ehtiyojlar to‘g‘risida qisqacha bo‘lsada ma’lumotlar berilgan. Mualliflar ushbu risolani yozishlaridan maqsad kitobxonlarni xalqaro huquq sohalariga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish. Kitob xaqida takliflar va mulohazalar albatta qabul qilinadi.

Taqrizchi:

Azamov J. – Qo‘qon Davlat Pedagogika Instituti Moliya va iqtisodiy ishlar bo‘yicha prorektori. Yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori.

© **Zokirov Sh.Z.**

© **“Bookmany print” nashriyoti, 2022.**

*Ushbu kitobni xalq ta'limi alo'chisi
Xoliqov Muhammadjon hamda hizmat
ofitseri Usmonov Zokirjon bobolarimning
yorqin xotiralariga bag'ilshlayman.*

Kirish

Moziydan ma'lumki, davlat va huquq kishilik jamiyati taraqqiyotining ma'lum bosqichida vujudga kelgan va uning hayotida hozirga qadar muhim ahamiyatga ega bo'lib kelmoqda. Davlat ham, huquq ham – o'ta murakkab, ayni vaqtda, serjilo, sirli va ko'p qirrali ijtimoiy hodisalardir. Ular insonlarongu shuuri va aqlini ohangrabodek o'ziga tortib keladi. Shu bois, insoniyat azal-azaldan ushbu sirli voqeliklarning ma'no-mazmunini anglashga intilib, ularga tinimsiz jiddiy qiziqish bildirib keladi. Bugungi kunga kelib ko'plab mustaqil davlatlar o'zining asosiy qonun hujjatlar ya'ni o'z konstitutsiyalariga ega bo'ldilar. Shu o'rinda konstitutsiya atamasi va uni yuzaga kelish tarixiga to'xtalib o'tsak. "Konstitutsiya" atamasi lotincha so'zdan olingan bo'lib, "o'rnatish", "belgilash" degan ma'nolarni anglatadi hamda u o'zining uzoq tarixiga ega. Dastlab "konstitutsiya", iborasi "siyosiy tuzum" ma'nosini anglatib, XVII asrda Fransiyada ushbu atama renta hamda renta shartnomasiga nisbatan ishlatilgan. Keyinchalik "Konstitutsiya" so'zi o'zining asl ma'nosiga qaytib, ushbu atama bilan huquqiy tomondan belgilab qo'yilgan "davlat tuzumi", deb nomlana boshlangan. Buyuk Fransuz inqilobi arafasida esa "Konstitutsiya" iborasi orqali "davlatning ahvoli" ifodalangan. O'rta asrlarda sharqda "Konstitutsiya" iborasining aynan o'zi bevosita ishlatilmagan bo'lsada, lekin XV-XVI asrlarda Amir Temur va Temuriylar davlatining asosiy xususiyatlarini o'zida aks ettiruvchi "Temur tuzuklari" sharqona huquqiy madaniyatga monand konstitutsiyaviy hujjat edi. Konstitutsiyaviy huquqning paydo bo'lishiga va taraqqiyotiga bir qator konstitutsiyaviy ahamiyatga molik hujjatlar katta ta'sir ko'rsatgan. Bunday hujjatlar jumlasiga 1215-yilda Angliyada qabul qilingan "Erkinliklarning buyuk Xartiyasi", 1697-yilgi "Xabeas korpus akt" ("Habeas Corpus Act") va boshqa bir qator hujjatlar kiradi. Yuqorida sanab

o‘tilgan hujjatlar hozirgi kunda ham Buyuk Britaniyada amaldagi konstitutsiyaviy hujjatlardan bo‘lib hisoblanadi. Shunday qilib, konstitutsiyaviy huquq moduli o‘ziga xos tarixiy taraqqiyot davomida vujudga kelgan. Ko‘pgina davlatlarda huquq va qonun hujjatlarining asosiy manbai - Konstitutsiya hisoblanadi(bazi bir musulmon davlatlari bundan istisnodir). Ammo Konstitutsiya davlat hayotining eng muhim masalalarini hukumatga havola qilib, ko‘pgina hollarda umumiy qoidalargina o‘zida aks etadi. Har bir davlatning hududida eng asosiy qonun bo‘lmish Konstitutsiyadan so‘ng doim qonunlar va qonun osti hujjatlari o‘rin egallaydi. Iyerarxiya bo‘yicha Konstitutsiyadan so‘ng qonun turadi. Bazi islom mamlakatlarida davlat shariat qonunlari asosida qonun va qonun osti hujjatlari yuritiladi. Qonun oliy yuridik kuchga ega bo‘lgan davlatning qonun chiqaruvchi organi tomonidan yoki fuqarolar tomonidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri, referendum o‘tkazishning talabalariga muvofiq qabul qilingan va o‘zida qonun amal qilish hududi, muddati va shaxslar doirasida huquqiy munosabatlar sub'ektlari faoliyatining umumiy namunasi mujassamlashtirgan normativ-huquqiy hujjat hisoblanadi. Konstitutsiyada inson va fuqarolarning huquq va erkinliklari e‘tirof etiladi va kafolatlanadi, davlatning boshqaruv shakli va hududiy tuzilmasi, hokimiyatning markaziy va mahalliy organlarini tashkil etish tizimi hamda ularning vakolati belgilanadi. Shuningdek, qonunchilik va ijro organlari, sud hokimiyati organlarini tuzish boshqariladi, saylov tizimi belgilanadi, davlat ramzlari va Konstitutsiyaga o‘zgartirishlar kiritish tartibi mustahkamlanar. Endi sizlar bilan mamlakatlarning asosiy qonunlari to‘g‘risida ma’lumot bersak o‘ylaymanki bu ma’lumotlar sizga o‘z faolyatingizda az qotadi.

Afrika mamlakatlari

Angola.

Angolada birinchi Konstitutsiya 1975 yilda "vaqtinchalik" o'lov sifatida; ikkinchisi 1992 yilgi referendumda tasdiqlangan, uchinchi 2010 yilda qabul qilingan. 2010 yil konstitutsiyasi hukumat tuzilmasining keng konturlarini o'rnatadi va fuqarolarning huquqlari va burchlarini belgilaydi. Huquqiy tizim Portugaliya qonunchiligi va odatiy qonunchilikka asoslangan, ammo zaif va tarqoqdir va sudlar 140 dan ortiq munitsipalitetlarning atigi 12 tasida ishlaydi. Oliy sud apellyatsiya sudi sifatida xizmat qiladi; Konstitutsiyaviy sud vakolatiga ega emas. 18 viloyat hokimlarini prezident tayinlaydi. Fuqarolar urushi tugaganidan keyin rejim ichkaridan ham, xalqaro hamjamiyat tomonidan ham demokratik va kam avtoritar bo'lish uchun bosim o'tkazdi. Uning reaksiyasi uning xarakterini sezilarli darajada o'zgartirmasdan bir qator o'zgarishlarni amalga oshirish edi. Shuningdek, yangi Konstitutsiya prezident saylovlarini bekor qilib, parlament saylovlarida g'olib bo'lgan prezident va siyosiy partiyaning vitse-prezidenti avtomatik ravishda prezident va vitse-prezident bo'lish tizimini joriy qildi. To'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita prezident davlatning barcha boshqa organlarini nazorat qiladi.

Benin.

Benin Konstitutsiyasi 1956 yil 23 dekabrda referendum orqali qabul qilingan. Konstitutsiya 12 sarlavha va 160 maqoladan iborat. Quyida ular bilan tanishamiz.

- I sarlavha. Davlat va suverenitet haqida. Unda oltita maqola bor.

- II sarlavha. Shaxsning huquqlari va majburiyatlariga bag'ishlangan. Unda 34 ta maqola bor.

- III sarlavha. Ijro hokimiyati bilan bog'liq. Unda 38 ta maqola bor.

- IV sarlavha. Qonun chiqaruvchi hokimiyat bilan bog'liq. U qismlarga bo'linadi. Milliy assambleya va hukumat o'rtasidagi munosabatlar. Unda 35 ta maqola bor.

- V sarlavha. Benin bilan bog‘liq Konstitutsiyaviy sudi. Unda 11 ta maqola bor.

- VI sarlavha. Sud hokimiyati bilan bog‘liq. U Oliy sud va Oliy adliya sudlari bo‘limlariga bo‘lingan. Unda 14 ta maqola bor.

- VII sarlavha. Benin bilan bog‘liq Iqtisodiy va Ijtimoiy Kengashi. Unda uchta maqola bor.

- VIII sarlavha. Benin bilan bog‘liq Audio-vizual va aloqa bo‘yicha yuqori komissiya. Unda ikkita maqola bor.

- IX sarlavha. Shartnomalar va xalqaro shartnomalar bilan bog‘liq. Unda oltita maqola bor.

- X sarlavha. Benin bilan bog‘liq hududiy bo‘linmalar. Unda to‘rtta maqola bor.

- XI sarlavha. Konstitutsiyani qayta ko‘rib chiqish bilan bog‘liq. Unda uchta maqola bor.

- XII sarlavha. Oxirgi o‘tish qoidalariga bag‘ishlangan. Unda to‘rtta maqola bor.

Botsvana.

Botsvanada mustamlakachilik boshqaruvi o‘rnatilgunga qadar an’anaviy konstitutsiya - ma’lum bo‘lgan qonunlar majmuasi molao bo‘lib qabila boshliqlari tomonidan ishlatilgan. 1959 yilda Qo‘shma maslahat kengashining Konstitutsiyaviy qo‘mitasi Protektoratning birinchi rasmiy konstitutsiyasini tuzdi, u 1960 yilda kuchga kirdi. 1963 yilda o‘zini o‘zi boshqarish huquqini beradigan ikkinchi konstitutsiya bo‘yicha maslahatlashuvlar boshlandi. 1965 yilgi umumiy saylov ushbu konstitutsiya asosida o‘tkazildi. Rasman 1966 yil 30 sentyabrda mustaqil bo‘lgan davlat konstitutsiyasiga o‘zgartirishlar kiritdi. Shuningdek, 1994 yil va 1997 yillarda ham qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritildi.

Konstitutsiya 9 bobdan iborat bo‘lib, ularning har birida individual huquqlar va ijro etuvchi hokimiyat vakilligi kabi ba’zi sohalar batafsil bayon etilgan.

- 1. Respublika
- 2. Shaxsning asosiy huquqlari va erkinliklarini himoya qilish
- 3. Fuqarolik
- 4. Ijroiya
- 5. Parlament

- 6.Sud sudyasi
- 7.Davlat xizmati
- 8.Moliya
- 9.Turli xil.

Burkina-Faso.

Burkina-Faso Konstitutsiyasi 1991 yil 2 iyunida referendumda ma'qullangan. Lekin 2022 yil 25 yanvarda Burkina-Fasoda harbiylar mamlakat prezidenti Rok Mark Kristian Kaboreni hokimiyatdan chetlatdi va hukumatni o'z nazoratiga oldi. Bu haqda mahalliy Lefaso yangiliklar portali xabar qilgan. Harbiylar Burkina-Faso konstitutsiyasi bekor qilingani, hukumat va parlament tarqatib yuborilgani, quruqlik va havodagi davlat chegaralari yopilganini ma'lum qilgan.

Burundi.

Burundida ham davlat to'ntarishlari ko'p bo'ladi va bulardan biri 1996 yil 25 iyuldagi davlat to'ntarishdan so'ng 1992 yilda qabul qilingan konstitutsiya bekor qilindi. 2005 yil 28 fevralda referendum orqali yangi Konstitutsiya qabul qilindi va 2005 yil 18 martda e'lon qilindi. 2017 yil 12 mayda Burundi konstitutsiyasini qayta ko'rib chiqish loyihasi e'lon qilindi. Yakuniy loyiha 2017 yil 25 oktyabrda e'lon qilindi va unda Bosh vazir lavozimini yaratish, besh yillik prezidentlik muddatidan yetti yilga o'tishni ma'qulladi. 2018 yil 21 mayda esa konstitutsiyaviy islohotlar amalga oshirish e'lon qilindi.

Chad.

Chad Respublikasi Konstitutsiyasi — Chadning oliy qonuni. Ushbu konstitutsiya zamonaviy ko'rinishda 1996 yil 31 martda qabul qilingan. 2005 va 2013 yillarda o'zgartirishlar kiritilgan. Chadning Fransiyadan mustaqillikka erishganidan beri sakkizinchi konstitutsiyasi, 2018-yil 4-mayda qabul qilingan bo'lib so'ngi amaldagi Konstitutsiya hisoblanar edi. So'ngi konstitutsiya prezidentlik rejimi doirasida To'rtinchi Respublikani o'rnatadi, Bosh vazir lavozimini bekor qilardi. 2021-yil aprel oyida O'tish davri harbiy kengashi konstitutsiyaning amal qilishini to'xtatib qo'ydi. Uning o'rniga u general Mahamat Debiga muvaqqat

prezident sifatida Prezidentlik vakolatlarini bergan va uni qurolli kuchlar rahbari deb atagan nizom chiqardi.

Efiopiya.

Efiopiya tarixdan ma'lumki mustamlakachilik davrida o'z mustaqilligini saqlab qolgan kam davlatlar qatorida edi. Dastlabki konstitutsiya 1933 yilda qabul qilingan. 1955 yil va 1987 yillarda qayta Konstitutsiyalar qabul qilingan. 1995 yil 21 avgust kuni amaldagi konstitutsiya kuchga kirdi. U 11 bob 106 moddan iborat hisoblanadi.

Ekvatorial Gvineya.

Ekvatorial Gvineya Konstitutsiyasi ushbu mamlakatning asosiy qonun hujjati hisoblanadi. 1991 yilda tasdiqlangan va 1995 yilda o'zgartirilgan. 2011 yilda bir qator tuzatishlar bo'yicha referendum o'tkazildi. Konstitutsiya 10 bob 134 modda yankunda 3 qoidani o'z ichiga oladi.

1. O'tkinchi qoidalar

- Birinchidan. Ushbu Asosiy qonun bilan yaratilgan yangi muassasalar va organlar o'z faoliyatini yo'lga qo'ygunga qadar amalda mavjudlari o'z kuchida qoladi.

- Ikkinchi. Deputatlar palatasi va Senat tashkil etilgunga qadar, amaldagi Xalq Vakillari Palatasi asosiy qonunda davlatning qonun chiqaruvchi hokimiyati tan olgan vazifalarni bajarishda davom etadi.

2. Kamsituvchi qoida

- Ushbu Asosiy qonunga zid bo'lgan har qanday qoidalar bekor qilinadi.

3. Yakuniy qoida

- Ushbu Asosiy qonun Referendum tomonidan qabul qilingan va shtatning rasmiy gazetasida [Boletín Oficial del Estado] e'lon qilingandan so'ng kuchga kiradi.

Eritreya.

Eritreya Konstitutsiyasi mamlakatning oliy qonuni. U davlat mavjudligining huquqiy poydevorini va yuridik hokimiyat manbaini yaratadi. U o'z fuqarolarining huquqlari va majburiyatlarini belgilaydi va hukumat tuzilishini belgilaydi. 1994 yil mart oyida Eritreya Muvaqqat hukumati tashkil etilgan.

Konstitutsiyaviy komissiya yangi konstitutsiya ishlab chiqishi kerak edi. 1995 yil Asmera shahrida Eritreya konstitutsiyasini yozish uchun global simpozium bo‘lib o‘tdi. Eritreya vakillari bir qator xalqaro ekspertlar, shu jumladan Somali olimlari Ismoil Ali Ismoil va Said Shayx Samatarlar bilan hamkorlik qildilar. Keyingi yili Ismoil Eritreya poytaxtida yuqori lavozimli hukumat amaldorlarini o‘qitishda ham yordam berdi. 27 oydan so‘ng, natijada konstitutsiya 1997 yilda Milliy Majlisga kiritildi. Konstitutsiya tasdiqlangan bo‘lsa-da, u hali to‘liq amalga oshirilmagan va umumiy saylovlar 2002 yilda saylov to‘g‘risidagi qonun ratifikatsiya qilinganiga qaramay, o‘tkazilmagan. Eritreya konstitutsiyasi qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlarini chaqiradi. Konstitutsiyaga ko‘ra, 150 o‘rinli bir palatali qonun chiqaruvchi organ Milliy assambleya, ichki va tashqi siyosatni qaror qiladi, byudjetni tasdiqlaydi va mamlakat prezidentini saylaydi. Biroq Milliy Majlis 2002 yildan beri yig‘ilmagan, qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi funksiyalarni Prezident amalga oshiradi.

Esvatini (Svazilend).

Davlat konstitutsion-monarxiya hisoblanadi. Esvatinida 1968 yil 6 sentyabr konstitutsiyasi 1973 yil 12 aprelda Shoh Sobxuzi II ning Favqulodda vaziyatlar to‘g‘risidagi farmoni bilan to‘xtatildi. Farmon monarxiyaga mutlaq hokimiyatni berdi va qirol boshqaruviga qarshi uyushgan siyosiy qarshiliklarni taqiqladi. 1978 yil 13 oktyabrda yangi konstitutsiya e‘lon qilindi, ammo rasmiy ravishda xalqqa taqdim etilmadi. 2001 yilda qirol Msvati III yangi konstitutsiyani ishlab chiqish bo‘yicha qo‘mitani tayinlandi. Loyiha 2003 yil may oyida izohlash uchun chiqarildi. Lekin fuqarolik jamiyati tashkilotlari, Xalqaro Amnistiya va Xalqaro advokatlar assotsiatsiyasi va boshqalar tomonidan qattiq tanqid qilindi. Xalqaro Amnistiya 2003 yilgi konstitutsiya loyihasining quyidagi tanqidlarini sanab o‘tdi:

1. Vijdon erkinligi, e‘tiqod, fikr bildirish, fikr, tinch yig‘ilish va birlashish huquqlarini to‘liq himoya qilmaslik;

2. Hayot huquqini to‘liq himoya qilmaslik, masalan, huquqni muhofaza qilish organlari xodimlariga hayot uchun xavf

tug'dirmaydigan politsiya yoki boshqalarga xavf tug'diradigan vaziyatlarda o'ldirish kuchini ishlatishga ruxsat berish;

3. Iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarni sudlar tomonidan amalga oshiriladigan huquqlar qatoriga kiritmaslik;

4. Faqat ayollarning huquqlarini qisman himoya qilish, masalan, qizlar va yosh ayollar majburiy nikohdan himoyalangan;

5. Sud hokimiyatining xolisligi va mustaqilligi, xususan, sudyalarni tanlash, tayinlash, egallab turish va lavozimidan ozod etish bilan bog'liq zaif himoya edi.

Yangi loyiha 2004 yil 4 noyabrda asosan maslahatchi parlament oldida joylashtirildi. Xabar qilinishicha, loyiha 2003 yilda chiqarilgan versiyaga o'xshaydi. Esvatini ikki eng yirik siyosiy tashkilotlar Xalq birlashgan demokratik harakati (PUDEMO) va Ngwane milliy ozodlik kongressi (NNLC) kasaba uyushmalari bilan birgalikda Esvatini Oliy sudida 2004 yilgi konstitutsiya loyihasini e'tiroz bildirdi. Biroq, 2005 yil mart oyida sud shoh Sobxuza II ning 1973 yilgi Favqulodda holat to'g'risidagi farmoniga asoslanib, muxolifatdagi siyosiy partiyalarga qo'yilgan taqiqni qo'llab-quvvatladi. "Sud qonunlari va xususan konstitutsiyaviy masalalar hal qilinganda ularni qo'llab-quvvatlash va qo'llash sudning vazifasi va vazifasi bo'lib qolmoqda", deb qaror qildi sud. Arizachilar o'z ishlarini Apellyatsiya sudida ko'rib chiqmoqchi ekanliklarini bildirdilar. Mamlakat kasaba uyushmalari mehnat va siyosiy huquqlarning yo'qligi va konstitutsiya loyihasiga qarshi norozilik namoyishi sifatida qayta-qayta ish tashlashlar uyushtirdi. Bunga 2005 yil 25 va 26-yanvar kunlari bo'lib o'tgan umumiy ish tashlash kiritilgan edi, ammo xabarlariga ko'ra, unga keng e'tibor berilmagan. Hozirda 2005 yilgi konstitutsiya amal qilmoqda.

Gabon.

Gabon konstitutsiyasi mamlakatni tartibga soluvchi asosiy qonundir. U 1961 yilda qabul qilingan, 1991 yilda qayta yozilgan va oxirgi marta 2011 yilda qayta ishlangan. Konstitutsiya 13 bob 119 moddani o'z ichiga oladi.

Gambiya.

Gambiya 1965 yil Buyuk Britaniya mustamlakasidan ajralib chiqqanidan so'ng o'z konstitutsiyasini qabul qildi. 1994 yilda harbiy to'ntarishdan so'ng o'z kuchini yo'qotdi. 1997 yilda konstitutsiya qayta ko'rib chiqildi va unga muvofiq hukumat fuqarolik nazoratiga rasmiy ravishda o'tdi. Lekin to'ntarish rahbari Yahyo Jammeh prezident sifatida qoldi. U 20 yil davomida mamlakat ustidan shaxsiy nazorat o'rnatdi. 2016 yilgi saylovda Yahyo Jammeh yutkazadi va buni tan olmaydi, iste'fo ga chiqishni rad etadi shundan keyin yana konstitutsiya inqirozi boshlandi. Keyinchalik ECOWAS millatlari mintaqaviy alyansi harbiylari aralashuvi bilan uning hukmronligi ga barham berildi va 2017 yil yanvar oyida yangi prezident Adama Barrou saylandi. Konstitutsiya 22 bob 226 moddadan iborat.

Gana.

1992 yil 28 aprelda milliy referendumda 92% qo'llab-quvvatlashdan keyin tasdiqlangan. Konstitutsiya hukumatning tartibini, vakolatlari va vazifalarini, tuzilishini belgilaydigan asosiy siyosiy printsiplarni belgilaydi. Sud tizimi va qonun chiqaruvchida fuqarolarning asosiy huquqlari va majburiyatlarini bayon qiladi.

1992 yilgi konstitutsiya, avvalgi konstitutsiyalar singari, odatiy qonunlar va ulardan foydalanish bo'yicha belgilangan an'anaviy kengashlar bilan birgalikda boshliq institutini kafolatlaydi. Milliy boshliqlar uyi ijro etuvchi va qonun chiqaruvchi hokimiyatisiz mamlakat boshlig'i va odatiy qonunchilikka ta'sir qiladigan barcha masalalar bo'yicha maslahat beradi. U muqaddimani hisobga olmaganda, 26 bobdan iborat. Qisman konstitutsiya Gana hukumatini markazsizlashtirish uchun ishlab chiqilgan.

Gvineya.

1958 yil 2 oktyabrda Gvineya mustaqil davlatga aylandi. Birinchi konstitutsiya shu zahoti qabul qilindi va konstitutsiya biroz shoshilib yozilgan edi. 15 kishilik komissiya 10 kun ichida konstitutsiya loyihasini yozdi, uni 1958 yil 10-noyabrda ikki soatlik munozaradan so'ng yangi milliy yig'ilish ma'qulladi. Biroq, birinchi prezident diktatorlik davrida(Ahmed Seku Ture),

konstitutsiya muntazam ravishda e'tiborsiz qoldirilgan yoki o'zgartirilgan.

1982 yilda ham xalqaro, ham ichki bosimga bo'ysungan holda Gvineya yangi konstitutsiyani qabul qildi, unda inson huquqlarini yanada yaxshiroq himoya qilishni o'z ichiga olgan. 1984 yilda Turening o'limidan so'ng hukumat harbiylar tomonidan ag'darildi. Boshqa konstitutsiyaviy referendum, 1990 yil 23 dekabrda bo'lib o'tdi, saylovchilarning 98,7% tomonidan ma'qullandi va bu uchinchi konstitutsiyaga yo'l ochdi.

2001 yilgi referendum muxolifat tomonidan boykot qilingan ushbu konstitutsiyaga o'zgartishlar kiritilib, prezidentlik muddatini olib tashladi va muddatni besh yildan etti yilgacha uzaytirdi.

Amaldagi konstitutsiya 2010 yil 19 apreldagi referendum orqali tasdiqlangan va 7 may kuni rasmiy ravishda qabul qilingan.

Gvineya - Bisau.

Gvineya-Bisau Konstitutsiyasi. Gvineya-Bisauni boshqaradigan asosiy qonundir. U 1984 yilda qabul qilingan, 1984 yil 6 mayda kuchga kirgan va 1991, 1993 va 1996 yillarda qayta ko'rib chiqilgan. Portugal tilida yozilgan. Konstitutsiya 5 bo'lim 9 bob 133 moddani o'z ichiga olgan.

Janubiy Afrika Respublikasi.

JAR konstitutsiyasi mamlakatning mavjudligi uchun huquqiy asos yaratadi. JAR da dastlabki konstitutsiya 1906 yil qabul qilingan bo'lib Janubiy Afrika Qonun deb nomlangan. 1961 yilda rasmiy Janubiy Afrika Respublikasi Konstitutsiyasi to'g'risida qonun ishlab chiqildi. 1996 yil 8 mayda yangi matn tuzildi va u keng jamoatchilikka taqdim etildi va assambleyaning 86 foiz ishtirokchilari tomonidan ma'qullandi. Lekin 1996 yil 6 sentyabrda Konstitutsiyaviy sud ushbu matnni tasdiqlashdan bosh tortdi. Bunga sabab Konstitutsiyaviy sud konstitutsiyaviy printsiplarga mos kelmaydigan bir qator qoidalarni aniqlagan edi. Konstitutsiyaviy yig'ilish qayta yig'ilib, 11-oktabrda avvalgi matnga nisbatan ko'plab o'zgarishlarni o'z ichiga olgan o'zgartirilgan konstitutsiyaviy matnni qabul qildi. 1996 yil 10-dekabr kuni prezident Mandela matnni imzoladi va Hukumat gazetasida e'lon qilindi. Ammo 1997 yil 4 fevraldan kuchga kirdi.

Shu kunga qadar JAR Konstitutsiyasiga 17 marotaba tuzatishlar kiritildi Konstitutsiya 8 bo‘lim 14 bob 244 moddadan iborat.

Janubiy Sudan.

Yaxshi ma‘lumki Janubiy Sudan yer yuzida eng yosh mamlakatlardan hisoblanib mustaqillikka qadar hududida Sudan Konstitutsiyasi amal qilgan. Mamlakat mustaqil bo‘lgandan so‘ng Janubiy Sudan Qonunchilik Assambleyasi 2/3 qismi tomonidan yangi konstitutsiya qabul qilindi. 2011 yil 9 iyuldan yani mamlakat mustaqil bo‘lgandan so‘ng kuchga kirdi. Konstitutsiya Arab va Ingliz tillarini rasmiy til deb belgilaydi. Konstitutsiyaga ko‘ra qullik taqiqlanadi, qiynoqlar va o‘lim jazosini cheklaydi, ayollar va erkaklar teng huquqiligini e‘tirof etadi.

Jazoir.

Bir partiyali (Milliy Ozodlik Fronti) Jazoir mamlakati 1963-yilda konstitutsiya qabul qildi. 1976 yil ikkinchi konstitutsiya qabul qilindi. Bu konstitutsiya sotsializm va rasmiy ravishda - siyosiy institutlarni harbiy muassasalarga nisbatan ustunligini ta‘minlashga qaratilgan. Erkin bozor islohotlar va undan keyin 1988 yil oktyabrdagi qo‘zg‘olonlar sabab 1989 yil 23 fevralgi referendumda 73 foiz ovoz bilan yangi konstitutsiya qabul qilindi. 1992 yil Jazoir fuqarolar urushi, harbiy to‘ntarish va favqulodda holat sabab konstitutsiya ayrim qismlari to‘xtatib qo‘yildi. 1996 yil 28 noyabrda referendum orqali yana yangi konstitutsiya qabul qilindi va 2008 yil o‘zgartirishlar kiritildi.

Yana Jazoirda 2020 yilgi konstitutsiyaviy referendum 2020-yil 1-noyabrda bo‘lib o‘tdi. Referendum mavzusi Jazoir konstitutsiyasini qayta ko‘rib chiqish bo‘lib, u Hirak deb nomlanuvchi bir qator norozilik namoyishlari ortidan bo‘lib o‘tdi.

Prezident Abdelmadjid Tebbunning 2019-yil aprel oyida 4 muddatga sobiq prezident Abdulaziz Buteflikaning iste‘foga chiqishiga sabab bo‘lgan namoyishlar natijasida ko‘tarilgan talablarni qondirishga qaratilgan sa‘y-harakatlari, qayta ko‘rib chiqilgan konstitutsiya Jazoir hukumati vakolatlarini isloh qilishni maqsad qilgan edi. Konstitutsiyada 240 modda mavjud.

Jibuti.

Jibuti Konstitutsiyasi 1992 yil 4 sentyabrda qabul qilingan va 2010 yilda o'zgartirilgan. Konstitutsiyasi 13 ta nomga bo'lingan bo'lib, ular 97 moddadan iborat. 1-sarlavha davlat va uning suverenitet. 2-sarlavha odamlarning huquqlarini belgilaydi. 3-sarlavhada ijro etuvchi hokimiyatning huquqlari va majburiyatlari ko'rsatilgan. 4-sarlavha Qonunchilik filialini tashkil etadi. 5-sarlavha qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatadi. 6-uvon Prezident tomonidan muhokama qilinadigan va imzolanadigan va Milliy Assambleya tomonidan tasdiqlangan xalqaro shartnomalar va bitimlarni boshqaradi. 7-sarlavha sud tizimini o'rnatadi. 8-uvon Sud nazorati va Konstitutsiyaviy Kengashni tuzdi. 9-sarlavha Oliy Adliya Sudini tashkil qiladi. 10-sarlavha hududiy kollektivlar deb nomlanadigan Jibutining federal birliklarini tashkil etadi. 11-sarlavha respublika Mediatorining pozitsiyasini yaratadi. 12-sarlavha taqdim etadi tuzatish protsedura. 13-sarlavha konstitutsiyani e'lon qiladi.

Kabo-Verde.

Kabo-Verde mamlakati 1980 yil o'z konstitutsiyasini qabul qildi. 1992 yil qo'shimchalar kiritildi. Konstitutsiya 322 moddadan iborat.

Kamerun.

Kamerun o'zining dastlabki konstitutsiyasini 1960 yilda Fransiyadan mustaqil bo'lgandan so'ng qabul qildi. 1961 yil Janubiy Kamerun ham Inglizlardan o'z mustaqilligini qabul qildi. Va federal davlat tashkil topdi. 1972 yil prezident Ahmadou Ahidjo federal tuzimni bekor qildi. Kamerun unitar Respublikasi deb nomlangan va prezidentga katta vakolatlar bergan yangi hujjat imzoladi. 1984 yilda mamlakat prezidenti Pol Biya qayta ko'rib chiqilgan konstitutsiyani qabul qildi.

1990-yillarda Kamerun siyosati liberallashtirilishi bilan Anglofon mintaqasidagi bosim guruhlari Kamerun hukumatiga o'zgartirish kiritishni talab qilib, federal boshqaruv tizimiga qaytishni afzal ko'rishdi. Pol Biya bosimga javob berdi va 1996 yil 18-yanvarda 96/06-sonli Qonun Kamerunda yangi Konstitutsiyani qabul qildi.

2008 yil 10 aprelda Milliy Assambleya aksariyat hollarda 96/06-sonli qonunga o'zgartishlar kiritish to'g'risida qonunni qabul qildi. Konstitutsiyani o'zgartirib, prezidentga prezident vazifasini bajargani uchun javobgarlikka tortilmaslik daxlsizligini va ijro etuvchi hokimning cheksiz qayta saylovlarda qatnashishiga imkon berdi.

Keniya.

Dastlab 1963 yil mustaqillik konstitutsiyasi qabul qilindi. 1969 yilda konstitutsiyaviy islohotlar o'tkazildi va yangi konstitutsiya qabul qilindi. 2010 yil 7 aprelda Keniya Bosh prokurori yangi konstitutsiyani taqdim etdi. Rasmiy ravishda 2010 yil 6 mayda nashr etildi. 2010 yil 4 avgustda referendum o'tkazildi va unda 67 foiz ovoz bilan ma'qullandi va shu yilning 27 avgustida e'lon qilindi.

Chiqarilgan yangi konstitutsiya tomonidan taklif qilingan asosiy o'zgarishlar quyidagi yo'nalishlarga to'g'ri keladi:

- Hokimiyatning uchta qo'li, ya'ni ijro etuvchi, qonun chiqaruvchi va sud hokimiyati o'rtasida vakolatlarni ajratish.
- Ijro etuvchi - ijro etuvchi hokimiyat va malaka egasi.
- Qonun chiqaruvchi hokimiyat - xalq tarkibi va vakili. Senat - yuqori palataning kiritilishi.
- Sud tizimi - lavozimni egallash va tayinlash uchun malakalar.
- Devolyutsiya - faqat ikki darajadagi Hukumat: milliy va guberniyalar.
- Fuqarolik - boshqa masalalar qatori, gender kamsitishlari tugatildi va chet el fuqaroligini olgan fuqarolar Keniya fuqaroligini yo'qotmaydi.

Komor orollari.

Komor orollari davlatida 1977 yil Ali Solih hukumati tomonidan konstitutsiya ishlab chiqildi va oktyabrda bo'lib o'tgan referendumda 55 foizi tomonidan ma'qullangan. 1978 yil Ahmed Abdallah yangi konstitutsiya taklif qilindi. 1978 yil 1 oktyabrda referendumda Komorliklarning 99 foiz ovozi bilan konstitutsiya qabul qilindi. Ushbu konstitutsiya prezident uchun kuchli ijro etuvchi vakolatlarni saqlab qoldi va islom dinini mamlakat dini sifatida tikladi.

Komor Orollari Federal Islom Respublikasining yangi yana bir konstitutsiyasi 1992 yil 7 iyunda o‘tkazilgan referendum orqali tasdiqlangan. Bu konstitutsiya 1978 yilgi konstitutsiyani almashtirdi. Shuningdek 1996 yil, 1999 yillarda yangi konstitutsiyalar qabul qilindi. Hozirda Komor orollarida 2001 yil 23 dekabrda qabul qilingan va oxirgi marta 2009 yil may oyida o‘zgartirilgan konstitutsiya asosiy qonun hujjati hisoblanadi.

Kongo Demokratik Respublikasi.

Kongo Demokratik Respublikasida dastlabki konstitutsiya Belgiya Konstitutsiyasiga asoslanib qabul qilindi. 1964 yil 1 avgustda va 1964 yil 24 iyunda esa yangi konstitutsiyalar qabul qilindi. Unga ko‘ra prezidentlik vakolatlari kuchaytirildi. Kongo nomi 1971 yil Zair nomi bilan yuritiladi boshlandi, 1974 yil avgustida yana yangi konstitutsiya kuchga kirdi. Bu konstitutsiya deyarlik barcha hokimiyatni prezident (Mobuto Sese Seko) qo‘lida jamlangan edi. Shu konstitutsiya 1978 yil 15 fevralda qayta ko‘rib chiqildi va 1990 5 iyulda o‘zgartirilgan. O‘tish davri konstitutsiyasi 1994 yil aprel oyida e‘lon qilindi. 1997 yil may oyida boshqa konstitutsiyaviy qonun ishlab chiqildi ammo 1998 yil mart oyida yakunlanmadi. 2002 yil ikkinchi Kongo urishdan sabab 2003 yil apreldan boshlab yangi konstitutsiya qabul qilindi. Ushbu hujjat 2006 yil 18 fevralda amaldagi Konstitutsiya kuchga kirgunga qadar amal qildi.

Kongo Respublikasi.

Kongo Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatni tartibga soluvchi asosiy qonundir. Unda Kongo Respublikasi plyuralistik, ko‘p partiyaviy demokratiya ekanligi ta’kidlangan.

Eski va yangi konstitutsiyalar bir qator muhim matnlarga insonning asosiy huquqlariga ishora qiladi:

- BMT Nizomi
- Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi
- Inson va odamlar huquqlari to‘g‘risidagi Afrika Xartiyasi
- 1991 yildagi Kongo milliy birligi xartiyasi va huquq va erkinliklar Xartiyasi.

Kongo Respublikasida 2015 yil konstitutsiyaviy referendum pozitsiyasini tiklagan yangi Konstitutsiya yaratildi. 2015 yil 25

oktyabrda konstitutsiyaviy referendum bo'lib o'tdi. Yangi konstitutsiya quyidagi o'zgarishlarni o'z ichiga oldi:

- O'lim jazosini bekor qilish
- Prezidentlikka nomzodini ko'rsatish huquqini uch muddatga kengaytirish, shu bilan birga prezidentlik muddatini etti yildan besh yilgacha kamaytirish.
- Prezidentlik uchun maksimal 70 yosh chegarasini bekor qilish va eng kam yoshni 40 yoshdan 30 yoshgacha kamaytirish.
- Bosh vazir lavozimini qayta tiklash, 2009 yilda bekor qilingan.
- Konstitutsiyaviy sudni isloh qilish. Ilgari prezident tomonidan to'liq nomzod qilib qo'yilgan uning to'qqiz nafar a'zosi endi Milliy Majlis va Senat raislari, Oliy sudning bosh sudyasi va Prezident tomonidan to'rt yil muddatga ikki marotaba yangilanishi mumkin.
- Bir qator maslahat organlarini yaratadi (ular mavjud organlarga qo'shimcha ravishda Iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik kengash; Respublikaning Mediatori; Inson huquqlari bo'yicha milliy qo'mita va Aloqa erkinligi bo'yicha yuqori kengash). Ular hukumat amaldorlarini o'zlarining vakolatiga taalluqli masalalar bo'yicha guvohlik berish uchun chaqira olishadi:

1. Muloqot bo'yicha milliy kengash
2. Ayollar uchun maslahat kengashi
3. Nogironligi bo'lgan odamlar uchun maslahat kengashi
4. Yoshlar uchun maslahat kengashi
5. An'analar va dinlar bo'yicha maslahat kengashi
6. NNT va fuqarolik jamiyati bo'yicha maslahat kengashi

• Mahalliy hokimiyat organlariga katta vakolatlar berish va Kongoning "markazlashmagan davlat" ekanligini tasdiqlash.

Kot-d'Ivuar.

Mamlakat o'z tarixida 3 ta konstitutsiyaga ega. 1960 yil 31 oktyabrda Kot-d'Ivuar milliy assambleyasi mustaqil respublikani tashkil qiluvchi Konstitutsiyani qabul qildi. The 1960 yilgi Konstitutsiya mustaqil sud tizimi va milliy qonunchilik organiga ega kuchli, markazlashgan prezidentlik tizimini chaqirdi. Ivuar siyosiy tizimining aksariyat qismida bo'lgani kabi, Fransiya siya

ham Konstitutsiyani tayyorlashda katta ta'sir o'tkazdi. Feliks Houphouet-Boigny va uning boshqa mualliflari o'zlarining rasmiy siyosiy ma'lumotlari va tajribalarining katta qismini Frantsiyada olganlar va Xupouet-Boignyning o'zi 1950 yillarda ketma-ket Fransiya hukumatlarida ishlagan. Konstitutsiya odatdagi huquq va erkinliklarning ko'pini kafolatladi. Biroq himoyalanganlar orasida matbuot va yig'ilishlar erkinligi bor edi.

1999 yildagi qonsiz to'ntarishdan so'ng, general Robert Gey milliy birlik hukumatini tuzdi va ochiq saylovlar va'da qildi. 2000 yil yozida aholi tomonidan yangi konstitutsiya ishlab chiqildi va tasdiqlandi.

2015 yil Prezident Alassane Uattara ko'p yillik notinchlik va urushlar uchun javobgar hisoblangan amaldagi konstitutsiyani o'rniga, yangi konstitutsiyani va'da berdi. 2016 yil 1 iyunda Prezident Alassane Uattara yangi konstitutsiyani ishlab chiqish uchun ekspertlar guruhini tuzdi. Taklif etilayotgan konstitutsiya 2016 yil 30 oktyabrda bo'lib o'tgan referendum orqali tasdiqlanishi kerak edi. Mustaqil saylov komissiyasi (CEI) tomonidan 2016 yil 1 noyabrda berilgan vaqtinchalik natijalar asosida taklif qilingan konstitutsiya 93,42 foiz ovoz bilan ma'qullandi. Konstitutsiya 133 moddani o'z ichiga olgan.

Lesoto.

Lesoto qirolligi Konstitutsiyasi mamlakatni tartibga soluvchi asosiy qonundir. U 1993 yilda qabul qilingan va besh marta qayta ko'rib chiqilgan.

- I bob - Qirollik va uning Konstitutsiyasi
  - II bob - Insonning asosiy huquqlarini himoya qilish va erkinliklar
  - III bob - Davlat siyosatining tamoyillari
  - IV bob - Fuqarolik
  - V bob - Qirol
  - VI bob – Parlament
- I qism – Parlament tarkibi
- II qism - Qonunchilik va parlamentda ishlash tartibi
- III qism - Chaqiruv, muddatidan oldin bekor qilish va tugatish
- VII bob - Konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritish

- VIII bob - Ijroiya
- IX bob - Yer
- X bob - Moliya
- XI bob - Sud hokimiyati
- I qism - Sud hokimiyati
- II qism - Oliy sud
- III qism - Apellyatsiya sudi
- IV qism-Quy sudlar, sudlar-harbiy va tribunallar
- V qism – Murojaat va qoidalar
- VI qism-Sud xizmati komissiyasi
- XII bob - Ombudsman
- XIII bob - Davlat xizmati
- XIV bob - Turli xil
- XV bob - O‘tish va vaqtinchalik qoidalar

Liberiya.

Liberiya o‘zining mustaqilligi oldidan 1847 yilda tasdiqlangan dastlabki konstitutsiyasi bilan boshqarilgan:

- 1847 yildagi Liberiya konstitutsiyasi

Amerika kolonizatsiya jamiyati hamdo‘stligi hukmronlik qilgan davr ostida Liberiya bundan tashqari, ikkita konstitutsiya bilan boshqarilardi:

- 1820 yildagi Liberiya konstitutsiyasi
- 1838 yildagi Liberiya konstitutsiyasi.

1980 yil 12 aprelda Smauel Dou boshchiligidagi Xalq qutqarish kengashi kichik bir guruh askarlar tomonidan 1847 yilgi Konstitutsiya to‘xtatildi va boshqaruv hokimiyati o‘z zimmasiga olindi.

1981 yil 12 aprelda, Amos Soyer (Liberiya Universitet siyosatshunos professori) yangi konstitutsiyani ishlab chiqish bilan shug‘ullanadigan 25 kishilik organ - Milliy Konstitutsiya qo‘mitasining raisi etib tayinlandi. 1982 yil dekabrda Qo‘mita konstitutsiya loyihasini tugatdi va uni Xalq qutqarish kengashiga taqdim etdi. 1984 yil 3 iyulda qayta ko‘rib chiqilgan konstitutsiya milliy referendumda 78,3 foiz ovoz to‘plab ma’qullandi. 1986 6

yanvarda Prezident Doe davrida yangi konstitutsiya qabul qilindi. Hozirda ushbu qonun mamlakatda asosiy qonun hujjati hisoblanadi.

Liviya.

Liviya fuqarolik urushlar va turli qarshiliklardan so'ng, 2017 yil konstitutsiya loyihasi ishlab chiqildi. 2014 yilda saylangan Liviyaning Ta'sis majlisi 2017 yil iyul oyida uchdan ikki qism ko'pchilik ovozi bilan konstitutsiyaviy deklaratsiya ma'qulladi.

Konstitutsiyaviy deklaratsiyaning 1-moddasida Liviya davlati quyidagicha tavsiflanadi:

- Bu erda odamlar siyosiy hokimiyatning manbai sifatida harakat qilishadi

- Tripoli davlat poytaxti (Tarablus)
- Islom davlat dini bo'ladi
- Islomiy Shariat qonunchilikning asosiy manbai hisoblanadi
- Din erkinligi davlat huquqini beradi musulmon bo'lmagan ozchiliklar uchun

- Arabcha rasmiy tildir

- Davlat til va madaniy huquqlarini himoya qiladi.

Madagaskar.

Madagaskarda uchinchi respublika konstitutsiyasiga 1992 yil 19 avgustda asos yaratildi va ommaviy referendumda 12 sentyabrda 149 moddadan iborat konstitutsiya qabul qilindi.

2010 yil 22 sentyabrda Madagaskar saylov komissiyasi referendum o'tkazdi va saylovchilarning 74 foizi tomonidan ma'qullandi. Unda saylovchilarning 53 foizi ishtirok etayganligi aniqlandi. Yangi konstitutsiya tomonidan kiritilgan muhim o'zgarishlardan biri prezidentlikka nomzodlar uchun eng kam yoshni 40 yoshdan 35 yoshgacha tushirish edi. Bu esa keyinchalik prezidentlik lavozimida ishlagan Andri Rajoelinaga (36 yosh) qo'l keldi va o'z nomzodini prezidentlikka qo'ydi.

Malavi.

Malavi konstitutsiyasi mamlakatni tartibga soluvchi asosiy qonundir. 1994 yil 16 mayda qabul qilingan. Konstitutsiya 215 moddadan iborat.

Mali.

Malida 1968 yil 6 dekabrda davlat to'ntarishdan so'ng amaldagi konstitutsiya bekor qilindi. 1974 yil 2 iyulda referendum orqali yangi konstitutsiya qabul qilindi. Ushbu konstitutsiya 1991 yil Musa Traore ag'darilguninga qadar kuchda bo'lgan. 1991 yil avgustda Amadu Tumani Toure rejimi ostida yangi konstitutsiya ishlab chiqqan milliy konferentsiyada tuzildi va 1992 yil yanvarda bo'lib o'tgan referendumda 98 foiz ovoz bilan yangi konstitutsiya kuchga kirdi. Ammo qisqa vaqt ichida 2012 yilgi harbiy to'ntarishdan so'ng to'xtatib qo'yildi.

Markaziy Afrika Respublikasi.

1960 yilda mustaqillikka erishganidan beri Markaziy Afrika Respublikasi to'ntarishlar bilan katta siyosiy beqarorlikni ko'rsatib, ko'plab konstitutsiyalardan foydalangan:

- 1964 yil 26-noyabr Konstitutsiyasi (Birinchi respublika);
- 1966 yil 8 yanvardagi konstitutsiyaviy qonun;
- 1976 yil 4-dekabrda imperatorlik konstitutsiyasi (Markaziy Afrika imperiyasi);
- 1979 yil 21 sentyabrdagi Konstitutsiyaviy qonun (respublika tiklandi);
- 1981 yil 5 fevral konstitutsiyasi (Ikkinchi respublika);
- 1981 yil 1 sentyabrdagi Konstitutsiyaviy qonun;
- 1985 yildagi Konstitutsiyaviy qonun;
- 1986 yil 28-noyabr Konstitutsiyasi (Uchinchi respublika);
- 1995 yil 14 yanvardagi Konstitutsiya (To'rtinchi respublika);
- 2003 yil 15 martdagi Konstitutsiyaviy qonun;
- 2004 yil 27 dekabrda Konstitutsiya (Beshinchi respublika);
- 2013 yil 18 yanvardagi Konstitutsiyaviy Xartiya (o'tish davri).

Amaldagi konstitutsiya esa 2015 yil 15 dekabrda referendum o'tkazilib 2016 yil 27 martda rasmiy ravishda qabul qilingan.

Marokash.

Marokash konstitutsiyasi mamlakat tiklangandan 6 yil o'tgach, 1962 yilda qabul qilingan. Qirol Mohamed V siyosiy va konstitutsiyaviy institutlarni yaratish uchun ishlagan. Dastlab bu Milliy maslahat kengashining tashkil etilishi va 1959 yil 15-

noyabrda Dahirning qabul qilinishi, jamoat erkinliklari va soʻz erkinligini tartibga soluvchi qonun hujjatlarini imzolagan. Keyinchalik, 1960 yilda Konstitutsiyaviy Kengash tuzildi va 1962 yil 18 noyabrda birinchi Konstitutsiya loyihasi taklif qilindi va 1962 yil 7 dekabrda referendum orqali ratifikatsiya qilindi va bir hafta oʻtib, 14 dekabrda eʼlon qilindi.

2011 yil 1 iyul kuni konstitutsiyaviy islohotlar boʻyicha referendum boʻlib oʻtdi. Unga koʻra :

- Parlamentdagi eng katta partiyadan Bosh Vazir tayinlash
- Monarxdan Bosh Vazirga bir qator huquqlarni berish, shu jumladan parlamentni tarqatib yuborish;
- Parlamentga amnistiya berish, ilgari monarxda boʻlgan;
- Berber tili bilan birga Arab tilini ham rasmiy til qilib belgilash.

Maʼlumotlarga koʻra, oʻzgarishlarni 98,49% saylovchilar maʼqullagan.[5] Referendumni boykot qilishga chaqirgan norozilik harakatlariga qaramay, hukumat vakillari 72,65% ishtirok etganini daʼvo qilishgan.

Mavrikiy.

Mavrikiy Respublikasi Konstitutsiyasi (Fransuz: La Konstitutsiya de Moris) Mavrikiy ning asosiy qonun hujjati hisoblanadi. Konstitutsiyaning I bobi, 2-boʻlimiga binoan, agar boshqa qonun ushbu Konstitutsiyaga zid boʻlsa, boshqa qonun, nomuvofiqlik darajasida, bekor qilinadi. Amaldagi Konstitutsiya 1968 yilda qabul qilingan boʻlib, u Mavrikiy suveren demokratik davlat deb belgilaydi va u Mavrikiy Respublikasi deb nomlanadi. Konstitutsiya fuqaroga uning asosiy huquqlarini kafolatlaydi: erkinlik va qonunlarni himoya qilish huquqi, vijdon erkinligi, uyushish erkinligi, harakatlanish va fikrlar erkinligi, soʻz erkinligi, eʼtiqod va diniy eʼtiqod erkinligi, shuningdek xususiy mulk huquqlarini. Konstitutsiyada himoya qilingan individual huquqlar, asosan ijobiy huquqlardan farqli oʻlaroq, salbiy huquqlardir. Konstitutsiya qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati oʻrtasida vakolatlarning taqsimlanishini aniq belgilab qoʻygan. Konstitutsiya barcha ishlarni koʻrib chiqish uchun cheksiz yurisdiksiyaga ega Oliy sudni, shuningdek, ikkita apellyatsiya

sudini, Oliy sudning bo‘linmalarini, oraliq fuqarolik va jinoiy ishlarni ko‘rib chiqishni belgilaydi.

Mavritaniya.

1958 yil oktabr oyida Mavritaniya Islom Respublikasi e‘lon qilinishi bilanoq, Hududiy Majlis o‘z nomini Ta‘sis majlisi deb o‘zgartirdi va darhol milliy konstitutsiya tayyorlash bo‘yicha ishlarni boshladi; hujjat 1959 yil mart oyida Frantsiya konstitutsiyasi o‘rniga Ta‘sis yig‘ilishi tomonidan bir ovozdan qabul qilindi va 1960 yil 28 noyabrda Mavritaniya o‘z mustaqilligini e‘lon qildi. Konstitutsiya 1961 yil 20 mayda tasdiqlangan. Konstitutsiyaga binoan hukumat uchta filialdan iborat edi: ijro etuvchi, qonun chiqaruvchi va sud.

1978 yilda Daddani ag‘dargan harbiy rejim 1961 yil 20 mayda ratifikatsiya qilingan Konstitutsiyani bekor qildi. Keyin 1980 yil dekabrda u kutilmaganda fuqarolik boshqaruviga qaytishini e‘lon qilganida, Haydalla yangi vaqtinchalik konstitutsiyani e‘lon qildi. Ushbu konstitutsiya loyihasida ko‘p partiyaviylik va birlashish erkinligi ta‘minlangan edi. 1981 yil mart oyida harbiy hukumatning sobiq a‘zolari tomonidan qilingan abort to‘ntarish urinishidan so‘ng, Haydalla Mavritaniyani fuqarolik boshqaruviga qaytarish niyatidan qaytdi va konstitutsiya loyihasini bekor qildi.

Milliy najot uchun harbiy qo‘mita (CMSN) Konstitutsiyaviy Xartiyasi 1985 yil 9 fevralda boshqa konstitutsiya taklif qildi. Xartiya 1961 yildagi konstitutsiyada aks etgan demokratiyaning har qanday da‘volarini aniq chiqarib tashladi. Shu bilan birga, u 1948 yilgi Inson huquqlari to‘g‘risidagi Umumjahon deklaratsiyasiga va Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Afrika Birligi Tashkiloti (OAU) va Arab Davlatlari Ligasi (Arab Ligasi) ustavlariga rioya qilishni va‘da qildi.

Mavritaniyaning amaldagi konstitutsiyasi 1991 yil 12 iyulda qabul qilingan. Konstitutsiyaga ko‘ra, Islom davlat dini va Prezident musulmon bo‘lishi kerak ekanligi belgilab qo‘yildi.

Misr.

Misr Arab Respublikasining sobiq konstitutsiyasi 1971 yil 11 sentyabrda jamoat referendumini yo‘li bilan qabul qilingan. Keyinchalik unga 1980, 2005 va 2007 yillarda o‘zgartirishlar

kiritilgan bo‘lib, qonun ustuvorligini, sud hokimiyatining mustaqilligini va partiyaning ko‘pligini tasdiqlovchi tizimlar joriy qilindi. 2011 yil 13 fevralda Misr inqilobi sabab Prezident Husni Muborak iste’foga chiqqandan keyin konstitutsiya to‘xtatildi. 2011 yil 30 martda Qurolli Kuchlar Oliy Kengashi mamlakat hukumati bilan yangi vaqtinchalik konstitutsiya qabul qilingandan keyin "amalda bekor qilindi.

2012 yil 30 noyabrda yangi konstitutsiya loyihasi Assambleya tomonidan ma’qullandi va 2012 yil 26 dekabrda Prezident Muhammad Mursiy ushbu hujjatni imzoladi yangi konstitutsiya qonunga muvofiq kuchga kirdi.

So‘ngi amaldagi konstitutsiya 2014 yil yanvar oyida referendumda aniqlandi va 18 yanvarda e’lon qilinib kuchga kiradi. 2019 yil 20-22 aprel kunlari konstitutsiyaga o‘zgartishlar kiritish bo‘yicha referendum bo‘lib o‘tdi.

Mozambik.

Mozambik Konstitutsiyasi 2004 yil 21-dekabrda qabul qilingan va 2007 yilda o‘zgartirish kiritilgan.

Namibiya.

Namibiya Konstitutsiyasi mamlakat 1990 yil 9 fevralda Janubiy Afrika Respublikasidan mustaqil bo‘lishidan 1 oy oldin yozilgan.

Konstitutsiya quyidagi so‘zlar bilan boshlanadi:

"Holbuki, insoniyat oilasining barcha a’zolarining o‘ziga xos qadr-qimmatini va teng va ajralmas huquqlarini tan olish erkinlik, adolat va tinchlik uchun ajralmas hisoblanadi; Holbuki, aytilgan huquqlarga shaxsning yashash huquqi, erkinlik va baxt-saodatga intilish kiradi. Irqi, rangi, etnik kelib chiqishi, jinsi, dini, e’tiqodi yoki ijtimoiy yoki iqtisodiy holati; bu huquqlar demokratik jamiyatda eng samarali himoya qilinadi va himoya qilinadi, bu erda hukumat o‘z faoliyati ostida faoliyat yuritadigan erkin saylangan xalq vakillari oldida javobgardir. suveren konstitutsiya va erkin va mustaqil sud hokimiyati; bu huquqlar uzoq vaqtdan beri mustamlakachilik, irqchilik va aparteid tomonidan Namibiya xalqiga berilib kelingan bo‘lsa-da; biz Namibiya xalqi - mustamlakachilik, irqchilik va aparteidga qarshi kurashda nihoyat g‘olib chiqdik. o‘zimizga va farzandlarimizga biz erishgan

yutuqlarni qadrlash va himoya qilishga bo'lgan qarorimizni ifodalovchi Konstitutsiyani qabul qilishga qat'iy qaror qildik. uzoq kurash; hammamizda shaxsning qadr-qimmatini va dunyo xalqlari orasida va ular bilan birgalikda Namibiya millatining birligi va yaxlitligini targ'ib qilish istagi; milliy kelishuvga erishish va tinchlik, birlik va yagona davlatga umumiy sadoqatni rivojlantirish uchun harakat qiladi; ushbu printsiplarga sodiq bo'lib, Namibiya Respublikasini suveren, dunyoviy, demokratik va unitar davlat sifatida tashkil etish to'g'risida qaror qabul qildi va barcha fuqarolarimiz uchun adolatni ta'minladi, erkinlik, tenglik va birodarlik. Endi biz Namibiya xalqi ushbu Konstitutsiyani suveren va mustaqil respublikamizning asosiy qonuni sifatida qabul qilamiz.

Konstitutsiya jami 148 modda 21 bobdan iborat:

- I bob. Respublika
- II bob. Fuqarolik
- III bob. Insonning asosiy huquqlari va erkinliklari
- IV bob. Jamoat favqulodda holati, milliy mudofaa holati va harbiy holat
- V bob. Prezident
- VI bob. Vazirlar Mahkamasi
- VII bob. Milliy yig'ilish
- VIII bob. Milliy kengash
- IX bob. Adliya idorasi
- X bob. Ombudsman
- XI bob. Davlat siyosatining tamoyillari
- XII bob. Mintaqaviy va mahalliy boshqaruv
- XIII bob. Davlat xizmatlari bo'yicha komissiya
- XIV bob. Xavfsizlik komissiyasi
- XV bob. Politsiya va mudofaa kuchlari va qamoqxona xizmati
- XVI bob. Moliya
- XVII bob. Markaziy bank va Milliy rejalashtirish komissiyasi
- XVIII bob. Konstitutsiyaning kuchga kirishi
- XX bob. Amaldagi qonun va o'tish davri qoidalari
- XXI bob. Yakuniy qoidalar.

Niger.

Mamlakatda o'zining mudofaa, tashqi ishlar va valyuta kabi vakolatlarini saqlab qolgan Fransiya ta'siri ostida 1959 yil 25-fevral kuni Niger Konstitutsiyasini qabul qildi. 1960 yil 8-noyabr Konstitutsiyasi mamlakatning to'liq mustaqilligini belgilab bergan konstitutsiya bo'ldi. 1965 yil 7 sentyabrdagi konstitutsiyaviy qayta ko'rib chiqish orqali konstitutsiyaga qo'shimchalar va o'zgartirishlar kiritildi. 1974 yilgi Harbiy to'ntarishdan so'ng Harbiy qoida joriy qilindi.

1987 yil 10-noyabrda general Ali Saibu CSM prezidenti bo'ldi. va Ikkinchi Respublikaga olib borgan bir qator islohotlarni boshladi va 1989 yil sentyabr konstitutsiya qabul qilindi.

1992 yil dekabr Konstitutsiyasi esa yarim harbiy boshqaruvini bekor qildi va ikki tomonlama ijro etuvchi tizimni yaratdi. Ushbu konstitutsiya Ibrohim Baré Mayassara boshchiligida 1996 yil yanvarda harbiy to'ntarishdan so'ng to'xtatildi. 1996 yil 12 maydagi Konstitutsiya referendum orqali To'rtinchi Respublikan tomonidan tasdiqlandi. Milliy va xalqaro miqyosda bahsli saylovlardan so'ng Mayassara o'zini prezident saylovlarining birinchi bosqichida g'olib deb e'lon qildi. 1996 yilgi konstitutsiya juda kuchli ijro etuvchi va farmon bilan boshqarish qobiliyatiga ega edi.

Prezident, bosh vazir va qonun chiqaruvchi hokimiyat o'rtasida hokimiyatni tarqatish uchun ishlab chiqilgan yangi konstitutsiya 1999 yil iyul oyida saylovchilarning juda kam ishtirok etishiga qaramay referendum orqali 18 iyulda tasdiqlandi. Nigerning 1999 yil konstitutsiyasi 1992 yil dekabr konstitutsiyasining yarim prezidentlik boshqaruv tizimini tiklaydi.

2009 yilda Prezident Mamadu Tandja uyushgan konstitutsiyaviy referendum orqali oltinchi respublikani taklif qildi so'ngra rasmiy natijalarga ko'ra yangi konstitutsiya 92,5% saylovchilar va 68% ishtirokchilar bilan qabul qilindi.

2009 yil 18 fevralda "Demokratiyani tiklash bo'yicha oliy kengash" rahbari harbiy qo'mondon Salou Djibo harbiy to'ntarish qilib hukumatni egallaydi. 2010 yil 31 oktyabrda referendumda yangi konstitutsiya qabul qilindi.

Nigeriya.

Nigeriyaning suveren davlat sifatida birinchi konstitutsiyasi Inglizlardan mustaqillik qabul qilingan bilan darhol 1960 yil 1 oktyabrda kuchga kirdi. Ushbu konstitutsiyaga muvofiq Nigeriya qirolichasi Yelizaveta II bo'lib qoldi.

1963 yil 1 oktyabrda yangi konstitutsiya qabul qilindi va u Nigeriyani Federativ respublika ekanligini tasdiqlab qo'ydi. 1966 yilgi harbiy to'ntarishga qadar ushbu konstitutsiya o'z kuchida bo'lgan.

1979 yilgi konstitutsiya Vestminster tizimidan voz kechib to'g'ridan-to'g'ri saylandigan prezidentlik tizimini joriy etdi.

1993 yilda uchinchi respublika tomonidan yangi konstitutsiya qabul qilindi.

1999 yilgi konstitutsiya Nigeriyada demokratik boshqaruvni tikladi va bugungi kunda ham o'z kuchida qolmoqda. 2011 yil yanvar oyida ushbu konstitutsiyaga o'zgartishlar kiritildi.

Ruanda.

2003 yil 26 mayda yangi Ruanda Konstitutsiyasi qabul qilindi. Ushbu konstitutsiya 1991 yilgi eski Konstitutsiya o'rnini egalladi. Konstitutsiya hokimiyatning uchta filiali o'rtasida bo'linishi bilan prezidentlik boshqaruv tizimini taminladi. Konstitutsiya loyihasi Ruandaning o'ziga xos ehtiyojlariga mos keladigan "uy sharoitida ishlab chiqarilgan" va butun aholining fikrlarini aks ettirganligini ta'minlashga harakat qildi. Ular mamlakat bo'ylab fuqarolik guruhlariga anketalar yuborishdi. Konstitutsiya loyihasi 2003 yilda chiqarilgan; u parlament tomonidan ma'qullangan va keyinchalik o'sha yilning may oyida referendumga qo'yilgan va 93 foiz ovoz bilan ma'qullangan. 2015 yil 18 dekabrda tuzatishlar kiritish bo'yicha referendum bo'lib o'tdi. Konstitutsiya 12 bob 177 moddani o'z ichiga olgan.

San-Tome va Prinsipi.

San-Tome va Prinsipi Demokratik Respublikasida birinchi konstitutsiyasi 1975 yil 5 noyabrda tasdiqlangan. 1980, 1987 va 1990 yilda qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritildi. Konstitutsiya 5 bob 160 moddadan iborat.

Senegal.

Senegal mustaqil davlat bo'lganidan so'ng 1959, 1960 va 1963 yillarda o'z konstitutsiyalarini qabul qildi. So'ngi konstitutsiya esa referendum orqali 2001 yil qabul qilindi. Konstitutsiya 13 bob 108 moddadan iborat hisoblanadi.

Seyshel orollari.

1979 yil 26 martda bo'lib o'tgan muvaffaqiyatli referendumdan so'ng mamlakat uchun yangi konstitutsiya kuchga kirdi. Ushbu konstitutsiya Seyshel orollarini bir palatali respublika qilib belgiladi. 1991 yil oxirlarida Seyshel orollari ko'p partiyali demokratiyaga aylanish jarayonini boshladilar. Muhim siyosiy partiyalar ya'ni Seyshel orollari Xalq taraqqiyot fronti va Seyshel orollari demokratik partiyasi o'rtasidagi munozaralardan so'ng 1993 yil 18 iyunda referendum orqali yangi konstitutsiya qabul qilindi.

Somali.

Somalida 1961 yil 20 iyunda birinchi konstitutsiya referendum orqali tasdiqlangan. 1969 yil ikkinchi prezident Abdurashid Ali Shermarke o'ldirilgandan so'ng to'ntarish uyushtirildi va Oliy inqilobiy kengash (SRC) rahbari general mayyor Siad Bare davlat boshqaruvini o'z qo'lga oldi. Parlament va oliy sud tarqatib yuborildi. Konstitutsiya to'xtatildi. Somali Demokratik Respublikasi deb e'lon qilindi. 1979 yil 25 avgustda yangi konstitutsiya ratifikatsiya qilindi va referendum orqali qabul qilindi. 2012 yilda esa vaqtinchalik konstitutsiya Milliy Konstitutsiyaviy Assambleya tomonidan qabul qilindi va Somalini Federativ Respublika deb belgilab berdi. Somali Federativ Respublikaning konstitutsiyasi davlatning mavjudligi uchun huquqiy asos va huquqiy hokimiyat manbai bo'lib xizmat qiladi. U o'z fuqarolarining huquqlari va majburiyatlari bilan birga tuzilishini belgilaydi.

Sudan.

Birinchi Sudan fuqarolik urushi tugagach Sudanning birinchi doimiy Konstitutsiyasi 1973 yilda ishlab chiqilgan. 1985 yilgi harbiy to'ntarish Sudanning 1973 yilgi konstitutsiyasining to'xtatilishi va yil oxirida uning muvaqqat konstitutsiyasi bilan almashtirilishiga olib keldi. Prezident Omar Al-Bashir yangi

konstitutsiya tayyorlashga va'da berdi. 1998 yil yanvarigacha Sudan konstitutsiyani ishlab chiqish uchun konstitutsiyaviy konferentsiyani chaqirdi. Referendumdan so'ng konstitutsiya 1998 yil 1 iyulda kuchga kirdi.

2019 yil aprel harbiy to'ntarishi mamlakatning 30 yillik prezidenti Umar al-Bashirni ag'darib tashladi. 2019 yil 3 avgustda siyosiy kelishuv yanada keng konstitutsiyaviy hujjat bilan to'ldirilib, 16 bobda tashkil etilgan 70 ta qonuniy maqola bilan konstitutsiyaviy deklaratsiya loyihasi deb nomlandi. Hujjatni 2019 yil 4 avgustda FFC vakili Ahmed Rabie va TMCdan Mohamed Hamdan Dagalo ("Hemetti") imzoladilar.

Serra-Leone.

Serra-Leone ham qitadagi yosh mamlakatlardan hisoblanib o'z konstitutsiyasini 1991 yil qabul qilgan va 2008 yil o'zgartirishlar kiritilgan. Mamlakat konstitutsiyasi 15 bo'lim 192 moddadan iborat.

Tanzaniya.

1961 yil Tanganika o'z mustaqilligini qo'lga kiritgach konstitutsiya qabul qildiva mamlakatni qirolicha Yelizaveta II tomonidan tayyorlangan General-gubernator boshqarishi belgilab qo'yildi.

1962 yilda Tanganika parlamenti (faqat nomzodlardan tuzilgan Tanganika Afrika milliy ittifoqi partiya) ta'sis yeg'ilishda o'zini shakllantirdi. 1961 yildagi konstitutsiyani tubdan qayta ko'rib chiqildi va prezidentlik lavozimi joriy qilindi.

1964 yilda Tanganika va Zanzibar Birlashgan Tanganika va Zanzibar respublikalariga birlashtirilib, o'sha yili "Birlashgan Tanzaniya Respublikasi" deb e'lon qilindi. 1964 yilda esa 1962 yilgi konstitutsiyaga asoslanib ikki mamlakat uchun qulay konstitutsiya ishlab chiqildi.

1965 yilda esa yangi konstitutsiya qabul qilindi. Ushbu konstitutsiyada ikki hukumat partiyasi, Tanganika uchun Tanu va Zanzibar uchun ASP belgilandi.

1977 yil TANU va ASP partiyalari birlashishi sababli konstitutsiya ratifikatsiya qilindi va bu konstitutsiya amaldagi konstitutsiya hisoblanadi.

Togo.

Togo tarixida 1960, 1963 va 1979 yillar konstitutsiyalar qabul qilgan. Soʻngi amaldagi mamlakatning asosiy qonun hujjati 1902 yil 14 oktyabrda qabul qilingan va 2007 yilda qayta koʻrib chiqilgan. Asosiy qonun hujjati 27 bob 159 moddadan iborat.

Tunis.

1860 yil 17 sentyabrda Muhammad as-Sodiq III tomonidan konstitutsiya ishlab chiqish uchun komissiya tuzildi. 1861 yil 26 aprelda mamlakatni konstitutsion monarxiya deb belgilab bergan konstitutsiya kuchga kirdi.

1956 yilda Tunis Fransiyadan mustaqilligini qoʻlga kiritgandan soʻng, yangi konstitutsiya ishlab chiqildi va 1959 yil 1-iyunda qabul qilingan. Konstitutsiyaga 1988 yil 12 iyulda, 1999 yil 29 iyunda, 2002 yil 1 iyunda, 2003 yil 13 mayda va 2008 yil 28 iyulda oʻzgartirishlar kiritilgan.

2011-2013 yillarda boʻlib oʻtgan Arab bahori davrida Tunis inqilobi roʻy berdi. Prezident Zayn El-Obidin Ben Ali 2011 yil 14 yanvarda Tunisni tark etdi. 2011 yil 12 dekabrda, Monkef Marzouki Prezident etib saylandi. 2011 yil 23 oktyabrda konstitutsiya tuzish uchun Taʼsis majlisi tayyorlandi. Dastlab konstitutsiya bir yil ichida ishlab chiqiladi degan umid bor edi. Biroq, qizgʻin munozaralar va ikkita suiqaqd hujjatni kechiktirdi. Ikki yillik ishdan soʻng 146 moddadan iborat konstitutsiya loyihasi tugallandi. 2014 yil 26-yanvarda ovoz berishga qoʻyildi va ovoz berishning uchdan ikki qismi talab qilindi. Taʼsis yigʻilishi hujjatni 200-12 ovoz bilan 4 betaraf ovoz bilan qabul qildi.

Uganda.

Ugandaning birinchi konstitutsiyasi Uganda konstitutsiyaviy konferentsiyasi va mustaqillik paytidan boshlab 1962 yil 9 oktyabrdan kuchga kirdi.

1966 yil fevral oyida Bosh vazir Milton Obote iqtisodiy inqiroz (oltin janjal) sabab 1962 yilgi konstitutsiyani toʻxtatib qoʻydi. 15 aprelda yangi "Kaptar teshiklari Konstitutsiyasi" qabul qilindi. Bu Kaptar teshiklari parlamenti aʼzolari nomi bilan bogʻliq.

Uchinchi konstitutsiya 1967 yil 8 sentyabrda Milliy Assambleya aʼzolaridan tashkil topgan Taʼsis yigʻilishi tomonidan

uch oylik muhokamadan so'ng e'lon qilindi. Bu, haqiqiy ma'noda, 1966 yilgi konstitutsiyaning o'zgartirilgan versiyasi edi. Ammo barcha an'anaviy hukmdorlarni va barcha mahalliy qonun chiqaruvchilarni bekor qildi va ijro etuvchi hokimiyatni (o'sha paytda Obote boshchiligida) qonun chiqaruvchi hokimiyat hisobidan ancha kengaytirdi. Uchinchi konstitutsiya Idi Amin davrida 1971 yildagi 1-sonli Yuridik bildirishnoma asosida qisman to'xtatib qo'yilgan. Yana 1967 yil Konstitutsiyasi Obote tomonidan 1980 yil oxirida hokimiyatga qaytishi bilan rasmiy ravishda qayta tikladi.

1988 yilda Milliy qarshilik kengashi Uganda konstitutsiyaviy komissiyasini tuzdi va ularga 1967 yilgi konstitutsiyani ko'rib chiqish va yangi konstitutsiyani ishlab chiqish vazifasini topshirdi. Komissiyaning vazifasi xalq bilan maslahatlashish va milliy konsensus asosida demokratik doimiy konstitutsiya bo'yicha takliflar kiritish edi. Ushbu jarayonning natijasi, 1995 yil 22 sentyabrda Ugandaning to'rtinchi konstitutsiyasi Assambleya tomonidan 27 sentyabrda qabul qilingan va 8 oktyabrda e'lon qilindi. Oldingi konstitutsiyalarga qaraganda ancha batafsil va qudratga ega bo'lgan

Zambiya.

Zambiya Konstitutsiyasi rasmiy ravishda 1991 yilda qabul qilingan va 2009 yilda va oxirgi marta 2016 yilda o'zgartirilgan. Mamlakatning asosiy qonun hujjati hisoblanadi. Konstitutsiyada 14 bob 139 modda mavjud.

Zimbabve.

Zimbabve da dastlabki konstitutsiya 1979 yilda Lancaster House shartnomasi imzolangach 1980 yilda qabul qilindi va Lankaster Konstitutsiya nomi bilan tarixga kirdi. 2000 yil ushbu konstitutsiya referendumda ma'qullanmadi.

2008 yilda Zimbabvedagi uchta siyosiy partiya, ZANU-PF, MDC-T va MDC-N konstitutsiyaviy targ'ibot dasturidan so'ng yangi taklif qilingan konstitutsiyani muhokama qildi. Yangi konstitutsiya 2013 yil 16 mart kuni referendumda tasdiqlandi. Parlament uni 2013 yil 9 mayda ma'qulladi.

Avstraliya va Okeaniya mamlakatlarni

Avstraliya.

Avstraliya Konstitutsiya 1891 yildan 1898 yilgacha bir qator konventsiyalar orqali ishlab chiqilgan. 1898 yildan 1900 yilgacha referendum o'tkazilgan. 1900 yil 17-sentyabrda e'lon qilingan va 1901-yil 1-yanvardan kuchga kirdi. Konstitutsiya sakkiz bobga bo'lingan bo'lib, umumiy 128 qismdan iborat.

Mikroneziya Federativ Shtatlari.

Mikroneziya Federativ Shtatlari Konstitutsiyani tayyorlash 1975 yil iyun oyida boshlangan. 1978 yil 1 oktyabrda ratifikatsiya qilingan va 1979 yil 10 mayda kuchga kirgan; 10-may kuni Konstitutsiya kuni sifatida nishonlanadi. Konstitutsiya 1990 yilda bir marta o'zgartirilgan. Konstitutsiyasi 16 moddadan iborat.

Fidji.

Fidji davlati o'z tarixida to'rt marotaba konstitutsiya qabul qilgan. 1970, 1990, 1997 yillarda va so'ngisi 2013 yilda qabul qilingan.

Kiribati.

Kiribati Respublikasi 1979 yilda suveren va demokratik davlat sifatida mustaqil konstitutsiyaviy respublikaga aylandi. Aynan shu yili o'z konstitutsiyasini qabul qildi. Konstitutsiyaga keyinchalik 1995, 2016 va 2018 yillarda o'zgartirishlar kiritilgan. Konstitutsiya 10 bob va 2 jadvalga bo'lingan.

Marshall orollari.

Marshall orollari Konstitutsiyasi Marshall orollari Respublikasining oliy qonuni bo'lib, 1979-yil 1-maydan kuchga kiradi. Uning matni ham ingliz, ham marshall tillarida.

Konstitutsiya 1979-yil 1-martda konstitutsiyaviy referendum yo'li bilan saylovchilarning 63 foizi tomonidan ma'qullangan.

Marshall orollari Konstitutsiyasi asosan Vestminster tizimiga asoslangan Britaniya va Amerika konstitutsiyaviy kontseptsiyalarini, ijro etuvchi hokimiyatdan kelib chiqadigan qonun chiqaruvchi hokimiyat va mustaqil sud hokimiyati bilan aralashtiriladi.

Nauru.

1968 yil 31 yanvarda milliy mustaqillikdan so'ng shu yili qabul qilingan. 2007 yildan buyon konstitutsiya aspektlarini o'zgartirish maqsadida siyosiy munozaralar davom etmoqda.

Nauru Konstitutsiyasi 11 qism va 6 jadvalga bo'lingan:

- I qism (1 va 2-moddalar) - Nauru Respublikasi va Nauru Oliy qonuni
- II qism (3-15-moddalar) - Asosiy huquqlar va erkinliklarni himoya qilish
- III qism (16-25-moddalar) - Prezident va Ijroiya
- IV qism (26-47-moddalar) - Qonun chiqaruvchi hokimiyat
- V qism (48-57-moddalar) - Sud hukmlari
- VI qism (58-67-moddalar) - Moliya
- VII qism (68-70-moddalar) - Davlat xizmati
- VIII qism (71-76-moddalar) - Fuqarolik
- IX qism (77-79-moddalar) - Favqulodda vaziyatlar
- X qism (80-84-moddalar) - Umumiy qoidalar
- XI qism (85-100-moddalar) - O'tish qoidalar

Yangi Zelandiya.

Yangi Zelandiyada yozilmagan konstitutsiya amal qiladi. Mamlakat kodlanmagan konstitutsiya tizimiga ega. Bu yerda Qonunlar, Nizomlar, Konventsiyalar amal qiladi.

Yangi Zelandiya qonuni Britaniya imperiyasining bir qismi bo'lishdan meros bo'lib qolgan ingliz umumiy huquq tizimidan foydalanadi.

Mamlakatda bir nechta huquq manbalari mavjud. Asosiylari Yangi Zelandiya parlamenti tomonidan qabul qilingan qonunlar va Yangi Zelandiya sudlarining qarorlari bilan qabul qilingan sud amaliyotidir. Yana fundamental darajada, Yangi Zelandiya qonuni bir-biriga bog'liq uchta tamoyilga asoslanadi: parlament suvereniteti; qonun ustuvorligi; va hokimiyatlarning bo'linishi bilan belgilanadi.

Palau.

Palau Respublikasi Konstitutsiyasi (Palauan: Uchetemel a llach er a beuu er a Belau) Palau Konstitutsiyaviy Konventsiyasi tomonidan 1979 yil 28 yanvardan 2 aprelgacha qabul qilingan, 1980 yil 9 iyuldagi Konstitutsiyaviy referendumda ratifikatsiya qilingan va 1981 yil 1 yanvarda kuchga kirgan. Ikkinchi Konstitutsiyaviy Konventsiya Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartishlarni tasdiqlaydi. Bu konventsiya 2005 yil 15 iyulda o'tkazilgan. Bugungi kungacha 27 marta o'zgartirish kiritilgan.

Papua-Yangi Gvineya.

Papua-Yangi Gvineya Konstitutsiyasi 1975 yil 16-sentabrda kuchga kirdi. Bu dunyodagi deyarli barcha huquq va erkinliklarni o'z ichiga olgan noyob konstitutsiyalardan biridir. Konstitutsiya sud tomonidan bajarilishi mumkin bo'lgan ko'plab fuqarolik va siyosiy huquqlarni o'z ichiga oladi. Bularga erkinlik huquqi kiradi (32-bo'lim); yashash huquqi (35-bo'lim); g'ayriinsoniy muomaladan ozod bo'lish (36-bo'lim); vijdon, fikr va din erkinligi (45-bo'lim); so'z erkinligi (46-bo'lim) va ovoz berish va davlat xizmatida qatnashish huquqi (50-bo'lim). Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar konstitutsiyaga kiritilmagan va buning o'rniga Milliy maqsadlar va Direktiv printsiplarida ko'zda tutilgan.

Samoa.

Samoa Konstitutsiyasi 1960 yil ishlab chiqildi. 1962 yilda Yangi Zelandiyadan mustaqillik bilan rasmiy ravishda kuchga kirdi. Samoa urf-odatlarini hisobga olish uchun o'zgartirilgan.

1997 yil iyulda konstitutsiyaga mamlakat nomini G'arbiy Samoadan Mustaqil Samoa deb o'zgartirish kiritildi.

Solomon orollari.

Mamlakatning Konstitutsiyasi 1978 yil 31 mayda tasdiqlangan va 1978 yil 7 iyulda kuchga kirgan.

2017 yilda viloyat rahbarlari uni yangi federal oliy qonunga aylantirishga rozi bo'ldi, ammo u 2018 yilga qadar kuchga kirmagan. Konstitutsiya 9 bob 97 moddadan iborat.

Tonga.

Tonga Konstitutsiyasi Tonga hukumati amal qiladigan oliy qonundir. U 1875-yil 4-noyabrda qirol Jorj Tupou I tomonidan qabul qilingan. U Tonga hukumati tarkibini hamda uning ijro, qonun chiqaruvchi va sud hokimiyati o'rtasidagi muvozanatni belgilaydi. Uning qabul qilingan yilligi har yili Tonga Konstitutsiyasi kuni sifatida nishonlanadi.

Konstitutsiya uch qismga bo'lingan. Birinchi qism - Tongan xalqining huquqlari deklaratsiyasi. Ikkinchi qism hukumat shakliga bag'ishlangan. Uchinchi qismda yerga egalik qilish, merosxo'rlik va sotish to'g'risidagi qonunlar ko'rsatilgan.

Huquqlar deklaratsiyasi Tonga xalqining asosiy inson huquqlarini ta'minlaydi. U birinchi navbatda Tongani erkin davlat

sifatida yaratdi. U qullikni taqiqlaydi, bundan mustasno, katta jinoyat uchun jazo turi va Tonga chet elda qullikdan qochganlar uchun boshpana sifatida belgilaydi. Bu Tongadagi barcha fuqarolar uchun sinfi yoki etnik kelib chiqishidan qat'iy nazar teng huquqni o'rnatadi. Konstitutsiyada din, matbuot, so'z, petitsiya va yig'ilishlar erkinligi ham ta'minlangan. U yakshanba kuni shanba kunini belgilaydi, unda hech qanday savdo yoki professional yoki tijorat tashabbuslari amalga oshirilmaydi.

Tuvalu.

Tuvalu Konstitutsiyasi Tuvalu oliy qonuni ekanligini va boshqa barcha qonunlar ushbu konstitutsiyaga muvofiq talqin qilinishi va qo'llanilishini belgilaydi. Tuvalu 1978 yil 1 oktyabrda mustaqil konstitutsiyaviy monarxiyaga aylandi. Mustaqillik davrida yozma konstitutsiya qabul qilindi.

1986 yilda Tuvalu jamiyat rahbarlari va Tuvalu parlamenti a'zolari tomonidan ishlab chiqilgan yangi konstitutsiya tasdiqlandi.

Tuvaluaning urf-odatlarini hamda tuvalu xalqining orzu-umidlari va qadriyatlariga e'tibor berish maqsadida 1986 yildagi Konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritildi. O'zgarishlar G'arbning individual huquq tushunchalariga emas, balki Tuvaluadagi jamoat qadriyatlariga ko'proq e'tibor qaratdi.

Vanuatu.

Vanuatu Konstitutsiyasi 1979 yilda qabul qilingan va 1980 yil 30 iyulda mamlakat mustaqillikka erishgandan keyin kuchga kirdi.

Konstitutsiya Vanuatuni suveren demokratik davlat deb tasdiqlaydi. Uning suvereniteti Vanuatu xalqi ular tanlagan vakillari orqali amalga oshiriladi. Konstitutsiya ma'lum bir shaxsning asosiy huquqlari va erkinliklarini sanab chiqadi, fuqarolik to'g'risidagi asosiy qonunni belgilaydi va mamlakatning yirik siyosiy, sud va madaniy institutlarini tashkil etadi va tartibga soladi.

Konstitutsiyada shuningdek, yerga egalik huquqi, shu jumladan, mahalliy fuqarolardan boshqalarga yerga egalik qilish taqiqlangan.

Konstitutsiyaning muqaddimasida an'anaviy melaneziya qadriyatlari, Xudoga bo'lgan ishonch va nasroniylik tamoyillariga bo'lgan sadoqat nazarda tutilgan.

Amerika mamlakatlari

Antigua va Barbuda

Mamlakat konstitutsiyasi 1981 yil 31 iyul qabul qilinga va 1981 yil 31 oktyabdan kuchga kirgan. Konstitutsiyasiga ko'ra davlat Buyuk Britaniya boshchiligidagi Hamdo'stlik davlatlarining mustaqil a'zosi hisoblanadi.

Argentina

Argentina Konstitutsiyasi yuridik olim Xuan Bautista Alberdi tomonida yozilgan bo'lib, 1853 yil 1 mayda Santa Fe shahrida bo'lib o'tgan konstitutsiyaviy yig'ilish tomonidan qabul qilingan. Keyinchalik u 1860, 1866, 1898, 1957 yillarda isloh qilindi. Hozirgi versiyasiga 1994 yilda qo'shimchalar kiritilgan. Konstitutsiya argentinalik yoki chet ellik barcha shaxslar uchun huquq va kafolatlar to'g'risidagi qonun hujjatini belgilaydi; yashash, erkinlik, tenglik, xavfsizlik va mulk huquqining daxlsizligi. 1994 yilda qo'shilgan ikkinchi bob jamoat axloq qoidalari, siyosiy huquqlar, atrof-muhitni muhofaza qilish va iste'molchilar huquqlari bilan bog'liq.

Konstitutsiya to'rtta asosiy bo'linish turiga ega; Qismlar, sarlavhalar, bo'limlar va boblar, ammo ular doimo mavjud bo'lishi shart emas. Masalan, Birinchi qism boblarga bo'linadi, lekin unvonlar va bo'limlarga bo'linmaydi.

Bagam orollari

Bagama orollari Konstitutsiyasi 1973 yil qabul qilingan. 2002 yilda o'zgartirishlar kiritilgan. Mamlakat konstitutsiyasi 10 bo'lim 137 moddadan iborat.

Barbados.

Barbados Konstitutsiyasi 1966 yilda kuchga kirgan. Konstitutsiya 1974, 1978, 1990, 1992, 1995, 2002 va 2003 yillar o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi.

Konstitutsiyaga parlament qonuni bilan o'zgartirish kiritilishi mumkin. Belgilangan bandlarga o'zgartirishlar kiritish uchun har bir palata a'zolarining uchdan ikki qismi qo'llab-quvvatlashni talab qiladi.

Barbados oliy qonuni 10 bobdan iborat:

- 1-bobda Konstitutsiya oliy qonun ekanligi belgilab qo'yilgan
- 2-bob Fuqarolik

- 3-bob Shaxsning asosiy huquqlari va erkinliklarini himoya qilish

- 4-bob General-gubernator
- 5-bob Parlament
- 6-bob Ijro etuvchi hokimiyat
- 7-bob Sud hakamligi
- 8-bob Davlat xizmati
- 9-bob Moliya
- 10-bob Turli xil va talqin.

Beliz.

Mamlakat konstitutsiyasi 1981 yil sentyabr oyida shu kundan boshlab imzolangan. Beliz konstitutsiyasi 1981 yilda ratifikatsiya qilinganidan beri bir necha bor o'zgartirilgan. Birinchi marta 1985 yilda Konstitutsiyada Belizning fuqaroligi to'g'risidagi talablarga o'zgartirishlar kiritilgan. Ushbu o'zgarishlarning eng e'tiborlisi Ko'p fuqarolikni taqiqning bekor qilinishi bo'lib Beliz iqtisodiyoti va farovonligiga katta hissa qo'shgan har qanday shaxsga fuqarolik berishni ta'minlash edi. Keyinchalik ushbu qoida Belizda hech qachon yashamagan chet elliklarga Beliz pasportlarini sotishga yo'l qo'ygani uchun tanqid qilindi va 2001 yilda bekor qilindi.

Konstitutsiya 13 qismdan iborat:

- 1-qism: Davlat va Konstitutsiya.
- 2-qism: Asosiy huquqlar va erkinliklarni himoya qilish.
- 3-qism: Fuqarolik
- 4-qism: General-gubernator
- 5-qism: Ijro etuvchi hokimiyat.
- 6-qism: Qonun chiqaruvchi hokimiyat.
- 7-qism: Sud hokimiyati
- 8-qism: Davlat xizmati
- 9-qism: Moliya
- 10-qism: Turli xil
- 11-qism: O'tish qoidalari
- 12-qism: Shikoyat va boshlanish sanasi
- 13-qism: Kommunal xizmatlar ustidan davlat nazorati.

Boliviya.

Boliviyaning yang konstitutsiyasi Prezident Evo Morales boshchiligida ishlab chiqildi. 2009 yil 25 yanvarda referendum bo‘lib o‘tdi, konstitutsiya saylovchilarning 61,43% tomonidan ma’qullandi. So‘ngra 2009 yil 7 fevralda kuchga kirdi. Ushbu konstitutsiyasi mamlakat uchun 17-konstitutsiyadir.

Konstitutsiya 5 qismga bo‘lingan:

- 1-qism: Davlatning asosiy asoslari, huquqlari, majburiyatlari va kafolatlari

- 2-qism: Davlatning funktsional tuzilishi va tashkil etilishi

- 3-qism: Davlatning hududiy tuzilishi va tashkil etilishi

- 4-qism: Davlatning iqtisodiy tuzilishi va tashkil etilishi

- 5-qism: Normalar ierarxiyasi va Konstitutsiya islohoti.

Har bir qism sarlavhalarga, bu sarlavhalar esa boblarga bo‘linadi. Ba’zi boblarning o‘zi bo‘limlarga bo‘lingan. Umuman olganda konstitutsiya 411 moddadan iborat.

Braziliya.

Amaldagi Braziliya Konstitutsiyasi 1822 yilda mamlakat mustaqilligidan buyon qabul qilingan ettinchi bo‘lib, u 1988 yildan 5 oktyabrda, ikki yil yozilganidan so‘ng e’lon qilindi.

Braziliya Konstitutsiyasi qabul qilinganidan beri ko‘plab tanqidlarga uchragan. Jahon Banki tadqiqotida 1988 yilgi Federal Konstitutsiya davlat xizmatchilarining imtiyozlarini kengaytirib, Braziliyada daromadlar tengsizligini og‘irlashtirgani uchun tanqid qilindi. Federal Konstitutsiya, shuningdek, dunyodagi funktsiya ustunligi tufayli eng keng maxsus forumlardan birini qabul qilgani uchun tanqid qilinadi, huquqshunoslar ushbu kengayish korruptsiyani rag‘batlantirayotganini tushunadilar. Saylov nuqtai nazaridan Konstitutsiya majburiy ovoz berishni qabul qildi. Dunyoning 15 ta eng yirik iqtisodiyoti orasida Braziliya ovoz berish majburiy bo‘lgan yagona mamlakatdir. 2014 yilgi so‘rov natijalariga ko‘ra, braziliyaliklarning 61 foizi majburiy ovoz berishni rad etishgan. Konstitutsiya, shuningdek, sust protsessual tizimdan chiqib ketish uchun javobgardir. Ma’lumotlarga ko‘ra, Braziliya 133 mamlakat orasida sud tizimining sustligi bo‘yicha 30-o‘rinda turadi.

Braziliya Konstitutsiyasi to‘qqiz bo‘limdan iborat bo‘lib, keyinchalik boblarga, so‘ngra moddalarga bo‘lingan. Moddalar o‘z navbatida qisqa bandlarga bo‘lingan.

Kanada.

Kanadada ham kodlanmagan konstitutsiya amal qiladi. Konstitutsiya konstitutsiyaviy hujjat sifatida maxsus yozilgan qonunchilikni o‘z ichiga oladi, nizomlar ularning dastlabki yaratilishidan beri mustahkamlanib qolgan ba’zi shartnomalar va qirollik e’lonlari shupar jumlasidan. Shuningdek, inglizlardan qabul qilingan yozilmagan protseduralar parlament boshqaruv tizimi va yozilmagan asosiy qadriyatlar. Bularning barchasi 1982 yil qabul qilingan Konstitutsiya to‘g‘risidagi qonun asosida tartibga solinadi.

Eng qadimgi Kanada konstitutsiyaviy hujjatlari Konfederatsiyaga qadar qabul qilingan va ingliz yoki ingliz hukumatidan kelib chiqqan. Ushbu hujjatlar ko‘plab substitutsional qonunlar bilan birga Kanada va uning viloyatlari qonunchiligiga 1867 yilgi Konstitutsiya to‘g‘risidagi qonunning 129-bo‘lim orqali qabul qilingan.

1982 yilgi Konstitutsiyaviy to‘g‘risidagi qonuning 52-bo‘limiga muvofiq Kanadaning konstitutsiyasi uning oliy qonuni bo‘lib, konstitutsiyaga zid bo‘lgan har qanday federal, viloyat yoki hududiy hukumat tomonidan qabul qilingan har qanday qonun o‘z kuchini yo‘qotadi. Shuningdek, viloyatlar ham o‘zining qonun hujjatlarini ishlab chiqishi mumkun.

Kosta-Rika.

Kosta-Rikada Konstitutsiya Prezident Xose Figueres Ferrer nazorati ostida 1948 yil oxirida ishlab chiqildi va 1949 yil 7-noyabrda qabul qilindi. Konstitutsiyaning 1-lavhasida shunday deyilgan:

Respublikaning erkin va mustaqil ekanligini e’lon qilib, Kosta-Rika hududining chegaralarini belgilab, suverenitetning millatda bo‘lishini e’lon qiladi va o‘z hududi, hududiy suvlari va konstitutsiyaviy platformasi ustidagi havo maydonidagi suverenitetini muqaddas qiladi. Unda hukumat ommabop, vakili, muqobil va mas’uliyatli bo‘lib, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchiva

sud filiallari tomonidan amalga oshirilishini ta'minlaydi. Unda Konstitutsiyaga zid qoidalar bekor qilinadi va Oliy sud qonunlar va ijro etuvchi qarorlarni konstitutsiyaga zid deb topishi mumkin. Armiya doimiy muassasa sifatida bekor qilinadi.

Shuningdek, konstitutsiyning 12-moddasida Yaponiya singari Kosta-Rikaning armiyasi bekor qilindi.

Kolumbiya.

1980-yillarning oxirida Kolumbiya misli ko'rilmagan zo'ravonlik davriga duch keldi. 19-asrdan beri siyosiy zo'ravonlik mamlakat tarixida odatiy holga aylangan edi. 1988 va 1989 yillardagi qator suiqasdlar va terroristik hujumlar siyosiy va konstitutsiyaviy islohotlarga bo'lgan talablarni kuchaytirdi, chunki mamlakatdagi mavjud siyosiy institutlar haddan tashqari zo'ravonlik to'liqini oldida buzilgan deb topildi. Shundan so'ng Prezident Sezar Gaviriya davrida yangi konstitutsiya ishlab chiqildi va 1991 yil 4-iyul, payshanba kuni 114-sonli Konstitutsiyaviy gazetada e'lon qilindi.

Kuba.

2018 yilda Kuba o'z Konstitutsiyasini katta qayta ko'rib chiqishga kirishdi, uni xalq va akademiklar keng muhokama qildilar. 2018 yil 14-iyulda Kommunistik partiyaning maxsus guruhi yangi konstitutsiyaviy matnni ishlab chiqdi, so'ngra Milliy Majlisga berildi. Islohotlar Kuba hukumatini modernizatsiya qilishga urinishning bir qismi sifatida qaraldi. Loyiha 87 yangi moddadan iborat bo'lib, ularning umumiy soni 137 dan 229 gacha ko'tarildi. Yangi konstitutsiya bo'yicha ommaviy maslahatlashuv 2018 yil 13 avgustda, Kubaning marhum prezidenti Fidel Kastroning 92 yilligi munosabati bilan boshlandi. Maslahatlashuvlardan so'ng Milliy Assambleya tomonidan ma'qullandi va 2019 yil 10 aprelda belgilanganidek e'lon qilindi. E'lon qilinganidan keyin Konstitutsiya Respublikaning rasmiy gazetasida e'lon qilindi va uning kuchga kirishini ta'minladi.

Chili.

Chili Konstitutsiyasi 1980 yil 11 sentyabrda mamlakat prezidenti harbiy diktator Augusto Pinochet tomonidan imzolangan. 1981 yil 11 martda qisman kuchga kirgan va 1990 yil 11 martdan

boshlab to'liq kuchga kirgan. 1989 yil 17 avgustda referendum orqali ancha o'zgartirish kiritilgan. Bundan tashqari 2005 yil 22 sentyabrda ham o'zgartirishlar kiritilgan.

2020 yil 25 oktyabrda referendum bo'lib o'tdi, unda Chili saylovchilari konventsiya bilan yangi konstitutsiya yozishni 78 foizni ma'qullashdi. Yangi konstitutsiya loyihasi 2022 yilda o'tkaziladigan boshqa ommaviy ovoz berish referendumini bilan tasdiqlanishi yoki rad etilishi kutilmoqda.

Dominika.

Dominika Hamdo'stligi Konstitutsiyasi 1978 yil №1027 (Buyuk Britaniya) sonli buyrug'iga asosan qabul qilingan bo'lib 10 bob 121 moddadan iborat:

- 1-bob. Asosiy huquq va erkinliklar
- 2-bob. Prezident
- 3-bob. Parlament
- 4-bob. Ijro etuvchi hokimiyat
- 5-bob. Moliya
- 6-bob. Davlat xizmati
- 7-bob. Fuqarolik
- 8-bob. Sud haqida qoidalar
- 9-bob. Parlament komisioneri
- 10-bob. Turli-xil.

Dominikan Respublikasi.

Dominikan Respublikasi tarixida ko'plab konstitutsiyalar qabul qilingan ya'ni 1884 yildan beri 39 marta. So'ngi amaldagi konstitutsiya 2015 yil 13 iyunda e'lon qilingan. Konstitutsiya 15 sarlavha va 277 moddani o'z ichiga olgan:

- I sarlavha. Millat, davlat, uning hukumati va uning asosiy tamoyillari haqida
- II sarlavha. Asosiy huquqlar, kafolatlar va majburiyatlar to'g'risida
- III sarlavha. Qonun chiqaruvchi hokimiyat to'g'risida
- IV sarlavha. Ijroiya hokimiyati haqida
- V sarlavha. Sud hokimiyati to'g'risida
- VII sarlavha. Milliy magistratura kengashidan
- VII sarlavha. Konstitutsiyaviy nazorat to'g'risida

- VIII sarlavha. Xalq himoyachisi haqida
- IX sarlavha. Hududni tartibga solish to‘g‘risida va mahalliy ma‘muriyat
- X sarlavha. Saylov tizimi haqida
- XI sarlavha. Biri Iqtisodiy va Moliyaviy Hisob palatasining ish tartibi
- XII sarlavha. Qurolli Kuchlar haqida, Milliy Politsiya, xavfsizlik va mudofaa
- XIII sarlavha. Istisno holatlar to‘g‘risida
- XIV sarlavha. Konstitutsiyaviy islohotlar haqida
- XV sarlavha. Umumiy va vaqtinchalik qoidalar.

Ekvador.

Rafael Korrea Ekvador Prezidenti etib saylanganidan so‘ng, 2007 yil 15 aprelda bo‘lib o‘tgan va 80,0% dan ortiq ma‘qullagan holda mamlakatning yangi konstitutsiyasini yozish uchun Ta‘sis Assambleyasini tashkil etish bo‘yicha referendum o‘tkazishga chaqirdi. Ekvador Ta‘sis Assambleyasiga saylovlar 2007 yil 30 sentyabrda bo‘lib o‘tdi. 74 o‘ringa ega bo‘lgan Rafael Korreaning siyosiy partiyasi PAIS Alyansi mavjud 130 o‘rinning ko‘p qismini qo‘lga kiritdi.

Assambleya birinchi marta 2007 yil 29 noyabrda Montekristi shahrida chaqirildi va yangi konstitutsiyani yozish uchun olti oy muddat berildi, bu muddat ikki oyga uzaytirilishi mumkin edi. 2008 yil iyul oyining oxirida assambleya 494 moddadan iborat konstitutsiya loyihasini ma‘qulladi.

Ekvador yangi konstitutsiyani yozish jarayonini boshlaganida, ular tabiat va ekotizimlar huquqlarini beruvchi ekologik qonunlarni ishlab chiqishda Jamiyatning Atrof-muhitni huquqiy himoya qilish fondidan yordam oldilar.

Konstitutsiya 2008 yil sentabrda o‘tkazilgan konstitutsiyaviy referendumda saylovchilar tomonidan 63,93 foiz ovoz bilan ma‘qullangan.

68-modda, shuningdek, qarama-qarshi jinsdagi er-xotinlarning farzandlikka olish huquqlarini cheklaydi.

2019 yilda Ekvador Konstitutsiyaviy sudi bir jinsli nikohni qonuniylashtirdi. Hozirgi konstitutsiya Ekvador tarixidagi 20-konstitutsiyadir.

Salvador.

Salvador Konstitutsiyasi 1983 yilda qabul qilingan va 2003 yilda o'zgartirilgan. 1983 yilgi konstitutsiyar 1962 yildagiga o'xshash, ko'pincha avvalgi hujjatning so'zma-so'z parchalarini o'z ichiga olgan. Konstitutsiya 11 bobdan iborat bo'lib, 274 moddaga bo'lingan.

Grenada.

1973 yil 19 dekabr tuzildi va Bukingem saroyidagi (Buyuk Britaniya) sudda ko'rib chiqildi va 2155-son buyrug'iga asosan maqullandi. 1974 yil 7 fevralda ishga tushirildi.

Gvatemala.

1985 yil 31 mayda qabul qilingan va 1986 yil 14 yanvarda kuchga kirdi, Gvatemala Respublikasining amaldagi Konstitutsiyasi Milliy Ta'sis Assambleyasi tomonidan ishga tushirildi.

Konstitutsiya 8 sarlavha, 281 moddan iborat:

- I sarlavha: Inson shaxsi, davlatning maqsadi va vazifalari (1-2-modda)
- II sarlavha: Inson huquqlari (3-139-moddalar)
- III sarlavha: Davlat (140-151-moddalar)
- IV sarlavha: Jamoat hokimiyati (152-222-moddalar)
- V sarlavha: Davlatning tuzilishi va tashkil etilishi (223-262-moddalar)
- VI sarlavha: Konstitutsiyaviy kafolatlar va konstitutsiyaviy tuzumning himoyasi (263-276-moddalar)
- VII sarlavha: Konstitutsiyaga tuzatishlar (277-281-moddalar)
- VIII sarlavha: O'tish va yakuniy qoidalar (1dan 27 gacha).

Gayana.

Gayana Konstitutsiyasi mamlakatning asosiy boshqaruv hujjati hisoblanadi. Konstitutsiya 1980 yil 6 oktyabrda kuchga kirdi va 1966 yilda qabul qilingan konstitutsiya o'rnini egalladi. Gayana amaldagi Konstitutsiyasida 12 bob mavjud bo'lib, ular 232 moddaga bo'lingan.

Gaiti.

Gaiti tarixi davomida jami 23 konstitutsiya e'lon qilingan. Birinchisi, o'sha vaqtdagi general-gubernator Tussaint Louverturening inqilobiy qisqa muddatli hukumati davrida e'lon qilingan.

Hozirgi konstitutsiya esa 2011 yil mart oyida parlament tomonidan ma'qullangan va 2012 yil 20 iyunda kuchga kirgan. Amaldagi konstitutsiya ikki fuqarolikni qayta legallashtirgan chet elda yashovchi gaitiliklarga erga egalik qilish va Gaiti siyosiy idorasiga nomzod bo'lish imkoniyatini beradi (prezident, bosh vazir, senator yoki parlament quyi palatasi a'zolaridan tashqari). Shuningdek, parlament va ijroiya hokimiyati o'rtasidagi nizolarni hal qilish uchun doimiy konstitutsiyaviy sud, vaqtinchalik CEP o'rnini bosuvchi yangi doimiy saylov kengashi va hukumat ishlarining 30 foizini ayollar egallashi kerakligini belgilab qo'ydi.

Gonduras.

Gondurasning 1838 yildagi mustaqillikdan beri o'n ikkinchi konstitutsiyasi 1982 yil 11 yanvarda tasdiqlangan, 1982 yil 20 yanvarda "La Gaceta" rasmiy jurnalida nashr etilgan. Gonduras Konstitutsiyasi o'z ichiga 13 sarlavha, 378 moddani olgan.

Yamayka.

Yamayka Konstitutsiyasi, 1961-62 yillarda Yamayka qonun chiqaruvchi organining ikki partiyali qo'shma qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan, Birlashgan Qirollikda ma'qullangan va Kengashdagi Yamayka (Konstitutsiya) tartibining ikkinchi jadvaliga kiritilgan. U Buyuk Britaniya parlamentining 1962 yildagi Yamayka mustaqilligi to'g'risidagi qonuni bilan kuchga kirdi va Yamaykaga siyosiy mustaqillik berdi. Shuningdek, konstitutsiyaga 2015 yilda qo'shimcha va o'zgarishlar kiritilgan. Konstitutsiya 10 sarlavha va 138 moddadan tuzilgan.

Meksika.

Meksika Qo'shma Shtatlarining siyosiy Konstitutsiyasi Mexika Ta'sis kongressi tomonidan maqullangach Santyago-de-Keretaro shahrida 1917 yil 5-fevralda Prezident Venustiano Karranza tomonidan imzolangan. Bu vorisdir 1857 yil konstitutsiyasi va undan oldinroq Mexika konstitutsiyalari.

Konstitutsiya ettita asosiy g'oyalarga asoslandi:

1. Huquqlar to'g'risidagi deklaratsiya
  2. Xalqning suvereniteti
  3. Vakolatlarni taqsimlash
  4. Vakolat hukumat
  5. Federalizm
  6. Konstitutsiyaviy chora
  7. Cherkov ustidan davlatning ustunligi.
- Konstitutsiya 9 sarlavhalarga bo'lingan.

Nikaragua.

1987 yil 1 yanvarda e'lon qilingan Nikaragua Konstitutsiyasi Sandinista rejimini (1979 yilda tashkil etilgan harbiy xizmatchilar tashkiloti) qilishda va Chamorro hukumati ish boshlashi uchun yakuniy qadamni taqdim etdi. Bu Nikaragua tarixidagi to'qqizinchi konstitutsiya edi. Kirish so'zida Sandinistalarning inqilobiy mifologiyasi va intilishlari ulug'landi. Shunga qaramay, Sandinistlar hukmronlik qiladigan yig'ilish tomonidan tuzilgan va ma'qullangan bo'lsa ham, konstitutsiya inqilobiy hujjat emas edi. Yangi tizimning ayrim qismlaridan norozilik paydo bo'ldi. Ijro etuvchi hokimiyatning o'ta kuchli ekanligi, mulk huquqi etarlicha himoyalanganligi va ba'zi tillar noaniqligi va turli xil talqinlarga duchor bo'lganligi to'g'risida dastlabki e'tirozlar bildirildi. Shundan so'ng 1995 yilda ijroiya va qonun chiqaruvchi hokimiyatlarning muzokaralari natijasida isloh qilindi.

Panama.

1946 yilgi konstitutsiya 26 yil davomida amal qildi. 1968 yildan keyin harbiy to'ntarish yuz berdi. Shundan so'ng 1972 yil konstitutsiyasi General Torrixos tomonidan e'lon qilindi. Ushbu konstitutsiya generallar va harbiylar tomonidan siyosiy tizimning ustidan ustunligini aks ettirdi. 1972 yildagi konstitutsiyaning 277-moddasida Torrixos "Panama inqilobining maksimal rahbari" sifatida belgilanib, unga olti yil muddatga favqulodda vakolatlarni berildi, shu jumladan aksariyat hukumat amaldorlarini tayinlash va tashqi aloqalarni boshqarish huquqi. 1978 yil 11 oktyabrda konstitutsiyaning ushbu va boshqa vaqtinchalik qoidalari o'z

kuchini yo‘qotdi va Torrixos nazorati ostida ratifikatsiya qilingan bir qator tuzatishlar kiritildi.

1983 yilda konstitutsiyaga qo‘shimcha ravishda o‘zgartirish kiritish uchun turli siyosiy partiyalar vakili bo‘lgan komissiya tuzildi. 16 kishidan iborat komissiya konstitutsiya moddalarining deyarli yarmini o‘zgartirib, bir nechta muhim o‘zgarishlarni amalga oshirdi. 2-modda harbiylarga alohida siyosiy rol bergan edi, ammo qayta ko‘rib chiqilgan loyihada tuzatishlar kiritildi. Qonun chiqaruvchi hokimiyat ham yangilandi.

Konstitutsiya 328 moddadan iborat bo‘lib, 15 sarlavha ularni o‘z ichiga olgan:

- I sarlavha Panama davlati (1-7-modda)
- II sarlavha Fuqarolik va immigratsiya (8-16-modda)
- III sarlavha Shaxsiy va ijtimoiy huquqlar va burchlar (17-130-modda)
- IV sarlavha Siyosiy huquqlar (131-145-modda)
- V sarlavha Qonun chiqaruvchi organ (146-174-modda)
- VI sarlavha Ijroiya organi (175-200-modda)
- VII sarlavha Adliya idorasi (201-224-modda)
- VIII sarlavha Munitsipal va viloyat rejimlari (225-256-modda)
- IX sarlavha Davlat xazinasasi (257-281-modda)
- X sarlavha Milliy iqtisodiyot (282-298-modda)
- XI sarlavha Davlat xizmatchilari (299-309-modda)
- XII sarlavha Jamoat kuchi (310-312-modda)
- XIII sarlavha Konstitutsiyani isloh qilish (313-314-modda)
- XIV sarlavha Panama kanali (315-323-modda)
- XV sarlavha Yakuniy va o‘tkinchi qoidalar (324-328-modda).

Paragvay.

Paragvay Prezidenti Alfredo Stroessner 1989-yilda o‘zining uzoq yillik ishonchli kishilaridan biri Andres Rodriges boshchiligidagi davlat to‘ntarishi natijasida ag‘darildi. 1967 yilgi Konstitutsiya qoidalariga ko‘ra, Rodriges muvaqqat prezident sifatida hokimiyatni egalladi va o‘sha yilning oxirida

Stroessnerning sakkizinchi muddati balansiga xizmat qilish uchun saylandi. Konstitutsiyaga ko'ra, agar prezident ikki yildan kamroq muddat ichida vafot etsa yoki iste'foga chiqsa va shundan keyingina muddatning qolgan qismi uchun yangi saylovlar o'tkazilishi kerak edi.

Rodriges 1967 yilgi Konstitutsiyaga binoan uch yil boshqargan. Ushbu hujjat 1992 yil 20 iyunda ancha demokratik konstitutsiya bilan almashtirildi. Unda hukumat vakolatlarining uchta bo'lim o'rtasida taqsimlanishi nazarda tutilgan.

Konstitutsiya, shuningdek, mamlakatda birinchi mazmunli nazorat va muvozanat tizimini o'rnatdi. Masalan, Kongress prezident va shtat vazirlariga impichment (Impichment - bu qonun chiqaruvchi organ yoki boshqa qonuniy tashkil etilgan sud tomonidan davlat mansabdor shaxsiga nisbatan noto'g'ri xatti-harakatlar uchun ayblov qo'zg'atish jarayoni) e'lon qilish va lavozimidan chetlashtirish huquqini qo'lga kiritdi; 1967 yilgi konstitutsiyada bunday qoida yo'q edi. Konstitutsiya 291 moddadan iborat.

Peru.

Peru Konstitutsiyasi mamlakatning oliy qonuni. 1993 yil 31 dekabrda kuchga kirgan amaldagi konstitutsiya Peruning 20-asrdagi beshinchi konstitutsiyasi bo'lib, 1979 yilgi Konstitutsiya o'rnini egalladi. Konstitutsiya Demokratik Ta'rischilar Kongressi tomonidan ishlab chiqarilgan Prezident Alberto Fuximori tomonidan 1993 yil 29 dekabrda tasduqlangan.

Amaldagi Peru Konstitutsiyasining 1979 yilgi Konstitutsiyadan farqi shundaki, u prezidentga katta vakolat beradi. Masalan, bu qayta saylanishga imkon berdi.

Konstitutsiya 11 sarlavha va 206 moddadan iborat.

Sent-Kits va Nevis.

Mamlakat konstitutsiyasi 1983 yil 23 iyunda qabul qilingan va 1983 yil 19 sentyabrda mamlakat mustaqil bo'lganidan keyin kuchga kirgan. Federatsiya fuqarolarining huquqlari, majburiyatlari va ta'riflarini belgilaydigan 11 bob va turli jadvallardan iborat. Shuningdek, u hokimiyat shakli va tuzilishini ta'minlaydi va hokimiyatning turli tarmoqlarining vakolatlarini sanab o'tadi.

- 1-bob - Federatsiya va Konstitutsiya
- 2-bob - Asosiy huquq va erkinliklarni himoya qilish
- 3-bob - general-gubernator
- 4-bob - Parlament
- 5-bob - Ijro etuvchi
- 6-bob - Moliya
- 7-bob - Davlat xizmati bo'yicha komissiya
- 8-bob - Fuqarolik
- 9-bob - Sud qoidalari
- 10-bob - Nevis oroli
- 11-bob - Turli xil.

Sankt-Lyusiya.

Mamlakatning asosiy qonun hujjati 1978 yilda qabul qilingan. Sent-Lyusiya Konstitutsiyasi 10 bobga bo'lingan 124 ta moddadan iborat:

1. Asosiy huquq va erkinliklarni himoya qilish
2. General-gubernator
3. Parlament
4. Ijrochi
5. Moliya
6. Davlat xizmati
7. Fuqarolik
8. Sud qoidalari
9. Parlament komissari
10. Turli.

Sent-Vinsent va Grenadin.

Mamlakat konstitutsiyasi 1979 yil 26 iyulda qabul qilindi va shu yili 27 oktyabrda 916-son qaror bilan kuchga kirdi. Hujjat 9 sarlavha 105 moddadan iborat.

Surinam.

Mustaqil Surinamning birinchi konstitutsiyasi 1975 yilda qabul qilingan. Keyinchalik 1980 yil Surinam davlat to'ntarishidan so'ng bekor qilindi. 1987 yil 30 sentyabrda referendum bo'lib o'tdi va yangi hozirgi asosiy qonun hujjati qabul qilindi.

Konstitutsiyada 29 sarlavha va 189 modda mavjud.

Trinidad va Tobago.

Mamlakatning asosiy qonun hujjati bo'lmish konstitutsiya 1976 yil qabul qilingan bo'lib unga qo'shimcha va o'zgarishlar 2007 yil kiritilgan.

Davlat konstitutsiyasi 12 sarlavhalar va 143 moddalardan iborat.

Amerika Qo'shma Shtatlari.

Davlatning milliy konstitutsiyasi 1787 yil 17-sentyabr yaratilgan va 1787 yil 28-sentyabr taqdim etilgan. 1789 yil 4-mart sanasidan kuchga kirdi. Amerika Qo'shma Shtatlari Konstitutsiyasi Amerika Qo'shma Shtatlarining oliy qonunidir. U mamlakatning birinchi konstitutsiyasi bo'lgan Konfederatsiya moddalarini almashtirdi. Dastlab etti moddadan iborat bo'lib, u davlat boshqaruvining milliy tizimini belgilaydi. Uning dastlabki uchta moddasida hokimiyatlar bo'linishi doktrinasi mujassamlangan, unga ko'ra federal hukumat uchta tarmoqqa bo'linadi: ikki palatali Kongressdan iborat qonun chiqaruvchi hokimiyat (I-modda); prezident va unga bo'ysunuvchi mansabdor shaxslardan iborat ijro etuvchi hokimiyat (II-modda); Oliy sud va boshqa federal sudlardan tashkil topgan sud hokimiyati (III-modda). IV-modda, V-modda va VI-modda federalizm tushunchalarini o'zida mujassam etgan bo'lib, shtat hukumatlarining huquq va majburiyatlarini, federal hukumatga aloqador shtatlarni hamda konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritishning umumiy jarayonini tavsiflaydi. VII-modda uni ratifikatsiya qilish uchun 13 davlat tomonidan keyinchalik qo'llanilgan tartibni belgilaydi. U amaldagi eng qadimgi yozma va kodlangan milliy konstitutsiya hisoblanadi. Qabul qilinganidab beri 27 marotaba qo'shimcha va o'zgarishlar kiritilgan. Dunyoning ko'plab mamlakatlarining konstitutsiyalari ushbu oliy hujjatdan ilhomlangan.

Urugvay.

Urugvayning 1967 yilgi Konstitutsiyasi 1989, 1994, 1996 va 2004 yillarda o'zgartirilgan bo'lsa ham, amalda. Ba'zilar 1996 yildagi tuzatishlarni yangi konstitutsiya yaratdi deb hisoblasa ham, parlament ularni 1967 yildagi Konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritish masalasini ko'rib chiqishda davom etmoqda.

1996 yilda o'zgargan eng muhim tushunchalar saylovlar bilan bog'liq edi. 1999 yildan boshlab, saylovlar davri iyun oyida boshlanadi, prezidentlikka yagona nomzodlarni tanlash uchun barcha partiyalar uchun asosiy saylovlar o'tkaziladi; oktyabr oyida umumiy saylovlar o'tkaziladi, agar biron bir prezidentlikka nomzod mutlaq ko'pchilikni yig'masa, ovoz berishning ikkinchi bosqichi noyabrda o'tkaziladi; va nihoyat, keyingi yilning may oyida barcha bo'limlarda shahar saylovlari o'tkaziladi.

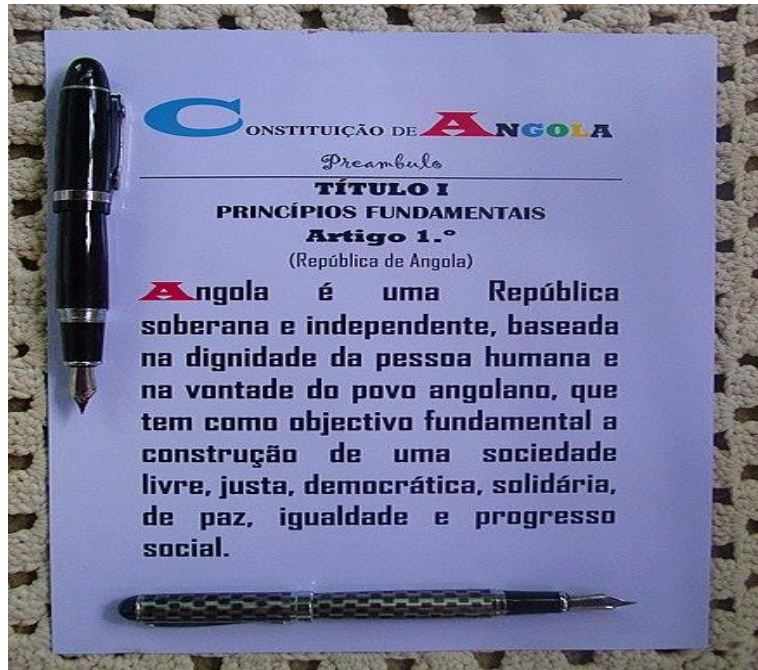
2014 yil 26 oktyabrda umumiy saylovlar bilan bir qatorda Urugvay Konstitutsiyaning 43-moddasiga kiritilgan jinoiy javobgarlik yoshini 18 yoshdan 16 yoshga tushirib, o'zgartirish taklifi bo'yicha konstitutsiyaviy referendum o'tkazdi.

Venesuela.

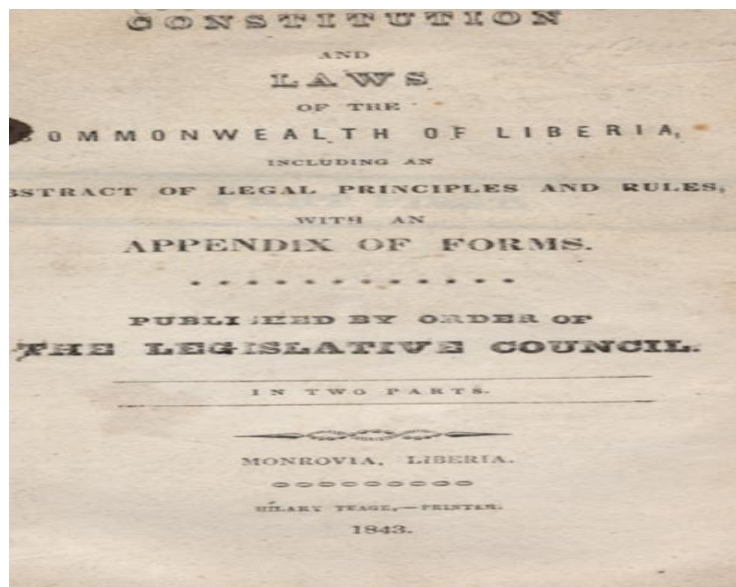
Venesuelaning yigirma oltinchi konstitutsiyasi. U 1999 yil o'rtalarida umumxalq referendumini yo'li bilan tuzilgan ta'sis majlisi tomonidan ishlab chiqilgan. 1999-yil dekabrda qabul qilingan, u Venesuela tarixidagi eng uzoq amaldagi 1961-yilgi Konstitutsiyani almashtirdi. Bu birinchi navbatda Venesuelaning o'sha paytdagi Prezidenti Ugo Chaves tomonidan ilgari surilgan va keyin turli sohalar, jumladan Luis Miquilena va Karlos Andrés Peres kabi 1961 yilgi konstitutsiyani e'lon qilishda ishtirok etgan shaxslar tomonidan kuchli qo'llab-quvvatlangan. Chaves va uning izdoshlari (chavistalar) 1999 yilgi hujjatni "Constitución Bolívarana" ("Bolivar Konstitutsiyasi") deb atashadi, chunki ular mafkuraviy jihatdan Simon Bolivar va bolivarizm tafakkuri va siyosiy falsafasidan kelib chiqqanligini ta'kidlaydilar. 2017-yil avgust oyida Ta'sis Milliy Assambleyasi yaratilganidan beri Bolivar hukumati 1999-yilgi konstitutsiyani yangi konstitutsiya yaratilgunga qadar to'xtatib qo'yilganligini e'lon qildi.

Venesuela Bolivar Respublikasining ushbu Konstitutsiyasining umumiy tuzilishi muqaddima, 350 moddadan iborat to'qqiz sarlavha, 33 bo'lim, 18 o'tkinchi qoidalar, kamsituvchi qoida, o'zgartirishga qo'shimcha ravishda yakuniy qoidalardan iborat.

Angola konstitutsiyasi 1 moddasi.

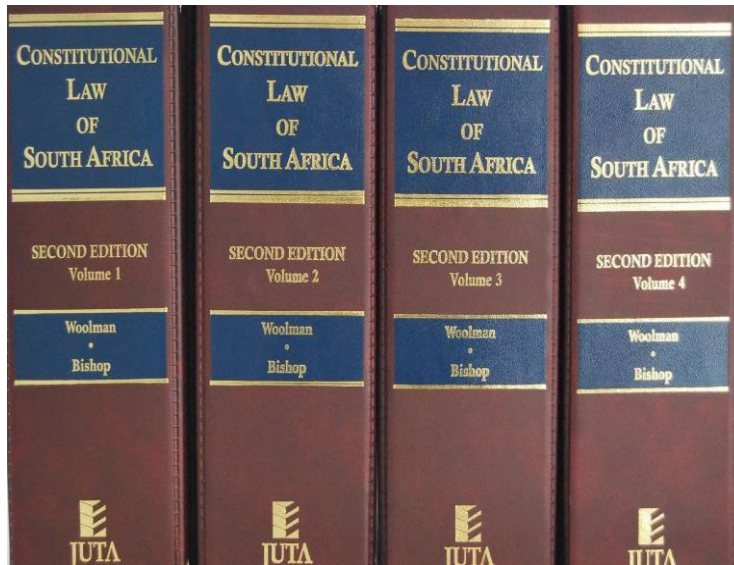

Liberiyaning dastlabki Konstitutsiyasi va qonunlarining birinchi moddasi Monroviyadagi Liberiya Hamdo'stligi Qonunchilik Kengashi tomonidan e'lon qilingan va unda huquqiy printsiplar va qoidalarning avtoreferati mavjud.

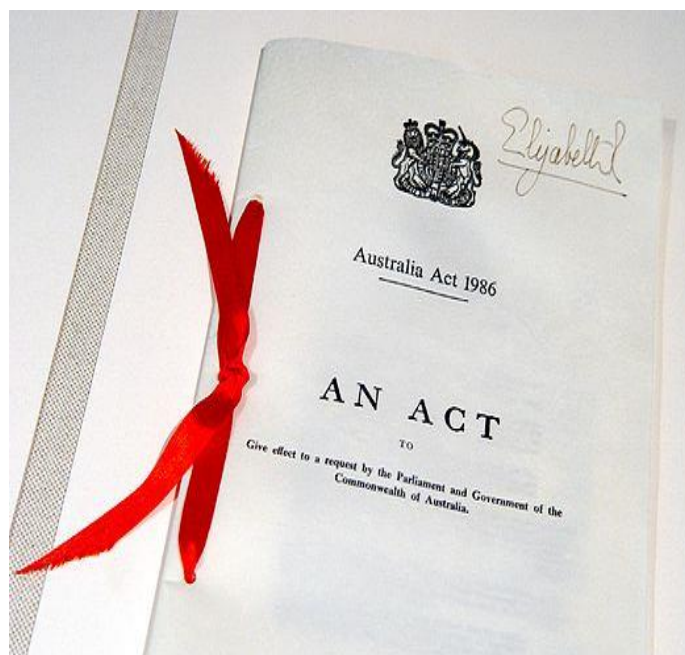
Janubiy Afrika Respublikasi konstitutsiyasi.

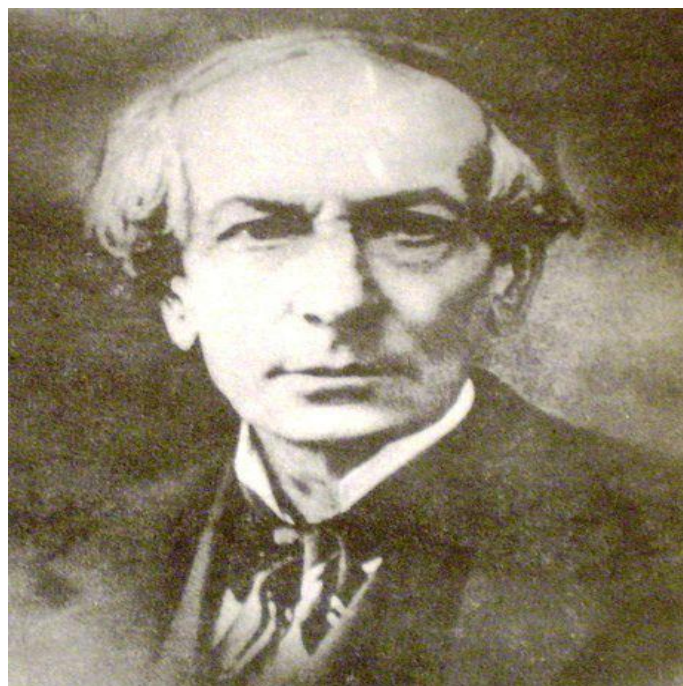
Tuning konstitutsiya qabul qilguncha amalda bo'lgan Asosiy pakti birinchi sahifasi. 1857 yil Muhammad II davrida qabul qilingan.

Avstraliya qonuni hujjati. 1986 yil Parlament uyi, Kanberra.

Argentina konstitutsiyasini ishlab chiqqan yuridik olim Xuan Bautista Alberdi. 1853 yil.

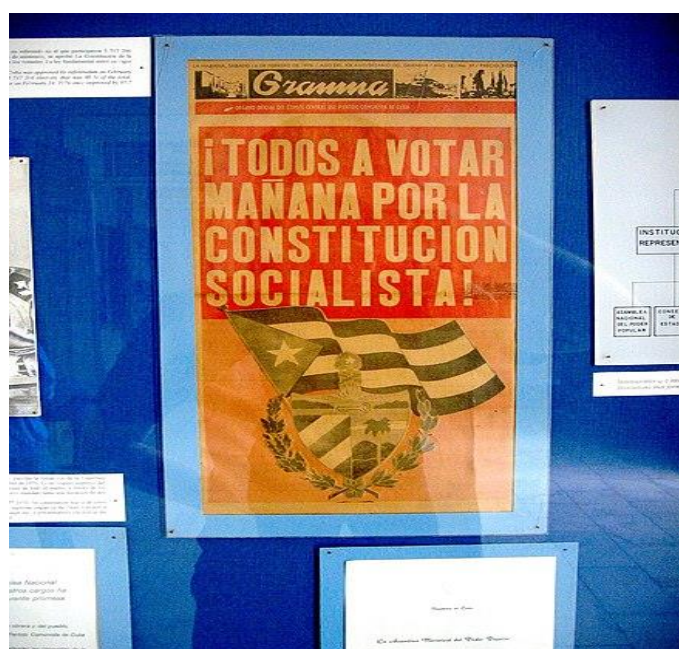

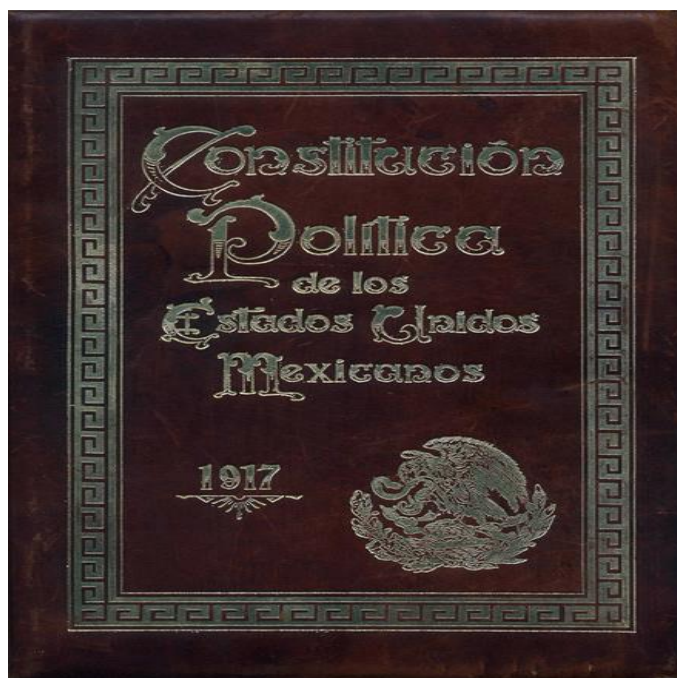
Braziliya konstitutsiyasi. 2017 yilgi nashr.

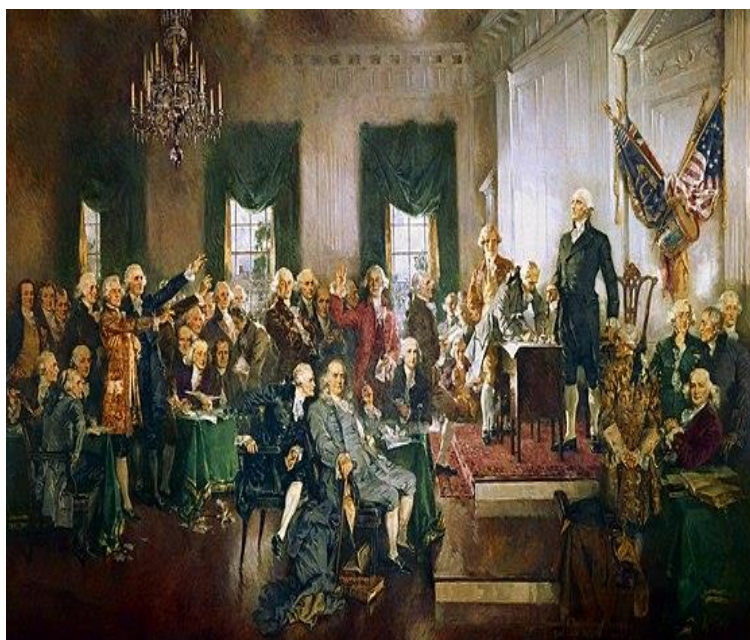
1976 yil 14 fevraldagi "Granma" jurnalining "Ertaga sotsialistik konstitutsiya uchun ovoz bering!" nomli maqolasi. Kuba.

Meksika konstitutsiyasi.

Dunyodagi eng qadimgi konstitutsiyasining imzolanishi. 1787 yil 17 sentyabr, AQSH.

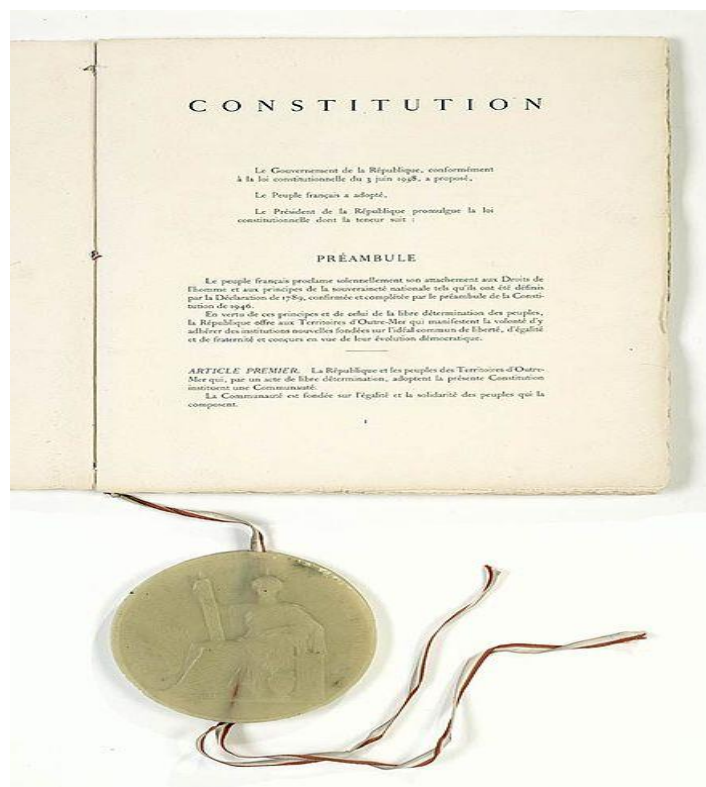

1831 yil qurilgan Kongres ustuni Poydevordagi to‘rt haykal konstitutsiyada belgilangan to‘rtta asosiy erkinlik: din, uyushma, ta’lim va matbuot erkinligini anglatadi. Belgiya.

1958 yilgi Fransiya konstitutsiyasi.

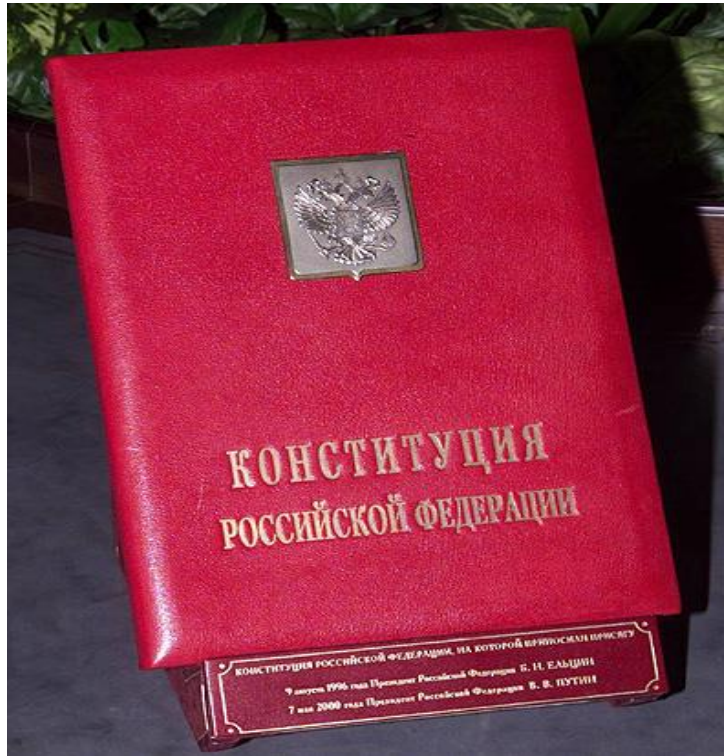
Germaniya konstitutsiyasi 1 modda, 1 jumla: "Inson qadr-qimmati daxlszdir".

1947 yil 27 dekabrda Muvaqqat davlat rahbari Enriko De Nikola 18 nizam asosida Italiya konstitutsiyani imzolamoqda.

Rossiya konstitutsiyasi.

1978 yilgi Madrid shahridagi Ispaniya konstitutsiyasi yodgorligi.

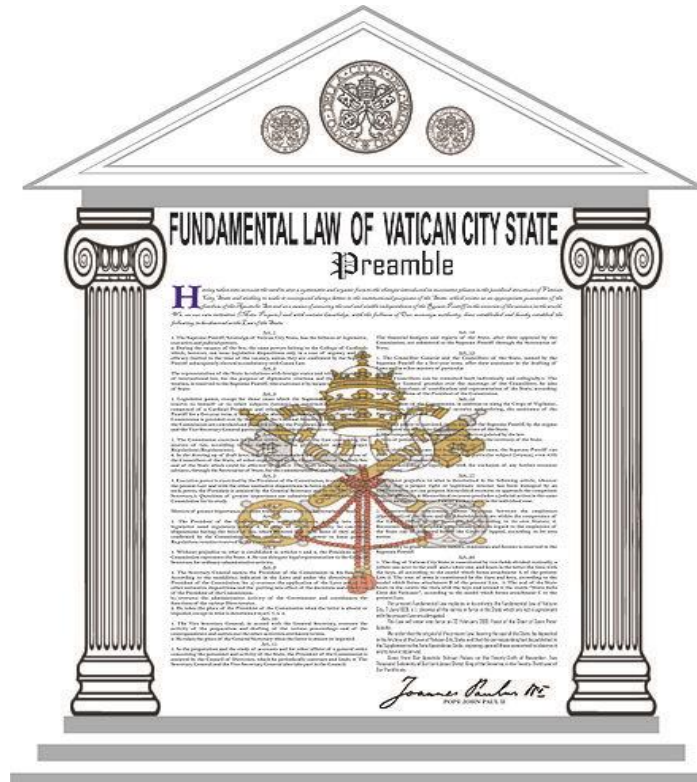

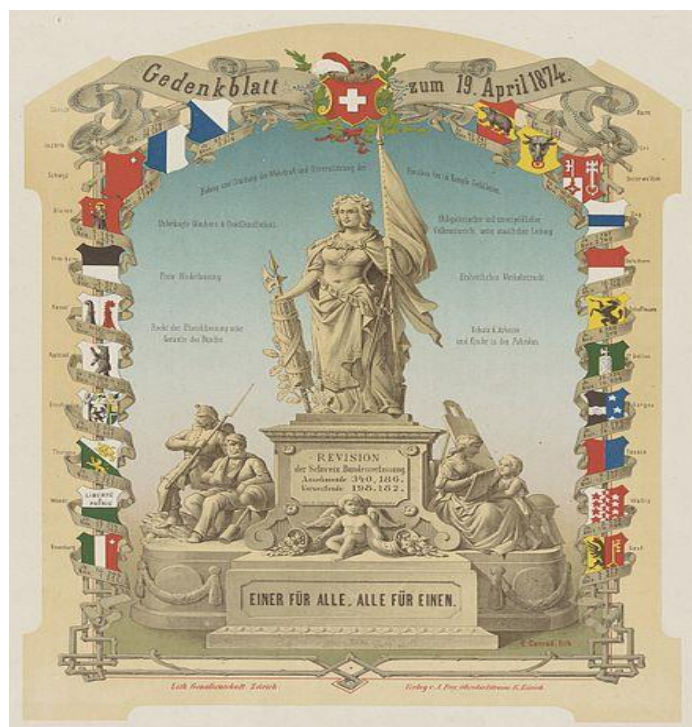
Ukraina konstitutsiyasi.

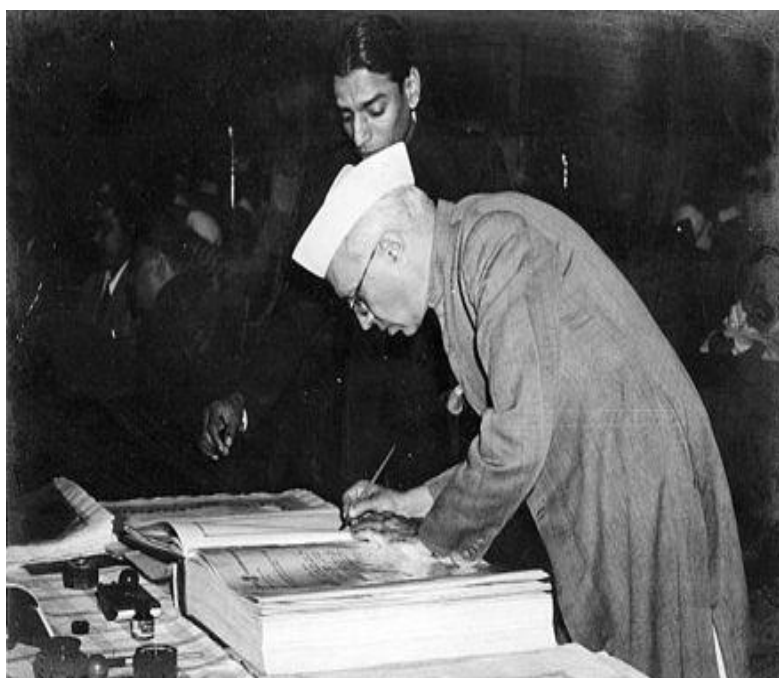
2001 yilgi Vatikan konstitutsiyasi kirish qismi.

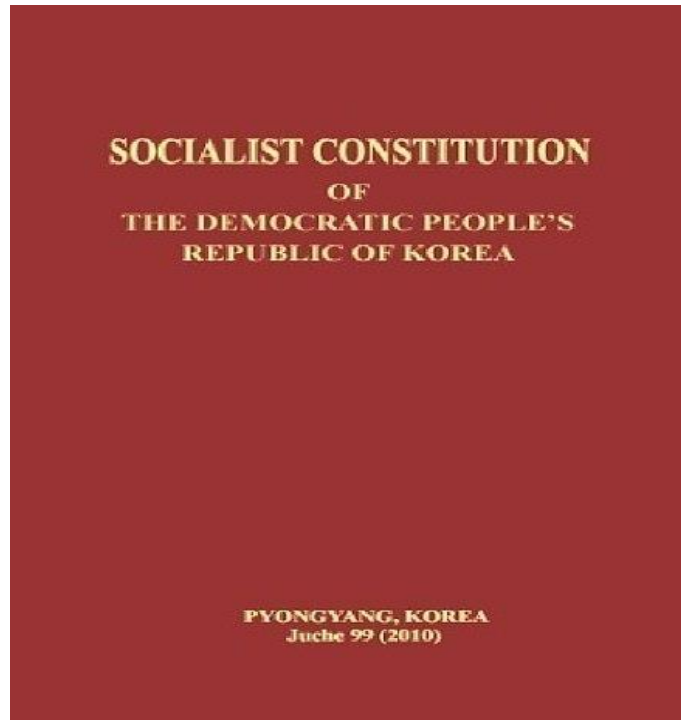
Shvetsariyaning 1874 yildagi konstitutsiyasining qayta korib chiqilishi munosabati bilan qo'yilgan yodgorlik sahifasi.

Javaharlal Neru Hindistonning konstitutsiyasini imzolamoqda.

Shimoliy Koreya konstitutsiyasi.

Janubiy Koreya konstitutsiyasi.

Nepaldagi 2010-2011 yillarda yangi konstitutsiyas uchun namoyishlar.

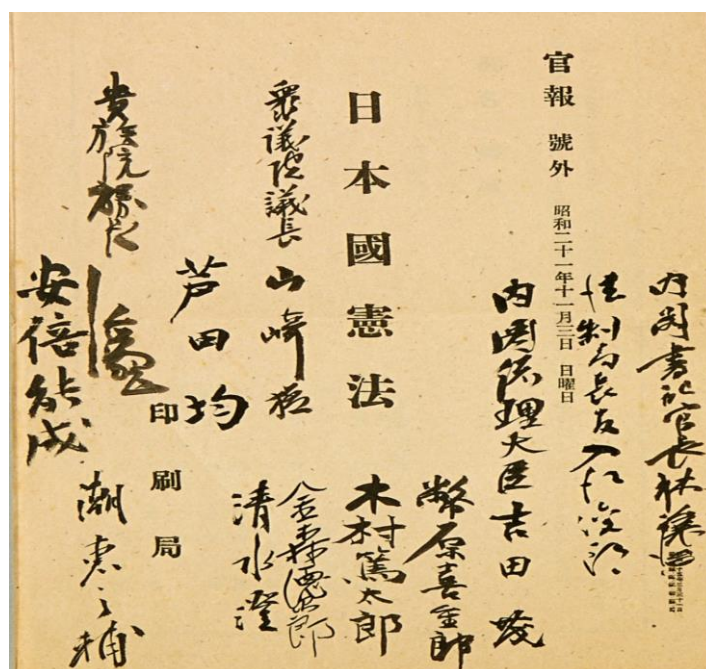
Qirol Prajadhikop 1932 yil 10 dekabrda Siam (Hozirgi Tailandn)ning" Doimiy" konstitutsiyasini imzolamoqda.

Saudiya Arabiston qonunlarining asosiy manbai bo'lgan Muqaddas Qur'on oyatlari.

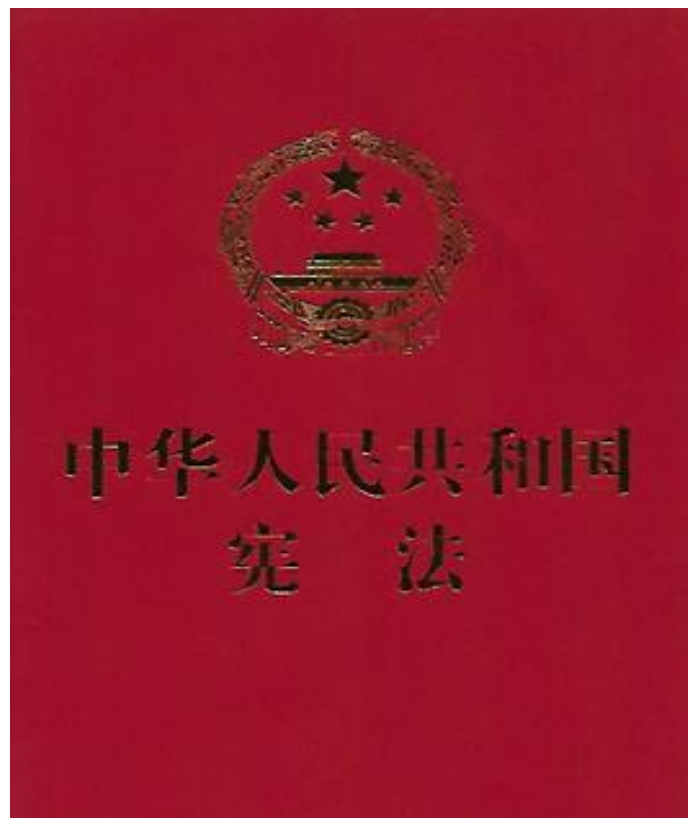
Yaponiya konstitutsiyasi.

1971 yil 2 dekabrda Dubayda Birlashgan Arab Amirliklarining birinchi konstitutsiyasini qabul qilish uchun bo‘lgan yeg‘ilish xonasi. Bugungi kunda Etihad muzeyi.

Xitoy respublikasi konstitutsiyasi.

О‘zbekiston respublikasining konstitutsiyasi 1992 yil "Xalq so‘zi" va "Narodnoe slovo" gazetalarida e‘lon qilingan nashrlari.

Yevropa mamlakatlari

Albaniya.

Albanlar qonun va qoidalarga nisbatan qadimgi an'anaga ega. Qadimgi qonunlar qatoriga Kanuni i Lek Dukagjinit kiradi, u asrlar davomida albanlarning aksariyati tomonidan hurmat qilingan konstitutsiyadir. Ba'zi yozuvlarga ko'ra 14-asrda kodlangan Leke Dukagjini kanunlari bir nechta kanunlar orasida ajralib turadi. Kanun chet el hukmronligi ostidagi albanlar uchun ma'lum darajada o'zini o'zi boshqarishni ta'minladi va shu bilan demokratiya amalga oshirildi. Kanunga ko'ra, muhim qarorlar keksalar konventsiyasi tomonidan qabul qilingan.

Albaniya Respublikasining hozirgi Konstitutsiyasi 1998-yil 21-oktabrda Albaniya parlamenti tomonidan qabul qilingan va 1998-yil 28-noyabrda muxolifat tomonidan boykot qilingan muvaffaqiyatsiz referendumdan so'ng prezident farmoni bilan tasdiqlangan. U turli xil harakatlarga bo'lingan. Hujjat 1976-yil 28-dekabrda Albaniya Xalq Sotsialistik Respublikasi tashkil etilganda qabul qilingan va 1991-yil 29-aprelda jiddiy o'zgartirishlar kiritilgan 1976-yilgi Konstitutsiyaning o'rnini egalladi

Ushbu Konstitutsiya Albaniyani unitar parlament konstitutsiyaviy respublika sifatida belgilaydi. Konstitutsiya 18 qismdan iborat bo'lib, unda parlament demokratiyasi, xalq suvereniteti va fuqarolarning asosiy huquqlari hamda boshqa muhim jihatlar belgilab berilgan. Konstitutsiya zamonaviy Yevropa konstitutsiyasi uchun barcha talablarni bajarganligi aytiladi.

Andorra.

Andorra Konstitutsiyasi Andorra Knyazligining oliy qonuni. U 1993-yil 2-fevralda qabul qilingan va Andorra xalqi tomonidan 1993-yil 14-martdagi referendumda ma'qullangan. Konstitutsiyaning o'ziga ko'ra, u Butlletí Oficial del Principat d'Andorra jurnalida e'lon qilingan kundan boshlab kuchga kirishi kerak edi. 1993 yil 28 aprelda sodir bo'lgan.

Konstitutsiyani Andorraning ikki knyazi, Fransiya Prezidenti va Urgell yepiskopi, o'sha paytda mos ravishda Fransua Mitteran va Joan Marti Alanis imzolagan. Yangi konstitutsiyada bu ikki amaldor Andorraning davlat boshliqlari ekanligi belgilab qo'yilgan.

Armaniston.

Armaniston Konstitutsiyasi 1995-yil 5-iyulda armanlarning umummilliy referendumini bilan qabul qilingan. Ushbu konstitutsiya Armanistonni demokratik, suveren, ijtimoiy va konstitutsiyaviy davlat sifatida dunyoga tan oldirdi. Yerevan davlat poytaxti sifatida belgilandi. Hokimiyat o'z fuqarolariga beriladi, ular uni hukumat vakillarini saylash orqali to'g'ridan-to'g'ri amalga oshiradilar. Konstitutsiyaviy maqomni o'zgartirish yoki chegaralarni o'zgartirish bilan bog'liq qarorlar referendumda Armaniston fuqarolarining ovozi bilan qabul qilinadi. 1995-yil konstitutsiyasida 117 ta maqola mavjud bo'lgan. 2005-yil 27-noyabrda umummilliy konstitutsiyaviy referendum bo'lib o'tdi va o'zgartirilgan konstitutsiya qabul qilindi. Konstitutsiyaga 2015-yil 6-dekabrda o'tkazilgan umumxalq referendumida yana o'zgartirishlar kiritildi, bu siyosiy tuzilmani yarim prezidentlik tizimidan parlament respublikasiga aylantirdi.

Avstriya.

Avstriya ko'plab konstitutsiyalar, shu jumladan "Pillersdorf konstitutsiyasi" 1848 yilda, "Qaytarib bo'lmaydigan Stadion konstitutsiyasi" 1848 yildan 1851 yilgacha, "Oktyabr Diplomi" 1860 yilda, "Fevral Patenti" 1861 yildan 1865 yillarda kuchda bo'lgan.

Hozirgi Avstriya Konstitutsiyasi turli xil harakatlar bo'yicha bo'linadi. Uning markaziy qismi Federal konstitutsiyaviy qonun (Bundes-Verfassungsgesetz) (B-VG), bu eng muhim federal konstitutsiyaviy qoidalarni o'z ichiga oladi.

B-VG dan tashqari, ko'plab boshqa asosiy deb qaraluvchi qonun hujjatlari mavjud. Bular konstitutsiyaviy nizom deb belgilangan va shartnomalardagi alohida qoidalari.

Ozarbayjon.

Ozarbayjon 1991 yilda o'z mustaqilligini e'lon qildi va 1978 yilgi hujjat o'rniga yangi konstitutsiyani tayyorlash 1992 yilda boshlandi. Yangi konstitutsiyani qabul qilish fuqarolik va siyosiy tartibsizlik tufayli bir necha bor kechiktirildi. 1990 yil boshlarida yangi konstitutsiya qabul qilinishigacha bo'lgan asosiy hujjat 1991 yil 18 oktyabrdagi Mustaqillik to'g'risidagi akt bo'lib, hukumat

idoralari yangi konstitutsiyaning asosi deb ta'rifladilar. 1995 yil 12-noyabrda konstitutsiya qabul qilindi. Mustaqil Ozarbayjonning birinchi Konstitutsiyasi 5 bob, 12 bo'lim va 147 moddadan iborat.

2002 yil 24-avgustda va 2009 yil 18-martda o'zgartirishlar kiritilgan. Konstitutsiyaga kiritilgan so'nggi o'zgarishlar 2016 yil 26 sentyabrda bo'lib o'tgan konstitutsiyaviy referendumdan so'ng ma'qullandi. 2002 yilda 22 ta moddaga 31 ta o'zgartirish kiritildi; 2009 yilda 29 ta moddaga 41 ta o'zgartirish kiritildi; va 2016 yilda 23 ta maqola o'zgartirildi va yangi 6 ta yangi maqola qo'shildi. Konstitutsiya kuni 12-noyabr kuni milliy bayram sifatida nishonlanadi.

Belorussiya.

Belorussiya o'z konstitutsiyasini mustaqilligidan 3 yil o'tgach qabul qildi. Konstitutsiya Belarus davlati va hukumatining siyosatini belgilab beradi va o'z fuqarolarining huquqlari va erkinliklarini qayd etadi. Konstitutsiya mamlakatning sobiq qonun chiqaruvchi organi bo'lgan Belarus Oliy Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan hamda fuqarolar va huquqshunos ekspertlar tomonidan takomillashtirilgan. Konstitutsiya muqaddimasi 9 bo'lim va 146 moddadan iborat. Konstitutsiya tuzilishi va mazmuniga G'arb davlatlarining konstitutsiyalari va Sovet Ittifoqi davridagi Belarus tajribasi katta ta'sir ko'rsatgan. Garchi Konstitutsiyaning aksariyat qismida hukumatning funksiyalari va vakolatlari belgilab qo'yilgan bo'lsa-da, butun bo'lim fuqarolar va rezidentlarga berilgan huquq va erkinliklar haqida batafsil ma'lumot beradi. Konstitutsiya qabul qilinganidan beri ikki marta 1996 yil va 2004 yillarda o'zgartirildi. Bugungi kunda Prezident Lukashenko 2022 yil fevral oyida yangi konstitutsiyaviy referendum bo'lib o'tishini ma'lum qilgan.

Belgiya.

Belgiya Birlashgan Gollandiyadan ajralib chiqqanidan so'ng 1930 yil noyabrida Milliy Kongres chaqirilgan Mamlakat Konstitutsiyasi 1831 yilda qabul qilingan. Ushbu konstitutsiya 1791 yildagi frantsuz konstitutsiyalari, 1814 va 1830, 1814 yilgi Gollandiya konstitutsiyasi va Ingliz konstitutsiyaviy tamoyillaridan ilhomlangan holda yozilgan Sifatida Belgiya tashkil

site:uz.wikisko.ru. O‘shandan beri davlat tuzilish shakli parlamentar monarxiya deb belgilangan. Belgiya Konstitutsiyasiga binoan davlat boshqaruv shakli mazkazlashgan unitar davlat edi. Biroq 1970 yildan beri ketma-ket o‘tkazilgan islohotlardan so‘ng Belgiya asta-sekin federal davlatga aylandi. Konstitutsiyaning so‘nggi, ammo eng muhimi, tubdan o‘zgarishi 1993 yilda ratifikatsiya qilingan va keyinchalik yangilangan versiyada Belgiya rasmiy jurnalida nashr etilgan. Undagi eng muhim o‘zgarishlar Arbitaj Sudiga kiritilgan.

Bosniya va Gersegovina.

Amaldagi Konstitutsiya Bosniya va Gersegovinada tinchlik o‘rnatish bo‘yicha Bosh ramka shartnomasining 4-ilovasi bo‘lib, u Deyton shartnomasi, 1995 yil 14 dekabrda imzolangan. Lekin konstitutsiya Bosniya va Gersegovina urishidan so‘ng to‘xtatib qo‘yildi.

Xalqaro hamjamiyat nazorati ostida 2006 yil apre oyida Konstitutsiyaga etakchi siyosiy partiyalar tomonidan kelishilgan "tuzatishlar tartibi" (keyinchalik "tuzatishlarning aprel kelishuvi" deb nomlangan) qabul qilindi. Bosniya va Gersegovinaning Parlament Assambleyasi Vakillar Palatasi a‘zolarining uchdan ikki qismining ma‘qullashiga erisha olmadi.

Konstitutsiya quyidagi moddalardan iborat:

- I modda - yoqilgan Bosniya va Gersegovina: Davomi, demokratik tamoyillar, Tarkibi, Tovarlar harakati, Poytaxt, Belgilar va fuqarolik

- II modda - inson huquqlari va asosiy erkinliklari to‘g‘risida: inson huquqlari, xalqaro standartlar, huquqlarni ro‘yxatga olish, kamsitilmaslik, qochqinlar va ko‘chirilgan shaxslar, amalga oshirish, xalqaro shartnomalar va hamkorlik

- III modda - Bosniya va Gersegovina institutlari va subyektlari o‘rtasidagi javobgarlik va munosabatlar: Bosniya va Gersegovina muassasalarining javobgarligi, sub'ektlarning javobgarligi, subyektlarning qonunlari va mas'uliyatlari, muvofiqlashtirish va qo‘shimcha javobgarlik to‘g‘risida.

- IV modda - yoqilgan Parlament assambleyasi: Xalqlar uyi, Vakillar palatasi, Protseduralar va vakolatlar

- V modda - yoqilgan Prezidentlik: Saylov va muddat, protseduralar, vakolatlar, Vazirlar Kengashi va doimiy komissiya

- VI modda - yoqilgan Konstitutsiyaviy sud: Tarkibi, protseduralari, yurisdiksiyasi va qarorlari

- VII modda - yoqilgan Markaziy bank

- VIII modda - moliya to'g'risida

- IX modda - umumiy qoidalar to'g'risida

- X modda - o'zgartirishlar kiritish tartibi to'g'risida

- XI modda - O'tish davri to'g'risida

- XII modda - kuchga kirish to'g'risida.

Shuningdek konstitutsiyada 2 ta ilova qo'shimchalar mavjud:

- I ilova - Bosniya va Gertsegovinada qo'llaniladigan inson huquqlari to'g'risida qo'shimcha bitimlar to'g'risida.

- II ilova - Vaqtinchalik kelishuvlar to'g'risida: qo'shma vaqtinchalik komissiya, qonunlarning davomi, sud va ma'muriy ishlar, idoralar va shartnomalar.

Bolgariya.

Amaldagi konstitutsiya 1991 yil 12 iyulda Bolgariya Milliy Assambleyasi va 7-Grand tomonidan qabul qilingan. Ushbu konstitutsiyadan oldin Jivkov Konstitutsiyasi 1970 va 1991 yilgacha kuchda bo'lgan. 1991 yilgi amaldagi konstitutsiya Besh marta o'zgartirilgan (2003, 2005, 2006, 2007 va 2015 yillarda). 2020-yil 2-sentyabrda Bolgariyada noroziliklar davrida Bosh Vazir Boyko Borisov mamlakat konstitutsiyasining o'zgarishini qo'llab-quvvatlashini e'lon qildi. Uning partiyasi tomonidan kiritilgan taklif, o'zgarishlarni muhokama qilish uchun Buyuk Milliy Majlisni chaqiradi. Ular orasida Buyuk Milliy Assambleya institutini butunlay yo'q qilish, sudyalari va prokuratura vakolatlarini qisqartirish va oddiy Milliy Majlisda saylangan vakillar sonini 240 dan 120 gacha qisqartirish to'g'risida taklif bor edi. Uning takliflari koalitsiyadagi sheriklari tomonidan qo'llab-quvvatlandi.

Xorvatiya.

Yugoslaviya sotsialistik Respublikasi ostida Xorvatiya Yugoslaviya Konstitutsiyasiga amal qilar edi. Unga 1990 yil aprel oyida bo'lib o'tgan birinchi ko'p partiyali parlament saylovlarida parlament turli konstitutsiyaviy o'zgartirishlar kiritdi. 1990 yil

dekabrda amaldagi konstitutsiyani rad etishda va yangi Xorvatiya Konstitutsiyasini qabul qilishdi. Ushbu konstitutsiya Xorvatiyani mustaqil respublikaligini belgilab qo'ydi. Bu oliy qonun Rojdestvo Konstitutsiyasi deb ham yuritiladi. Konstitutsiyaga 1998, 2000 va 2001 yillarda qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritilgan. So'ngi o'zgartirish 2013 yilda amalga oshirilgan bo'lib, unga ko'ra Xorvatiya ichidagi nikohni erkak va ayol o'rtasidagi ittifoq sifatida belgilaydi. 2014 yil 1 yanvardan kuchga kirgan.

Xorvatiya Respublikasi Konstitutsiyasiga o'zgartirishlar Xorvatiya parlamenti a'zolarining kamida beshdan biri, respublika Prezidenti, Xorvatiya Respublikasi hukumati va tomonidan taklif qilinishi mumkin.

Konstitutsiyaga o'zgartirish kiritish to'g'risidagi qaror Xorvatiya parlamentining barcha a'zolarining uchdan ikki qismining ko'pchilik ovozi bilan qabul qilinadi. Xalq tashabbusi bilan referendum o'tkaziladi va Konstitutsiyaga parlamentdagi ko'pchilik ovozisiz ham o'zgartirish kiritilishi mumkin.

Kipr.

Mamlakat 1959 yilda o'z mustaqilligini qo'lga kiritgandan so'ng tuzilgan va Kiprning hozirgi kungacha birinchi va yagona konstitutsiyasi bo'lib u 1960 yil 16 avgustda ratifikatsiya qilingan. Yani Kipr Respublikasining hukumat tizimini va fuqarolik erkinliklarini belgilaydigan Oliy qonundir.

Kipr Respublikasining Konstitutsiyasi 60 yildan buyon amal qilib kelmoqda va unga 15 (o'n besh) marta o'zgartirish kiritilgan. So'ngi 15-tuzatish 146-moddaga tegishli bo'lib, 2020 yil 16-sentyabrda rasmiy jurnalida nashr qilingandan so'ng kuchga kirdi. Konstitutsiya 13 bob 199 moddadan iborat hisoblanadi.

Chexiya.

Chexoslovakiya Respublikasi ajralgach Chexiyaga yangi konstitutsiya kerak ekanligini anglatdi va ikki qo'mita tuzildi: Hukumat qo'mitasi va Chexiya Milliy Kengashi Prezidiumi qo'mitasi.

1992 yil avgustda Konstitutsiyani ishlab chiqish hukumat qo'mitasiga topshirilishi to'g'risida kelishib olindi. 1992 yil 19-24 oktyabr kunlari konstitutsiyaning yakuniy loyihasi ustida ish

boshlandi. 1992 yil 23 oktyabrda konstitutsiyaviy huquq bo'yicha uchta mutaxassis loyihani ko'rib chiqish uchun keldi: Pavel Peška, Vladimír Klokočka va Pavel Xoländer. Chexiya Konstitutsiyasining hukumat to'g'risidagi qonun loyihasi 1992 yil 16 dekabrda Chexiya Milliy Kengashida o'qildi. Ovoz berish yo'li orqali 198 deputatdan 16 nafari qarshi chiqdi, 10 nafari betaraf qoldi va uni qo'llab-quvvatlagan 172 ovoz bilan Chexiya Konstitutsiyasi qabul qilindi.

Daniya.

1848 yil oktyabrda to'g'ridan-to'g'ri saylangan 114 a'zodan va Mutlaq monarx Frederik VII tomonidan tayinlangan 38 kishidan iborat bo'lgan ushbu yig'ilish umuman uch xil guruhga bo'lingan: Milliy liberallar, Dehqonlar do'stlari va Konservatorlar. Muhokama uchun asosiy mavzu siyosiy tizim va saylovlarni tartibga soluvchi qoidalar edi. 1849 yil 25 mayda Konstitutsiyaviy Assambleya yangi konstitutsiyani ma'qulladi va 1849 yil 5 iyunda Frederik VII tomonidan imzolandi. Shu sababli u Iyun konstitutsiyasi sifatida tanilgan. Bugungi kunda ham 5 iyun milliy bayram sifatida nishonlanadi. Ushbu konstitutsiya mutlaq monarxiyani tugatib demokratiyani belgilab berdi. Konstitutsiyaga binoan hukumat ikki palatali Landsting va Folketingdan iborat edi.

Amaldagi konstitutsiya 1953 yilda qabul qilingan bo'lib Grenlandiya va Farer orollarining ham konstitutsiyasi hisoblanadi. Konstitutsiya yuqori palata Landstingni bekor qildi va qirollig taxtini vorisligini ayol kishi ham meros qilib olishini belgilab berdi. Konstitutsiya 11 bob 89 moddadan iborat.

Estoniya.

Estoniyada Konstitutsiya 1992 yil 28 iyunda o'tkazilgan referendumdan so'ng qabul qilingan. U 1920 va 1938 yilgi Konstitutsiyalarning elementlarini o'z ichiga oladi. U 1920-1940 yillarda bo'lganidek, Estoniya davlati bilan uzviylikini aniq tasdiqlaydi va shu bilan Estoniya mustaqilligining restitutiv asosini yaratadi. 1920 yilgi Konstitutsiya singari, eski davlat oqsoqoli unvonini qaytarish to'g'risidagi munozaralardan so'ng Prezident deb nomlangan. Biroq, 1938 yilgi Konstitutsiya singari, hukumatni alohida Bosh vazir boshqaradi.

Amaldagi Konstitutsiya o‘n besh bobdan iborat.

- 1-bobda davlatning tabiati to‘g‘risida umumiy qoidalar berilgan. Unda etti maqola bor.

- 2-bobda odamlarning huquqlari, erkinliklari va burchlari ko‘rsatilgan.

- 3-bob Estoniya xalqi va fuqaroligini belgilaydi.

- 4-bobda Estoniya parlamenti (Riigikogu).

- 5-bob. Estoniya Prezidenti va uning vazifalari, majburiyatlari va huquqlari.

- 7-bob qonunchilik jarayoniga bag‘ishlangan.

- 8-bob moliyaviy masalalar va byudjetga bag‘ishlangan.

- 9-bob xalqaro munosabatlar va shartnomalarga bag‘ishlangan.

- 10-bobda harbiy ishlar ko‘rib chiqiladi.

- 11-bob Milliy auditorlik idorasi va Bosh auditorning vazifasi va roliga tegishli.

- 12-bob Adliya kanslerining huquqlari, funktsiyalari va tayinlanishiga tegishli.

- 13-bob sud tizimi va sudlarning tuzilishi va faoliyatiga tegishli.

- 14-bob Estoniyada mahalliy boshqaruvning yurisdiksiya, ma‘muriy va byudjet jihatlariga taalluqlidir.

- 15-bob Konstitutsiyani o‘zgartirish bilan bog‘liq mexanizmlar va protseduralarga tegishli.

Finlandiya.

Qabul qilishdan oldin Finlyandiya konstitutsiyaviy qoidalari to‘rtta alohida qonunlar o‘rtasida taqsimlandi, ularning barchasi konstitutsiyaviy maqomga ega edi. Bular "Konstitutsiya to‘g‘risidagi qonun" 1919 yil, "Parlament to‘g‘risidagi qonun" 1928 yil, "Vazirlar uchun javobgarlik to‘g‘risidagi qonun" 1922 yil va "Impichment bo‘yicha Oliy sud to‘g‘risidagi qonun" 1922 yil.

1990-yillarda konstitutsiyaviy qonunchilikni birlashtirish va yangilash zarurati dolzarb deb topildi. Masalan, Yevropaning aksariyat boshqa davlatlarida konstitutsiyaviy qoidalarning barchasi bitta konstitutsiyaviy hujjat tarkibiga kiritilgan bo‘lsa, Finlyandiya ular parchalanib, bir nechta aktlar tarkibiga kiritilgan.

1995 yilda konstitutsion qonunchilikni birlashtirish va yangilash zarurligini tekshirish uchun "Konstitutsiya 2000" ishchi guruhi deb nomlangan ekspertlardan iborat ishchi guruh tayinlandi. Ishchi guruh barcha konstitutsiyaviy qoidalarni yagona nizomga birlashtirishni taklif qildi.

Ishchi guruh o'z hisobotini taqdim etganidan so'ng, 1996 yilda Hukumat Konstitutsiya 2000 komissiyasini tayyorladi. 2000 yil 1 martdan kuchga kirishi kerak bo'lgan yangi, yaxlit konstitutsiya to'g'risidagi taklifni ishlab chiqish kerak edi. Shuningdek, Komissiyaga yangi konstitutsiyaga oid to'rtta konstitutsiyaviy qonun o'rnini bosuvchi o'z taklifini Hukumat loyihasi shaklida ishlab chiqish topshirildi. Komissiya 1997 yil 17 iyunda o'z ishini yakunladi va 1998 yil davomida ushbu qonun loyihasi Konstitutsiyaviy qonun qo'mitasida ko'rib chiqildi va 1999 yil yanvar oyida ushbu qonun loyihasi to'g'risida yakdillik bilan ma'ruza qilindi. 12 fevral kuni parlament Qo'mitaning taklifini ma'qulladi yangi Konstitutsiya parlament saylovlaridan keyin saqlanib qolishi kerak. 1999 yil mart oyida saylangan yangi parlament shu yilning iyun oyida yangi Konstitutsiyani tasdiqladi va uni Respublika Prezidenti tasdiqladi.

O'shandan beri Konstitutsiyaga bir necha bor o'zgartirishlar kiritildi, xususan 2011 yilda qonun loyihalarini parlamentga xalqning iltimosnomasi bilan kiritishga va 2017 yilda politsiya va razvedka xizmatlarining xususiy aloqalarga kirishini kengaytirishga imkon beradi.

Konstitutsiyaning rasmiy matni 131 moddadan iborat bo'lib, 13 bobga bo'lingan:

- 1.Asosiy qoidalar
- 2.Asosiy huquqlar va erkinliklar
- 3.Parlament va vakillar
- 4.Parlament faoliyati
- 5.Respublika Prezidenti va Hukumat
- 6.Qonunchilik
- 7.Davlat moliya
- 8.Xalqaro munosabatlar
- 9.Odil sudlovni amalga oshirish

- 10.Qonuniylikni nazorat qilish
- 11.Ma'muriyat va o'zini o'zi boshqarish
- 12.Milliy mudofaa
- 13.Yakuniy qoidalar.

Fransiya.

Fransiya Konstitutsiyasi 1958 yil 4 oktyabrda qabul qilingan. Odatda Beshinchi respublika konstitutsiyasi deb nomlanadi. 1946 yildan boshlab Charl de Goll yangi konstitutsiyani joriy etish bo'yicha buyruq berdi. Konstitutsiya matni Mishel Debre tomonidan ishlab chiqilgan. O'shandan beri konstitutsiya yigirma to'rt marta o'zgartirildi.

Konstitutsiya 16 bobdan iborat:

- 1.Suverenitet to'g'risida (2-4-moddalar)
- 2.Respublika Prezidenti (5-19-moddalar).
- 3.Hukumat (20-23-moddalar)
- 4.Parlament (24-33-moddalar)
- 5.Parlament va hukumat o'rtasidagi munosabatlar to'g'risida (34-51-2-moddalar).
- 6.Shartnomalar va xalqaro shartnomalar to'g'risida (52-55-moddalar)
- 7.Konstitutsiyaviy Kengash (56-63-moddalar)
- 8.Sud hokimiyati to'g'risida (64-66-1-moddalar).
- 9.Oliy sud (67 va 68-moddalar)
- 10.Hukumat a'zolarining jinoiy javobgarligi to'g'risida (68-1-68-3-moddalar)
- 11.Iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik kengash (69-71-moddalar).
- 11.A sarlavha. Huquqlar himoyachisi (71-1-modda)
- 12.Hududiy hamjamiyatlari to'g'risida (72-75-1-moddalar)
- 13.Yangi Kaledoniyaga tegishli o'tish davri qoidalari (76-77-moddalar)
- 14.Fransuzabon dunyo va Assotsiatsiya kelishuvlari haqida (87-88-moddalar)
- 14.Yevropa hamjamiyatlari va Yevropa Ittifoqi haqida(88-1-88-5-moddalar)
- 15.Evropa Ittifoqi to'g'risida (88-1-88-7-moddalar)

- 16. Konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritish to'g'risida (89-modda).

Gruziya.

Gruziya parlamenti tomonidan qabul qilingan konstitutsiya 1995 yil 24-avgustda ishlab chiqildi va 1995 yil 17-oktyabrda kuchga kirgan. Konstitutsiya 1992 yil noyabrdagi vaqtinchalik asosiy qonun sifatida faoliyat yuritgan Davlat hokimiyati to'g'risida Farmonni almashtirdi. 2004 yil 4-yanvar, 2010 yil 15-oktyabrda tuzatishlar kiritildi.

2013 yil Giorgi Margvelashvili prezidentlik saylovlarida g'olib bo'lgach yangi konstitutsiya ishlab chiqildi va 2013 yil 17-noyabrdan kuchga kirdi.

2017 yil 26 sentyabrda Gruziya parlamenti ko'p muhokamalarga sabab bo'lgan konstitutsiyaga tuzatishlarni qabul qildi, 117 nafari yoqlab, ikkitasi qarshi chiqdi. Ovoz berish muxolifat tomonidan boykot qilindi. Yangi qonunchilikka binoan to'g'ridan-to'g'ri prezident saylovlari bekor qilinadi va mamlakat 2024 yilda to'liq mutanosib parlament vakiligiga o'tishi belgilab qo'yildi.

Yana bir nechta tuzilmalarni o'z ichiga olgan qo'shimcha tuzatishlar Venetsiya komissiyasi tavsiya etilgan o'zgarishlar 2018 yil 21 martda qabul qilindi.

Konstitutsiyada ko'rsatilgan quyidagi tuzatishlar:

- Nikohni "oila yaratish maqsadida ayol va erkak o'rtasidagi birlashma" deb ta'riflang.

- Qishloq xo'jaligi erlari "alohida ahamiyatga ega bo'lgan resurs" bo'lib, unga faqat "davlat, o'zini o'zi boshqarish organi, Gruziya fuqarosi yoki Gruziya fuqarolari birlashmasi" egalik qilishi mumkun.

Germaniya.

G'arbiy Germaniya Konstitutsiyasi 1949 yil 12 may kuni qabul qilingan. 1990 yilgi ikki Germaniya davlatining birlashish to'g'risidagi shartnomasida ushbu o'zgartirilgan Asosiy Qonun birlashgan Germaniyaning konstitutsiyasi sifatida qabul qilindi. Asosiy qonunga 1994 yilda ("Verfassungsreform"), 2002 va 2006 yillarda (2006 "Föderalismusreform") qo'shimcha katta

o'zgartirishlar kiritildi. Germaniya Konstitutsiyasi 141 moddadan iborat hisoblanadi.

Gretsiya.

Gretsiyada so'ngi konstitutsiya 1975 yilda qabul qilingan. Konstitutsiya to'rt marta qayta ko'rib chiqilgan: 1986, 2001, 2008 va 2019 yillarda

Konstitutsiya to'rt qism va 120 ta moddadan iborat:

- Birinchi qism (1-3-moddalar), Asosiy qoidalar, Gretsiyani prezidentlik parlament demokratiyaiy davlat sifatida o'rnatadi va uning tarqalishini Pravoslav cherkovi tasdiqlaydi.

- Ikkinchi qism (4-25-moddalar) 2001 yildagi qayta ko'rib chiqilgandan so'ng himoyasi kuchaytirilgan individual va ijtimoiy huquqlarga taalluqlidir. Yangi qoidalar shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va ayrim mustaqil hokimiyatlarning vakolatlari kabi mavzularni tartibga soladi.

- Uchinchi qism (26-105-moddalar) Mamlatning tashkil etilishi va funksiyasini tavsiflaydi. 28-moddada rasmiy ravishda Shtatlarga birlashadi. Xalqaro qonunlar va xalqaro konventsiyalar yunon tilida yuritiladi.

- To'rtinchi qism (106-120-moddalar) Maxsus, yakuniy va o'tkinchi qoidalarni o'z ichiga oladi.

Vengriya.

2010 yilda Fidesz boshchiligidagi yangi hukumat yangi konstitutsiyani tayyorlash jarayonini boshlab berdi. Konstitutsiya ishlab chiqildi 18-aprelda Parlament konstitutsiyani Fidesz va ularning 262-44 ovoz bilan uchdan ikki qismining ko'pchiligining ovozi bilan tasdiqladi. 25-aprel kuni Prezident Pal Shmitt hujjatni qonun bilan imzoladi va u 2012 yilning birinchi kunidan kuchga kirdi. 2013 yil mart oyida parlament 265-11 ovoz bilan to'rtinchi marta konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritdi, Fidesz, Xristian Demokratlar va uchta mustaqil tarafdor va sotsialistlar ovoz berishni boykot qildilar; shuningdek, 33 kishi betaraf qoldi. Keyinchalik, Prezident Yanos Ader qonuniy burchini va milliy birdamlikni saqlab qolish zarurligini aytib, qonunni o'zgartirdi.

Islandiya.

Islandiya Konstitutsiyasi Islandiyaning oliy qonuni. U 7 bo‘lim 80 ta moddadan iborat bo‘lib, uning doirasida mamlakatning boshqaruv tuzilmasi belgilab berilgan va fuqarolarning inson huquqlari himoyalangan. Amaldagi konstitutsiya birinchi marta 1944 yil 17-iyunda Islandiya respublikaga aylanganda o‘rnatilgan; o‘shandan beri u 7 marta o‘zgartirilgan.

Ispaniya.

Ispaniya 1977 yilda Ispaniya parlamenti Konstitutsiyaviy yig‘ilish o‘tkazib, konstitutsiyani ishlab chiqish va tasdiqlash maqsadida tanlangan a‘zolar orasidan etti kishilik hay‘at tanlab olindi. Bular: Gabriel Sisneros (UCD), Xose Pedro Peres-Llorka (UCD), Migel Errero va Rodriges de Minon (UCD), Mikel Roka va Junyent (CDC), Manuel Fraga Iribarne (AP), Gregorio Peces-Barba (PSOE), Xordi Solé Tura (PSUC) edilar.

Konstitutsiya 1978 yil 31 oktyabrda Ispaniya parlamenti tomonidan qabul qilindi. 1978 yil 6-dekabrda o‘tkazilgan referendumda saylovchilarning 91,81% yangi konstitutsiyani qo‘llab-quvvatladilar. Va nihoyat, 27-dekabr kuni parlament a‘zolari ishtirokidagi marosimda qirol Xuan Karlos tomonidan imzolandi. Rasmiy nashrda e‘lon qilingan kundan boshlab, 29 dekabrda kuchga kirdi.

Irlandiya.

Hozirgi konstitutsiya Irlandiya davlatining mustaqillikka erishganidan keyingi ikkinchi konstitutsiyasi bo‘lib, 1922-yildagi erkin Irlandiya Konstitutsiyasi o‘rnini egallaydi. U 1937-yil 1-iyulda bo‘lib o‘tgan umumdavlat plebissitidan so‘ng 1937-yil 29-dekabrda kuchga kirdi. Konstitutsiyaga o‘zgartirishlar faqat milliy referendum orqali kiritilishi mumkin.[2] Bu Yevropa Ittifoqidagi eng uzoq davom etuvchi respublika konstitutsiyasidir.

Konstitutsiyaning rasmiy matni o‘n oltita sarlavha ostida tuzilgan muqaddima va ellik moddadan iborat. Uning umumiy uzunligi taxminan 16 000 so‘zni tashkil qiladi. Sarlavhalar:

- Millat (1–3-moddalar)
- Davlat (4–11-moddalar)
- Prezident (12–14-moddalar)

- Milliy parlament (15–27-moddalar)
- Hukumat (28-modda)
- Mahalliy boshqaruv (28A-modda)
- Xalqaro munosabatlar (29-modda)
- Bosh prokuror (30-modda)
- Davlat Kengashi (31-32-moddalar)
- Nazoratchi va Bosh auditor (33-modda)
- Sudlar (34-37-moddalar)
- Huquqbuzarliklarni sud qilish (38–39-moddalar)
- Asosiy huquqlar (40–44-moddalar)
- Ijtimoiy siyosatning direktiv tamoyillari (45-modda)
- Konstitutsiyaga o‘zgartirishlar kiritish (46-modda)
- Referendum (47-modda)
- Konstitutsiyasining bekor qilinishi va qonunlarning amal qilishi (48-50-moddalar)
- Apellyatsiya sudini tashkil etish: O‘tish davri qoidalari (64-modda)

Konstitutsiya shuningdek, 1941 yildan beri barcha rasmiy matnlardan o‘z shartlariga ko‘ra chiqarib tashlangan bir qator “O‘tkinchi qoidalar”ni ham o‘z ichiga oladi (51–63-moddalar).

Itliya.

Italiya konstitutsiyasi 1947 yil 22-dekabrda Ta’sis majlisi tomonidan 453 ta ovoz va 62 ta qarshi ovoz bilan qabul qilindi. Muvaqqat davlat rahbari, Enriko De Nikola, 1947 yil 27 dekabrda XVIII Nizom asosida Konstitutsiyani imzoladi va Gazzetta Ufficiale gazetasida e’lon qilindi. Bugungi kungacha 16 marta o‘zgartirish kiritilgan. Konstitutsiya 139 moddadan iborat bo‘lib (ulardan beshtasi keyinchalik bekor qilindi) va uchta asosiy qismga bo‘lingan:

- Asosiy printsiplar (1-12-moddalar);
- I qism fuqarolarning huquqlari va majburiyatlari (13-54-moddalar);
- II qism respublika tashkiloti (55-139-moddalar).

Qozog‘iston.

Qozog‘iston Konstitutsiyasi 1995 yil 30-avgustda qabul qilingan. Ushbu sanadan buyon "Qozog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasi kuni" sifatida nishonlanadi. Konstitutsiya 9 bo‘lim 98 moddadan iborat. Mamlakat konstitutsiyasi 4-moddada ham belgilab qo‘yilgan:

Amaldagi qonunlarga "Konstitutsiyaning qoidalari, unga tegishli qonunlar, boshqa normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro shartnoma va Respublikaning boshqa majburiyatlari, shuningdek, Konstitutsiyaviy Kengash va Respublika Oliy sudining normativ qarorlari" kiradi. Konstitutsiya eng yuqori qonun hisoblanadi. Ratifikatsiya qilingan xalqaro shartnomalar milliy qonunlarni bekor qiladi va amal qiladi, bundan mustasno, agar parlament ratifikatsiya qilingandan so‘ng shartnomalar va allaqachon qabul qilingan qonunlar o‘rtasidagi ziddiyatlarni tan oladi, bu holda qonunlar ziddiyat bilan hal qilinmaguncha shartnoma kuchga kirmaydi. Hukumat barcha qonunlarni e‘lon qiladi.

Latviya.

Latviya Konstitutsiyasi Satversme deb nomlanib yevropaning eng qadimgi konstitutsiyalaridan hisoblanadi. Oliy qonun Latviya Konstitutsiyaviy Assambleyasi tomonidan 1922 yil 15 fevralda ko‘rib chiqilib, 1922 yil 7 noyabrda qabul qilingan. Keyin 1934 yil Bosh vazir Karlis Ulmans davlat to‘ntarishi amalga oshirganidan so‘ng, ushbu konstitutsiyani to‘xtadi. 1940 yilda esa Sovet Ittifoqi Latviyani bosib oldi va sovet uslubidagi konstitutsiya joriy qilindi. 1990 yilda mustaqillikdan so‘ng 1993 yil 5-seymda 1922 yilgi konstitutsiya zamonaviy qo‘shimchalar bilan qabul qilindi. 1998 yilda inson huquqlari bobi kiritildi.

Latviya Konstitutsiyasi kodlangan konstitutsiyadir va hozirda sakkiz bobda joylashgan 116 moddadan iborat:

- 1-bob: Umumiy qoidalar (1-4-moddalar)
- 2-bob: Seym (5-34-moddalar)
- 3-bob: Prezident (35-54-moddalar)
- 4-bob: Vazirlar Mahkamasi (55-63-moddalar)
- 5-bob: Qonunchilik (64-81-moddalar)
- 6-bob: Sudlar (82-86-moddalar)

- 7-bob: Davlat taftish idorasi (87-88-moddalar)
- 8-bob: Insonning asosiy huquqlari (89-116-moddalar)

Lixtenshteyn.

Mamlakat konstitutsiyasi 1921 yil 5-oktyabrda qabul qilingan bo‘lib Lixtenshteyning oliy qonuni hisoblanadi.

Konstitutsiya o‘n ikki bobdan iborat:

- I bob. Knyazlik
- II bob. Amaldagi shahzoda
- III bob. Davlatning majburiyatlari
- IV bob. Lixtenshteyn fuqarolarining umumiy huquqlari va majburiyatlari
- V bob. Parlament
- VI bob. Milliy qo‘mita
- VII bob. Hukumat
- VIII bob. Sudlar
  - A. Umumiy qoidalar
  - B. Oddiy sudlar
  - C. Ma‘muriy sud
  - D. Konstitutsiyaviy sud
- IX bob. Ma‘muriy organlar va davlat xizmatchilari
- X bob. Hokimiyatlar
- XI bob. Konstitutsiyaviy o‘zgartirishlar va talqin
- XII bob. Yakuniy qoidalar

Litva.

Litva 1990 yil 11-martda o‘z mustaqilligini e‘lon qildi. Keyingi ikki yil ichida yangi konstitutsiya ustida ish olib borildi, 1990 va 1991 yillarda mustaqil loyihalar tayyorlandi. 1991 yil oxirida Oliy Kengash konstitutsiya loyihasini tayyorlash bo‘yicha komissiya tuzdi. Olingan taklif 1992 yil 21 aprelda Oliy Kengash tomonidan ma‘qullandi va jamoatchilikka taqdim etildi. Yangi konstitutsiya 1992 yil oktyabr oyida Oliy Kengash tomonidan ma‘qullangan va umumxalq ovozigacha qo‘yilgan. 1992 yil 25-oktyabrda bo‘lib o‘tgan referendumda ovoz berganlarning 75 foizi hujjatning qabul qilinishini yoqlab ovoz berishdi.

Lyuksemburg.

Lyuksemburg oliy qonuni 1841 yil 12-oktyabrda kuchga kirdi. 1842 yil 1-yanvarda va 1848 yil 20-martda keskin o'zgartirilgan. 1856 yil 27-noyabrda ham qo'shimchalar kiritilgan. Ushbu konstitutsiyaning zamomaviy talqini 1868 yil 17-oktyabrda qabul qilingan.

Malta.

Malta Konstitutsiyasi 1964 yil 21 sentyabrda qonuniy tartib sifatida qabul qilingan va oliy qonun sifatida belgilab qo'yilgan. Shu sababli, Konstitutsiyani buzgan har qanday qonun yoki harakat bekor hisoblanadi. Konstitutsiya 11 bob 124 moddadan iborat.

Moldova.

Moldovaning maldagi Konstitutsiyasi Moldova Parlamenti tomonidan 1994 yil 29 iyulda qabul qilingan. U 1994 yil 27 avgustda kuchga kirgan va shu vaqtga qadar 8 marta o'zgartirish kiritilgan.

Konstitutsiya 9 bobdan iborat:

- I BOB - Umumiy qoidalar
- II BOB - Asosiy huquq va erkinliklar
- III BOB - Asosiy vazifalari
- IV BOB - Parlament
- V BOB - Moldova Respublikasi Prezidenti
- VI BOB - Hukumat
- VII BOB - Hukumat O'zaro munosabatlar
- VIII BOB - Jamoatni boshqarish
- IX BOB - Sud hokimiyati

Monako.

Monako Konstitutsiyasi Monegask onqilbidan keyin 1911 yilda qabul qilingan. Shahzoda Rainier III tomonidan qattiq qayta ko'rib chiqilgan. 1962 yil 17 dekabrda hukumatning uchta filiali, shu jumladan bir nechta ma'muriy idoralar va bir qator kengashlar, maslahat va qonun chiqaruvchi hokimiyatni hokimiyat bilan shahzoda boshqaruvni bo'lishishi belgilab qo'yildi. Konstitutsiya 12 bob 97 moddadan iborat. So'zlar bo'yicha, bu hozirgi kunda amaldagi dunyodagi eng qisqa konstitutsiyasi hisoblanadi.

Chernogoriya.

Mamlakat konstitutsiyasi Chernogoriya Konstitutsiyaviy Parlamentining 2007 yil 19-oktyabrda navbatdan tashqari sessiyada katta ustunlik ovozlari bilan maqullangan. Konstitutsiya 2007 yil 22 oktyabrda rasmiy ravishda Chernogoriya Konstitutsiyasi deb e'lon qilindi. Ushbu Konstitutsiya 1992 yilgi konstitutsiyaning o'rnini egallagan. Konstitutsiya 158 modani o'z ichiga olgan.

Niderlandiya (Gollandiya).

Niderlandiya Konstitutsiyasi 1915 yilda qabul qilingan bo'lib dunyoning eng keksa uch konstitutsiyalaridan biridir. 1983 yilda Niderlandiya Konstitutsiyasida katta qayta ko'rib chiqish amalga oshirildi, bu matnni deyarli to'liq qayta yozdi va yangi fuqarolik huquqlarini qo'shdi.

Konstitutsiya 7 bobdan iborat:

- 1-bob: Asosiy huquqlar
- 2-bob: Hukumat
- 3-bob: Bosh shtatlar
- 4-bob: Davlat kengashi, Audit sudi, Milliy Ombudsman va Doimiy maslahat kollejlari
- 5-bob: Qonunchilik va boshqaruv
- 6-bob: Odil sudlovni amalga oshirish
- 7-bob: Viloyatlar, munitsipalitetlar, suv idoralari va boshqa davlat organlari.

Shimoliy Makedoniya.

Makedoniyaning boshqaruv tizimi va asosiy inson huquqlarini aks ettiruvchi kodlangan konstitutsiyadir. U 1991 yil 17 noyabrda o'sha paytdagi Makedoniya Respublikasi parlamentida qabul qilingan.

2001 yilda mamlakat Konstitutsiyasiga 15 asosiy tuzatishlarni o'z ichiga olgan tuzatishlarni qabul qilgan.

Konstitutsiya barcha fuqarolar uchun tenglikning muhimligini ta'kidlaydi. Birinchi maqolada "Shimoliy Makedoniya Respublikasi - suveren, mustaqil, demokratik va ijtimoiy davlat. Shimoliy Makedoniya Respublikasining suvereniteti ajralmas va o'tkazib bo'lmaydigan" deb ta'kidlangan.

Hammasi bo‘lib konstitutsiya 134 moddadan iborat; shuningdek, unga kiritilgan 32 ta tuzatishlar mavjud.

Norvegiya.

Mamlakat konstitutsiyasi 1814 yil 17 mayda Norvegiya Ta‘sis yig‘ilishida qabul qilingan. Bu dunyodagi eng liberal va demokratik konstitutsiyalardan biri hisoblanib, eng birinchi konstitutsiyalardan biri hisoblanadi. 2014 yil~ay oyida inson huquqlariga bag‘ishlangan bo‘lim qo‘shildi. Konstitutsiyaning amaldagi matni (2018 yil may oyida o‘zgartirilgan) 121 moddadan iborat bo‘lib, A dan F boblariga birlashtirilgan.

Polsha.

Polsha Konstitutsiyasi Milliy Assambleya tomonidan 1997 yil 2 aprelda tasdiqlangan. Xalq referendum orqali 1997 yil 25 mayda maqullagan va 1997 yil 17 oktyabrda kuchga kirgan. Konstitutsiya 13 bob 243 moddadan iborat.

Portugaliya.

Portugaliyada dastlab 1933 yilgi konstitutsiya amalda bo‘lgan. So‘ngra "Chinni gullar inqilobi" dan so‘ng 1975 yil 25 aprelda saylangan Ta‘sis majlis tomonidan 1976 yilda yangi konstitutsiya qabul qilindi.

Konstitutsiyasi 4 qism va 296 moddadan iborat:

- I qism: Asosiy huquqlar va burchlar.
- II qism: Iqtisodiy tashkilot.
- III qism: Siyosiy hokimiyatni tashkil etish.
- IV qism: Konstitutsiyaning kafolati va qayta ko‘rib chiqilishi.
- Yakuniy va vaqtinchalik yo‘nalishlar.

Ruminya.

Hozirgi Ruminiya Konstitutsiyasi mamlakatning yettinchi doimiy konstitutsiyadir. Bu Ruminiyaning asosiy boshqaruv hujjati bo‘lib, u hukumat tuzilishini, fuqarolarning huquqlari va majburiyatlarini va qonunlarni qabul qilish tartibini belgilaydi. Hujjat Ruminiya hukumati qonuniyligining asosi hisoblanadi. 1991 yil 21-noyabrda qabul qilingan, 1991 yil 8-dekabrda milliy referendumda maqullangan va shu kuni e‘lon qilingan.

Konstitutsiya referendumda 2003 yil 18 oktyabrda o‘zgartirilgan. Yangi matn 2003 yil 29 oktyabrda kuchga kirdi.

2003 yil qayta ko‘rib chiqilgan 1991 yilgi Konstitutsiya 156 moddadan iborat bo‘lib, 8 sarlavhaga bo‘lingan:

- I sarlavha - Umumiy tamoyillar
- II sarlavha - Asosiy huquqlar, erkinliklar va burchlar
- III sarlavha - Davlat hokimiyati organlari
- IV sarlavha - Iqtisodiyot va davlat moliyasi
- V sarlavha - Konstitutsiyaviy sud
- VI sarlavha - Evroatlantik integratsiya
- VII sarlavha - Konstitutsiyani qayta ko‘rib chiqish
- VIII sarlavha - Yakuniy va o‘tish davri qoidalari.

Rossiya.

Rossiya Konstitutsiyasi matnini 1993 yil konstitutsiyaviy konferentsiyaning 800 dan ortiq ishtirokchlar tuzishdi. Sergey Alekseyev, Sergey Shaxrayva va Anatoliy Sobchak konstitutsiyaning asosiy hammualliflari deb talqin qilindi. So‘ngra loyiha matni 1993 yil 12 dekabrda Rossiyada bo‘lib o‘tgan konstitutsiyaviy referendumga qo‘yildi. Saylovchilarning 54.5 foizi konstitutsiyani qabul qilish uchun ovoz berdi.

Konstitutsiya ikki bo‘lim va 137 moddaga bo‘lingan:

Birinchi bo‘lim boblari:

1. Konstitutsiyaviy tuzum asoslari
2. Inson va fuqaroning huquqlari va erkinliklari
3. Federativ tizim
4. Rossiya Federatsiyasi Prezidenti
5. Federal yeg‘ilish
6. Rossiya Federatsiyasi Hukumati
7. Sud hokimiyati va Davlat ayborati
8. Mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish
9. Konstitutsiyaviy o‘zgarishlar va qayta ko‘rib chiqishlar.

Ikkinchi bo‘lim:

1. Xulosa va o‘tish davri qoidalari.

San-Marino.

San-Marino davlatida bir-qator qonunchilik hujjatlari bor bo‘lib ulardan eng muhimlari 1600 yildagi Nizom va 2002 yilda tuzatilgan 1974 yilgi Fuqarolarning huquqlari to‘g‘risidagi deklaratsiyasi hisoblanadi.

1600 yilgi 8 oktyabrdagi Nizom lotin tilida yozilgan va oltita kitobda joylashgan. Birinchi kitobda 62 ta maqola, ikkinchi kitob 75 modda, uchinchi kitob 74 ta modda, to'rtinchi kitob 15 modda, beshinchi kitob 46 ta modda, oltinchi kitob 42 ta moddadan iborat.

1974 yil 12 iyulda qabul qilingan Fuqarolarning huquqlari to'g'risidagi deklaratsiya San-Marinoning yuridik tartibining asosiy tamoyillarini o'z ichiga olgan. Deklaratsiyaga 2002 yilda tuzatishlar kiritilib, unda hukumatni tashkil etish va tashkil etish bo'yicha qo'shimcha konstitutsiyaviy tafsilotlar berilgan.

Serbiya.

2006 yil Serbiya mustaqil bo'lganidan keyin yangi konstitutsiyani qabul qilish zarur bo'ldi. Shundan so'ng konstitutsiyaning matnini Milliy assambleya 2006 yil 30 sentyabrda taklif qildi. 2006 yil 28-29 oktyabr kunlari esa referendum bo'lib o'tdi. Saylovchilarning 53,04% taklif qilingan konstitutsiyani qo'llab-quvvatlagandan so'ng, 2006 yil 8 noyabrda rasmiy ravishda qabul qilindi.

Serbiya Konstitutsiyasi 10 bobga va 206 moddaga bo'lingan:

1. Konstitutsiya tamoyillari
2. Inson va ozchilik huquqlari va erkinliklari
3. Iqtisodiy tizim va davlat moliyasi
4. Serbiya Respublikasining vakolatlari
5. Davlat boshqaruvini tashkil etish
6. Konstitutsiyaviy sud
7. Hududiy tashkilot
8. Konstitutsiya va qonuniylik
9. Konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritish
10. Yakuniy ta'minot.

Slovakiya.

Mamlakat konstitutsiyasi Slovakiya milliy kengashi tomonidan 1992 yil 1 sentyabrda ko'rib chiqilib, 1992 yil 3 sentyabrda Bratislava qal'asidagi Ritsarlar zalida imzolangan va 1992 yil 1 oktyabrdan kuchga kirdi (1993 yil 1 yanvarning ayrim qismlari).

So'ngi o'zgarishlardan 2015 yil 8 dekabrda o'zgartirish: Terroristlar gumon qilingan taqdirda, hibsga olishning umumiy 48 soatlik muddatini 96 soatgacha uzaytirilishi va 2017 yil 2-

fevraldan o'zgartirish: 2017 yilgi viloyat okrug saylovlarida saylangan mansabdor shaxslarning vakolat muddati besh yilgacha uzaytirilishlaridir. Konstitutsiya 9 qism va 156 moddaga bo'lingan.

Sloveniya.

Sloveniya Konstitutsiyasini tayyorlash 1987 yil avgustda boshlangan. 1990 yil avgustda Podvin qasrida advokat Piter Jambrek rahbarligida ishning katta qismi yakunlandi. So'ngra Milliy yig'ilishi 1991 yil 23 dekabrda konstitutsiyani qabul qildi.

Konstitutsiya 10 bobga bo'lingan:

1. Umumiy qoidalar
2. Inson huquqlari va asosiy erkinliklar
3. Iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlar
4. Davlatni tashkil etish (ushbu qoidaga binoan, Milliy Assambleyadagi ikkita o'rin, har biri mamlakatning Italiya va Vengriya milliy jamoalari a'zolariga ajratilgan)
5. O'z-o'zini boshqarish
6. Davlat moliyasi
7. Konstitutsiya va qonuniylik
8. Konstitutsiyaviy sud
9. Konstitutsiyaga o'zgartirish kiritish tartibi
10. O'tish va yakuniy qoidalar.

Shveytsariya.

Shveytsariyada konstitutsiya 1999 yil 18 aprelda bo'lib o'tgan referendumda qabul qilindi, unda xalqning ko'p qismi va kantonlar ovoz berdilar. U 1874 yildagi avvalgi federal konstitutsiyani almashtirdi, bu uning mazmunini o'zgartirmasdan zamonaviylashtirishga qaratilgan edi.

Konstitutsiya 6 qismdan iborat bo'lib, bular:

1. Umumiy qoidalar
2. Asosiy huquqlar, fuqarolik va ijtimoiy maqsadlar
3. Konfederatsiya, kantonlar va kommunalar
4. Xalq va kantonlar
5. Federal hokimiyat
6. Federal konstitutsiyani qayta ko'rib chiqish va o'tish qoidalari.

Shvetsiya.

Shvetsiya ham dunyodagi kam sonli kodlanmagan konstitutsiyalik davlatlar sirasiga kiradi. Mamlakatda asosiy qonun hujjatlari sifatida "Hukumat vositasi", "Matbuot erkinligi to'g'risidagi" qonun, "Parlament to'g'risidagi" qonun, "So'z erkinligi to'g'risidagi" asosiy qonun va "Vorilik to'g'risidagi" aktlar qaraladi. Ular birgalikda boshqa qonunlar va qoidalardan ustun turadigan, shuningdek, har qaysi shartnomalarning o'zlari odatdagi Shvetsiya qonunlaridan ustunligini belgilaydigan asosiy bazani tashkil qiladi. Shuningdek, mamlakat qonunchiligida Sobiq Lyuteran cherkovining ham o'z o'rnini mavjud.

Turkiya.

Turkiya Konstitutsiyasi 1982 yil 7-noyabrda qabul qilingan. 2016 yil aprel oyigacha konstitutsiyaning 177 moddasidan 113 tasiga umumiy o'zgartirishlar kiritilgan.

Konstitutsiya 3 qismdan iborat:

1. Tashkil etish tamoyillari
2. Shaxsiy va guruh huquqlari
3. Asosiy organlar.

Ukraina.

Ukraina Konstitutsiyasi 1996 yil 28 iyunda Oliy Rada (parlament) 5-sessiyasida qabul qilindi va ratifikatsiya qilindi. 2004 yilda Ukrainaning siyosiy tizimini sezilarli darajada o'zgartirgan tuzatishlar qabul qilindi. Ushbu o'zgarishlar ba'zan "2004 yilgi Konstitutsiya" deb nomlanadi.

2019 yil 7-fevral kuni Oliy Rada Ukrainaning strategik maqsadlariga Yevropa Ittifoqi va NATO ga qo'shilish uchun konstitutsiyaga o'zgartirish kiritishga ovoz berdi.

Ukraina Konstitutsiyasi 15 bobga bo'lingan:

1. Umumiy tamoyillar
2. Inson va fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va majburiyatlari
3. Saylovlar. Referendumlar
4. Ukraina Oliy Radasi
5. Ukraina Prezidenti

6. Ukraina Vazirlar Mahkamasi. Ijro etuvchi hokimiyatning boshqa organlari
7. Prokuratura
8. Adolat
9. Ukrainaning hududiy tuzilishi
10. Qrim avtonom respublikasi
11. Mahalliy o'zini o'zi boshqarish
12. Ukraina Konstitutsiyaviy sudi
13. Ukraina Konstitutsiyasiga o'zgartirishlar kiritish
14. Yakuniy qoidalar
15. O'tish qoidalari

Buyuk Britaniya

Buyuk Britaniya ham boshqa davlatlardan farqli o'laroq bitta hujjat bilan kodlanmagan. Mamlakatda "Parlament aktlari" maxsus konstitutsiyaviy maqomga ega deb qaraladi. Shuningdek, boshqa asosiy konstitutsiyaviy huquq manbalari hukumat, parlament va monarxning ish uslubidagi sud ishlari va konventsionalari ham asosiy kuchga ega. Buyuk Britaniya Konstitutsiyasining etakchi institutlari parlament, sud hokimiyati, ijro etuvchi hokimiyat va mintaqaviy yoki mahalliy hukumatdir.

Vatikan.

Davlat-shahra maqomiga ega, dunyodagi eng kichik mamlakat Vatikanda ham kodlanmagan hujjatlar amal qiladi. Lekin asosiy hujjat sifatida Papa Ioann Pavel II tomonidan 2000 yil 26-noyabrda imzolagan va 2001 yil 26 noyabrda kuchga kirgan "Vatikan Fuqarolik sub'ektlari" qaraladi.

Osiya mamlakatlari

Afg‘oniston.

Afg‘onistonning 1964 yilgi Konstitutsiyasi Afg‘onistonni zamonaviy demokratik davlatga aylantirdi.

Keyinchalik yangi Konstitutsiya 2003 yilgi Loya Jirgadan (mahalliy qabila yetakchilari assambleyasi) keyin 2004 yil yanvarida konsensus bilan tasdiqlangan. Konstitutsiya 162 moddadan iborat bo‘lib, 2004-yil 26-yanvarda Hamid Karzay tomonidan rasman imzolangan. U Bonn kelishuvida ko‘rsatilgan Afg‘oniston Konstitutsiyasi komissiyasidan kelib chiqqan. Konstitutsiyada saylangan Prezident va Milliy Assambleya ko‘zda tutilgan. Muvaqqat prezident Hamid Karzayning o‘tish davri hukumati 2002 yil iyun oyida o‘tkazilgan Loya Jirgadan so‘ng tuzilgan edi. Yangi konstitutsiya kuchga kirganidan keyin birinchi prezidentlik saylovlari 2004 yil oktyabr oyida bo‘lib o‘tdi va Karzay besh yillik muddatga saylandi. Milliy Assambleyaga birinchi saylovlar 2005-yil sentabriga qoldirildi. Konstitutsiya 2021-yil 15-avgustda Afg‘oniston Islom Respublikasining toliblar tomonidan qulashi ortidan ag‘darilishi va tarqatib yuborilishi bilan asosan bekor qilindi. Bugungikunda mamlakatda islom shariat qoidalari asosida boshqarilmoqda.

Bahrayn.

1999-yilda amir Shayx Iso bin Salmon al-Xalifa vafotidan so‘ng uning taxtini uning o‘g‘li Shayx Hamad bin Iso al-Xalifa egalladi. Bahrayndagi 1990-yillardagi qo‘zg‘olonni tugatishga intilib, u yangi demokratik islohotlar to‘plamini e‘lon qildi, jumladan konstitutsiyaviy boshqaruvga qaytishga va‘da berdi. 2001 yilda amir Hamad mamlakatni konstitutsiyaviy boshqaruvga qaytaradigan Milliy Harakat Xartiyasini ilgari surdi. Biroq muxolifat Nizomning 1973 yilgi Konstitutsiyaga qonun chiqaruvchi hokimiyatni bir palatalidan ikki palataliga o‘zgartirish to‘g‘risidagi o‘zgartirishlar kiritish haqidagi chaqirig‘iga qarshi edi. Nizomda aytilishicha, “qonun chiqaruvchi organ ikki palatadan iborat bo‘ladi, ya’ni bitta palata erkin, to‘g‘ridan-to‘g‘ri saylovlar yo‘li bilan tashkil etiladi, uning vakolati qonunlar qabul qilishdan iborat bo‘ladi, ikkinchi palatada esa tajribaga ega bo‘lgan, zarurat tug‘ilganda maslahatlar beradigan odamlar bo‘ladi. Muxolifat

guruhlari bu bayonotni o'ta noaniq deb ta'kidlab, Nizomga qarshi chiqishdi. Shuningdek, yangi Konstitutsiyaning bir qismi sifatida mamlakat amirlikdan qirollikka ko'tarildi.

Amir Hamad bunga javoban shia islomiy muxolifatning ruhiy yetakchilari bilan juda ommabop uchrashuv o'tkazdi. U parlamentning faqat saylangan quyi palatasi qonun chiqaruvchi hokimiyatga, tayinlangan yuqori palata esa qat'iy maslahatchi rolga ega bo'lishini aniqlovchi hujjatni imzoladi. Ushbu ishonchga ko'ra, asosiy muxolif guruhlar Nizomni qabul qildilar va milliy referendumda "Ha" deb ovoz berishga chaqirdilar. Nizom 2001 yilgi referendumda 98,4% "Ha" degan ovoz bilan qabul qilingan.

Bangladesh.

Mamlakatning asosiy qonun hujjati 1972-yil 4-noyabrda Bangladesh Ta'sis Assambleyasi tomonidan qabul qilingan va 1972-yil 16-dekabrda kuchga kirdi. Konstitutsiya mamlakat hukumatining asosiy quroli sifatida Mustaqillik e'lon qilinishini almashtirdi. Konstitutsiya Bangladeshning G'alaba kunida, aniq bir yil o'tib kuchga kirdi.

Konstitutsiyaning to'rtta asosiy tamoyillari - millatchilik, sotsializm, demokratiya va dunyoviylik. Konstitutsiya qonun ustuvorligi, insonning asosiy huquqlari va erkinliklari, tenglik va adolat, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy barcha fuqarolar uchun ta'minlangan sotsialistik jamiyatni yaratishga intiladi. U Bangladeshga "insoniyatning ilg'or intilishlariga muvofiq xalqaro tinchlik va hamkorlikka hissa qo'shish" majburiyatini oladi.

Butan.

2001 yil 4 sentyabrda qirol Jigme Singye Vangchuk Lhengye Zhungtshog (Vazirlar Kengashi yoki Vazirlar Mahkamasi), Bosh sudya va Qirollik maslahat kengashi raisiga Butan Qirolligining rasmiy Konstitutsiyasi loyihasini ishlab chiqish zarurligi haqida ma'lumot berdi. Qirol Lhengye Jungtshog va Oliy sudya Konstitutsiya loyihasini ishlab chiqish bo'yicha munozaralar o'tkazishlari kerakligini aytdi. Butanning rasmiy Konstitutsiyasi bo'lmasa-da, qirol Konstitutsiyaning barcha tamoyillari va qoidalari qirolning xatti-harakatlari va qirollik hukumati, sud tizimi va Milliy assambleyaning faoliyatini boshqaradigan turli yozma

qonunlar va qonunlar ostida qamrab olinganiga ishongan. Butan. Shunga qaramay, mamlakat va xalq yuksak taraqqiyot va siyosiy etuklikka erishgan holda, Butan Qirolligining rasmiy Konstitutsiyasini qabul qilish vaqti keldi. Butan Qirollik hukumati hind konstitutsiyaviy huquqshunosi K.K. Venugopalni Butan Konstitutsiyasi loyihasini ishlab chiqish bo'yicha konstitutsiyaviy maslahatchi lavozimiga tayinladi.

2001-yil 30-noyabrda qirol uni tayyorlashning boshlanishini tantanali marosim bilan ochdi. 2005 yilga kelib, qirollik hukumati mahalliy aholining fikr-mulohazalarini olish uchun loyiha nusxalarini davlat xizmati va mahalliy hukumatlar o'rtasida tarqatdi. Shundan so'ng 2008 yilda qabul qilindi va 35 moddani o'z ichiga oldi.

Bruney

Bruneyning siyosiy tizimi konstitutsiya va Malay islom monarxiasining milliy an'analari (Melayu Islam Beraja; MIB) tomonidan boshqariladi. MIBning uchta komponenti malay madaniyati, islom dini va monarxiya davridagi siyosiy tuzumni qamrab oladi. U ingliz umumiy huquqiga asoslangan huquqiy tizimga ega, garchi islom qonunlari (shariat) ba'zi hollarda buni o'rnini bosadi. Bruneyda parlament bor, lekin saylovlar yo'q; oxirgi saylov 1962 yilda bo'lib o'tgan.

Bruneyning 1959 yilgi konstitutsiyasiga ko'ra, oliy hazratlari Hassanal Bolkihah to'liq ijro etuvchi hokimiyatga ega davlat rahbari hisoblanadi. 1962 yildan boshlab bu vakolat har ikki yilda yangilanadigan favqulodda vakolatlarni o'z ichiga oladi. Bruney 1962 yilgi qo'zg'olondan beri texnik jihatdan harbiy holat ostida. Hassanal Bolkihah, shuningdek, shtatning bosh vaziri, moliya vaziri va mudofaa vaziri sifatida ham ishlaydi.

2004 yilda Sulton konstitutsiyaga bir qator tuzatishlarni, shu jumladan qisman saylanadigan Qonunchilik kengashi to'g'risidagi nizomni ma'qulladi.

Konstitutsiya 12 bo'lim 87 moddani o'z ichiga olgan.

Kambodja.

Kambodja Qirolligining 1993 yildagi Konstitutsiyasi mamlakatning oliy qonuni hisoblanadi. Konstitutsiya Birlashgan

Millatlar Tashkiloti va xalqaro hamjamiyat ko‘magida 1991-yildagi Parij kelishuviga muvofiq ishlab chiqilgan bo‘lib, demokratiya, inson huquqlari, qonun ustuvorligi, hokimiyatlar bo‘linishi kabi zamonaviy tamoyillarga asoslanadi.

Konstitutsiya Qirollikning tarixiy va an‘anaviy xususiyatlarini ham o‘zida aks ettiradi: qirollik, davlat dinlari va davlat institutlari. Konstitutsiya yigirma olti yil ichida sakkiz marta, 1992, 1999, 2001, 2005, 2006, 2008, 2014 va 2018-yillarda qayta ko‘rib chiqilgan. 2004 yilda saylovdan keyingi konstitutsiyaviy inqirozdan so‘ng qo‘shimcha huquqiy tartib-qoida qabul qilindi. Bu Milliy Assambleya a‘zolariga yangi mandatning birinchi yig‘ilishida siyosiy inqiroz mavjud bo‘lgan hollarda mutlaq ko‘pchilik ovoz bilan Konstitutsiyaga o‘zgartirish kiritish imkonini beradi.

Kambodja Qirolligining hozirgi Konstitutsiyasi 17 bobdan iborat:

- I bob: Suverenitet
- II bob: Qirol
- III bob: Khmer fuqarolarining huquq va majburiyatlari
- IV bob: Siyosat haqida
- V bob: Iqtisodiyot
- VI bob: Ta‘lim, madaniyat, ijtimoiy masalalar
- VII bob: Milliy Assambleya
- VIII bob: Senat
- IX bob: Assambleya va Senat
- X bob: Qirollik hukumati
- XI bob: Sud hokimiyati
- XII bob: Konstitutsiyaviy Kengash
- XIII bob: Boshqaruv
- XIV bob: Milliy kongress
- XV bob: Saylovni tashkil etish
- XVI bob: Konstitutsiyaning ta‘siri, qayta ko‘rib chiqilishi va o‘zgartishlari
- XVII bob: O‘tish davri qoidalari.

Xitoy.

1954 yilda Xitoy Xalq Respublikasining birinchi Konstitutsiyasi e'lon qilindi. 1975 va 1978 yillarda qabul qilingan ikkita oraliq versiyadan so'ng, 1982 yilda amaldagi Konstitutsiya e'lon qilindi. Ushbu versiyalarning har biri o'rtasida sezilarli farqlar mavjud edi va keyinchalik 1982 yil Konstitutsiyasi besh marta o'zgartirildi. Bundan tashqari, rivojlanib kelayotgan konstitutsiyaviy konvensiyalar qabul qilindi.

Konstitutsiya 4 ta katta boblarga bo'linadi:

- 1 bob: Umumiy tamoyil
- 2 bob: Fuqarolarning asosiy huquqlari va majburiyatlari
- 3 bob: Davlat tuzilishi - tarkibiga davlat organlari kiradi. Butunxitoy xalq kongressi, Davlat kengashi, Mahalliy Xalq Kongressi va Mahalliy Xalq Hukumatlari va Xalq sudlari va Xalq prokuraturalari
- 4 bob: Davlat bayrog'i, davlat madhiyasi, davlat gerbi va poytaxti.

Sharqiy Timor.

Konstitutsiya 2001-yilda shu maqsadda saylangan Ta'sis Assambleyasi tomonidan ishlab chiqilgan. UNTAET reglamentiga ko'ra konstitutsiya referendumda qo'llab-quvvatlashga muhtoj emas edi, lekin Sharqiy Timor mustaqilligi kuni tasdiqlanganidan keyin 2002 yil 20 martidan kuchga kirdi.

Konstitutsiyaning ikkita versiyasi mavjud bo'lib, mamlakatning har bir rasmiy tillarida bittadan tetum va portugal tillari mavjud.

Oliy qonun hujjati etti qismdan iborat, xususan:

- I. Asosiy tamoyillar
- II. Asosiy huquqlar, burchlar, erkinliklar va kafolatlar
- III. Siyosiy hokimiyatni tashkil etish
- IV. Iqtisodiy va moliyaviy tashkilot
- V. Milliy mudofaa va xavfsizlik
- VI. Konstitutsiyaning kafolati va qayta ko'rib chiqilishi
- VII. Yakuniy va o'tish qoidalari.

Hindiston.

Hindiston Konstitutsiyasi davlatning oliy qonunidir. Hujjatda davlat institutlarining asosiy siyosiy kodeksi, tuzilmasi, tartib-qoidalari, vakolatlari va majburiyatlarini belgilovchi asoslar belgilab berilgan hamda fuqarolarning asosiy huquqlari, direktiv tamoyillari va majburiyatlari belgilangan. Bu dunyodagi eng uzun yozma milliy konstitutsiyadir. U 1949-yil 26-noyabrda Hindiston Ta'sis Assambleyasi tomonidan qabul qilingan va 1950-yil 26-yanvarda kuchga kirgan. Konstitutsiya Hindiston hukumatining 1935 yilgi qonunini mamlakatning asosiy boshqaruv hujjati sifatida almashtirdi va Hindiston Dominionini Hindiston Respublikasiga aylandi. Konstitutsiyaviy avtoxtoniyani ta'minlash uchun uning tuzuvchilari 395-moddada Britaniya parlamentining avvalgi hujjatlarini bekor qildilar. Hindiston o'z konstitutsiyasini 26 yanvarda Respublika kuni sifatida nishonlaydi.

Konstitutsiya Hindistonni suveren, sotsialistik, dunyoviy va demokratik respublika deb e'lon qiladi, uning fuqarolariga adolat, tenglik va erkinlikni kafolatlaydi va birodarlikni rivojlantirishga intiladi. 1950 yilgi konstitutsiyaning asl nusxasi Nyu-Dehlidagi parlament binosida geliy bilan to'ldirilgan qutida saqlangan. "Dunyoviy" va "sotsialistik" so'zlari 1976 yilda Favqulodda vaziyat davridagi 42-o'zgartirish qonuni bilan muqaddimaga qo'shilgan.

Konstitutsiya muqaddimasi va 470 ta moddadan iborat bo'lib, ular 25 qismdan iborat. 12 ta jadval va beshta ilova bilan 104 marta o'zgartirilgan; oxirgi tuzatish 2020-yil 25-yanvarda kuchga kirdi.

Konstitutsiyaning moddalari quyidagi qismlarga birlashtirilgan:

- I qism – Davlatlar va ittifoq hududlari – 1–4-moddalar
- II qism – Fuqarolik – 5–11-moddalar
- III qism – Asosiy huquqlar – 12-35-moddalar
- IV qism – Davlat siyosatining Direktiv tamoyillari – 36–51-moddalar
- IVA qism – Asosiy majburiyatlar – 51A-modda
- V qism – Ittifoq – 52–151-moddalar
- VI qism – Shtatlar – 152–237-moddalar

- VII qism – Birinchi jadvalning B qismidagi davlatlar (bekor qilingan) – 238-modda
- VIII qism – Ittifoq hududlari – 239–242-moddalar
- IX-qism – Panchayatlar – 243–243(O)-moddalar
- IXA-qism – Munitsipalitetlar – 243(P) – 243(ZG)-moddalar
- IXB-qism – Kooperativ jamiyatlar – 243(ZH) dan 243(ZT)gacha bo‘lgan moddalar
- X qism – Rejalashtirilgan va qabila hududlari[58] – 244–244A-moddalar
- XI qism – Ittifoq va davlatlar o‘rtasidagi munosabatlar[59] – 245–263-moddalar
- XII qism – Moliya, mulk, shartnomalar va da’volar – 264–300A-moddalar
- XIII qism – Hindiston ichidagi savdo va savdo – 301-307-moddalar
- XIV qism – Ittifoq va shtatlar qoshidagi xizmatlar – 308-323-moddalar
- XIVA qism – Sudlar – 323A-323B-moddalar
- XV qism – Saylovlar – 324-329A-moddalar
- XVI qism – Ayrim sinflarga tegishli maxsus qoidalar – 330–342-moddalar
- XVII qism – Tillar – 343-351-moddalar
- XVIII qism – Favqulodda vaziyatlar qoidalari – 352-360-moddalar
- XIX qism – Turli – 361—367-moddalar
- XX qism – Konstitutsiyaga o‘zgartirishlar kiritish – 368-moddalar
- XXI qism - Vaqtinchalik, o‘tish va maxsus qoidalar - 369-392-moddalar
- XXII qism – Qisqa sarlavha, boshlanish sanasi, hind tilidagi ishonchli matn va bekor qilingan – 393-395-moddalar.

Indoneziya.

Konstitutsiya 1945 yil iyun, iyul va avgust oylarida, Ikkinchi jahon urushi oxirida Yaponiyaning Gollandiya Sharqiy Hindistonini bosib olishining so‘nggi oylarida yozilgan. U 1949

yilgi Federal Konstitutsiya va 1950 yilgi Muvaqqat Konstitutsiya bilan bekor qilingan, ammo Prezident Sukarnoning 1959 yilgi farmoni bilan tiklangan.

1945 yilgi Konstitutsiyada mustaqil Indoneziya davlatining asosiy tamoyillarining timsoli sifatida beshta millatchilik tamoyili Pancasila belgilab berilgan. U ijro etuvchi, qonun chiqaruvchi va sud hokimiyatlarining cheklangan bo'linishini nazarda tutadi. Hukumat tizimi "parlamentar xususiyatga ega bo'lgan prezidentlik" deb ta'riflangan. 1998 yildagi yirik to'ntarishlar va Prezident Suxartoning iste'foga chiqishidan so'ng, Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartirishlar yo'li bilan bir qancha siyosiy islohotlar yo'lga qo'yildi, bu esa barcha tarmoqlarga o'zgartirishlar kiritdi. Hukumatning, shuningdek, inson huquqlarining qo'shimcha qoidalari ishlab chiqildi.

Mamlakatning konstitutsiyasi 16 bobdan iborat bo'lib bular:

- I bob: Davlat va suverenitet shakli
- II bob: Xalq maslahat kengashi
- III bob: Davlatning ijro etuvchi hokimiyati
- IV bob: davlat vazirlari
- V bob: Mahalliy boshqaruv
- VI bob: Xalq vakillari kengashi
- VII-A bob: Mintaqaviy vakillar kengashi
- VII-B bob: Umumiy saylovlar
- VIII bob: Moliya
- VIII-A bob: Oliy audit agentligi
- IX bob: Sud hokimiyati
- IX-A bob: millatning geografik darajasi
- X bob: Fuqarolar va rezidentlar
- XI bob: Din
- XII bob: Milliy mudofaa
- XIII bob: Ta'lim va madaniyat
- XIV bob: Milliy iqtisodiyot va ijtimoiy ta'minot
- XV bob: Bayroq, til, gerb va davlat madhiyasi
- XVI bob: Konstitutsiyani o'zgartirish.

Eron.

Eron inqilobi tomonidan Pahlaviylar sulolasi agʻdarilishidan oldin Parijda Ruxolloh Humayniy surgunda boʻlganida dastlabki loyihani yozganligi aytiladi. Uning loyihasi ham oʻsha yerda ishlab chiqilgan va undan keyin Eronda koʻp marta koʻrib chiqilgan. Humayniy Eron xalqiga majlis tashkil etishga vaʼda berdi. Bu vazifani vaqtincha hukumatga Mehdi Bozorgan topshirgan.

Keyinchalik 1979 yil 2 va 3 dekabrda referendumda qabul qilingan va 1906 yilgi Konstitutsiya oʻrniga kuchga kirdi. Unga bir marta, 1989 yil 28 iyulda oʻzgartirishlar kiritilgan. Konstitutsiya “teokratik va demokratik unsurlar”ning “gibrid”i deb atalgan. Birinchi va ikkinchi moddalar suverenitet Xudoga tegishli; ammo Oltinchi modda “prezidentlik va Majlis yoki parlament uchun umumxalq saylovlarini oʻtkazishni mandatlaydi”. Biroq, asosiy demokratik tartib va huquqlar Vasiylik Kengashi va Oliy Rahbarga boʻysunadi, ularning vakolatlari sakkizinchi bobda (107-moddalar) bayon etilgan.

Konstitutsiya 14 bob 177 moddadan iborat:

- I bob [1 dan 14 gacha boʻlgan moddalar]: Umumiy tamoyillar
- II bob [15 dan 18 gacha boʻlgan moddalar]: Davlat tili, skript, taqvim va mamlakat bayrogʻi
- III bob [19 dan 42 gacha boʻlgan moddalar]: Odamlarning huquqlari
- IV bob [43-55-moddalar]: Iqtisodiyot va moliyaviy ishlar
- V bob [56-61-moddalar]: Milliy suverenitet huquqi
- VI bob [62 dan 99 gacha boʻlgan moddalar]: Qonun chiqaruvchi vakolatlar
- VII bob [100 dan 106 gacha]: Kengashlar
- VIII bob [107-112-moddalar]: Rahbar yoki Etakchilik kengashi
- IX bob [113-151-moddalar]: Ijro etuvchi hokimiyat
- X bob [152 dan 155-modda]: Tashqi siyosat
- XI bob [156-174-moddalar]: Sud hokimiyati. Islom qonunlari va fatvolari
- XII bob [175-modda]: Radio va televideniye

- XIII bob [176-modda]: Milliy xavfsizlik bo'yicha yuqori kengash
- XIV bob [177-modda]: Konstitutsiyani qayta ko'rib chiqish.

Iroq.

Konstitutsiya Iroqning asosiy qonunidir. Birinchi konstitutsiya 1925-yilda kuchga kirdi. Amaldagi konstitutsiya 2005-yil 18-sentabrda Iroqning O'tish milliy assambleyas tomonidan qabul qilingan va 2005-yil 15-oktabrda o'tkazilgan konstitutsiyaviy referendumda tasdiqlangan. 2005-yil 28-dekabrda Iroqning rasmiy gazetasida (№ 4012) arabcha asl nusxada chop etildi va shu tariqa kuchga kirdi. Xalqaro foydalanish uchun rasmiy tarjima (ingliz tilida) Iroq davlat hokimiyati organlari va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Konstitutsiyaviy qo'llab-quvvatlash boshqarmasi o'rtasida hamkorlikda ishlab chiqarilgan. 2006 yildan boshlab konstitutsiyaga turli o'zgartirishlar kiritish bo'yicha bir qancha takliflar ilgari surildi.

Konstitutsiya 5 bobdan iborat:

1. Asosiy tamoyillar
2. Huquq va erkinliklar
3. Federal hukumat
4. Federal hukumatning vakolatlari
5. Mintaqalar.

Isroil.

Isroil Davlatining o'n uchta konstitutsiyaviy qonuni bo'lib, ulardan ba'zilari faqat Knessetdagi ko'pchilik ovoz bilan o'zgartirilishi mumkin (turli asosiy qonunlar uchun turli talablar bilan). va bo'limlar). Ushbu qonunlarning aksariyati Isroil Mustaqillik Deklaratsiyasida ko'rsatilgan shaxsiy erkinliklarga asoslanadi. Asosiy qonunlar davlatning asosiy institutlarining shakllanishi va roli, davlat hokimiyati organlari o'rtasidagi munosabatlarga bag'ishlangan. Ular, shuningdek, mamlakatning fuqarolik huquqlarini himoya qiladi, garchi bu huquqlarning ba'zilari ilgari Isroil Oliy sudi tomonidan umumiy qonun bilan himoyalangan edi. Asosiy qonun: Inson qadr-qimmatini va erkinligi o'ta huquqiy maqomga ega bo'lib, Oliy sudga unga zid bo'lgan har

qanday qonunni bekor qilish, shuningdek, Favqulodda vaziyatlar qoidalaridan himoya qilish huquqini beradi.

Asosiy qonunlar 1950 yildan beri kechiktirilgan bo‘lajak Isroil konstitutsiyasining boblari loyihasi bo‘lishi uchun mo‘ljallangan edi; ular kelajakda rasmiy, unitar, yozma konstitutsiyaga kiritilgunga qadar de-fakto konstitutsiya sifatida harakat qiladilar. Isroil dunyodagi 6 ta davlat kabi (Kanada, Yangi Zelandiya, San-Marino, Saudiya Arabistoni va Birlashgan Qirollik bilan birga) to‘liq yoki qisman konstitutsiyaviy konstitutsiyaviy qonunchilikdan (holatlar va precedentlarga ko‘ra) iborat bo‘lgan konstitutsiyaga muvofiq ishlaydi.

Yaponiya.

Yaponiya Konstitutsiyasi mamlakatning oliy qonun. Asosan Yaponiyaning Ittifoqchilar ishg‘oli ostida ishlagan amerikalik fuqarolik amaldorlari tomonidan yozilgan konstitutsiya 1947-yil 3-mayda kuchga kirganida 1890-yilgi Meydzi konstitutsiyasi o‘rnini egalladi.

Yaponiya konstitutsiyasi dunyodagi eng qadimgi o‘zgartirilmagan konstitutsiya hisoblanadi. 70 yildan ortiq vaqt davomida uning matniga hech qanday tuzatish kiritilmagan. Bu atigi 5000 so‘zdan iborat qisqa konstitutsiya.

• Konstitutsiya 11 bobga birlashtirilgan muqaddima va 103 ta moddadan iborat. Bular:

- I. Imperator (1–8-moddalar)
- II. Urushdan voz kechish (9-modda)
- III. Odamlarning huquq va burchlari (10–40-moddalar)
- IV. Diet (41–64-moddalar)
- V. Vazirlar Mahkamasi (65–75-moddalar)
- VI. Sud hokimiyati (76–82-moddalar)
- VII. Moliya (83–91-moddalar)
- VIII. Mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish (92–95-moddalar)
- IX. Tuzatishlar (96-modda)
- X. Oliy qonun (97–99-moddalar)
- XI. Qo‘shimcha qoidalar (100-103-moddalar).

Iordaniya.

Iordaniya Hoshimiylar Qirolligi 1946-yilning may oyida to'liq mustaqillikka erishgach, Britaniya mandati bekor qilingandan so'ng, yangi konstitutsiya ishlab chiqildi, 1947-yil 1-fevralda Rasmiy gazetada e'lon qilindi va 1947-yil 28-noyabrda Qonunchilik kengashi tomonidan qabul qilindi. Bir necha yil o'tib, Konstitutsiya qirol Talal tomonidan liberallashtirildi va 1952 yil 1 yanvarda ratifikatsiya qilindi va 1952-yil 11-yanvarda qabul qilingan bo'lib unga ko'p marta o'zgartirishlar kiritilgan. U parlamentar vakillik tizimi bilan irsiy monarxiya boshqaruvini belgilaydi. Unda davlatning ajratilgan vakolatlari (ijro etuvchi, qonun chiqaruvchi va sud hokimiyati), fuqarolarning huquq va burchlari, moliyaviy masalalar va boshqa konstitutsiyaviy normativ hujjatlar belgilangan. U odatda liberal deb hisoblanadi, ammo monarxga berilgan buyuk kuchlarga nisbatan tanqidlar paydo bo'lishi mumkin.

Iordaniya konstitutsiyasiga 2011 va 2016 yillarda qator o'zgartirishlar kiritildi. 2021 yilda bir qator tuzatishlar kiritildi, ularning ba'zilari parlamentda mushtlashuvga olib keldi. Ushbu tuzatishlar ayollar huquqlarini yanada kuchaytirish va Iordaniyani modernizatsiya qilishga qaratilgan edi.

Qozog'iston.

Mamlakatning konstitutsiyasi 4-moddasida ko'rsatilganidek, Qozog'iston Respublikasi Konstitutsiyasi Qozog'istonning oliy qonuni hisoblanadi. Konstitutsiya 1995 yil 30 avgustda referendum yo'li bilan tasdiqlangan. O'shandan beri bu sana "Qozog'iston Respublikasi Konstitutsiyasi kuni" sifatida qabul qilingan.

Qozog'iston Konstitutsiyasining 7-moddasida to'g'ridan-to'g'ri Qozog'istonda rus tili rasmiy til hisoblanadi.

Konstitutsiyaning muqaddimasida "erkinlik, tenglik va totuvlik" muhimligi hamda Qozog'istonning xalqaro hamjamiyatdagi o'rni ta'kidlangan:

"Biz, Qozog'iston xalqi, umumiy tarixiy taqdir birlashtirgan, mahalliy qozoq zaminida davlat yaratish, o'zimizni tinchliksevar va fuqarolik jamiyati deb hisoblab, erkinlik, tenglik va hamjihatlik g'oyalari bag'ishlangan, jahon hamjamiyatida munosib o'rin

egallash istagida, hozirgi va kelajak avlodlar oldidagi yuksak mas'uliyatimizni anglab, suveren huquqimizdan kelib chiqib, ushbu Konstitutsiyani qabul qiling."

Konstitutsiyasi 9 bo'lim 98 moddadan iborat.

Shimoliy Koreya (KXDR).

Shimoliy Koreya konstitutsiyasi 1972-yil 27-dekabrda bo'lib o'tgan VI Oliy Xalq Majlisining birinchi sessiyasida ma'qullangan va 1998, 2009, 2012, 2013, 2016 va 2019-yillarda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilgan.

Konstitutsiya etti bob va 172 moddadan iborat bo'lib, Shimoliy Koreyaning siyosat, iqtisodiyot, madaniyat va milliy mudofaaga oid asosiy tamoyillarini, mamlakat fuqarolarining asosiy huquq va burchlarini, Shimoliy Koreya hukumatini tashkil etish va mamlakatning milliy ramzlarini tartibga soladi:

- 1-bob - Asosiy prinsiplar
- 2-bob - Fuqarolarning asosiy huquqlari va majburiyatlari
- 3-bob - Eng oliy davlat hokimiyati organi
- 4-bob - Davlat hokimiyatining markaziy ijro organi
- 5-bob - Davlat hokimiyatining mahalliy organlari
- 6-bob - Sudlar va prokuratura
- 7-bob - Mahalliy byudjet
- 8-bob - Milliy mudofaa
- 9-bob - Gerb, bayroq, madhiya va poytaxt.
- 10-bob - Konstitutsiyaga o'zgartirishlar tartibi.

Mamlakatning konstitutsiyasi 10 bob 104 moddadan iborat.

Shimoliy Koreya, shuningdek, monolit mafkuraviy tizimni o'rnatishning o'nta tamoyili bilan boshqariladi, ba'zilar bu tamoyil konstitutsiyani o'rnini bosadi va amalda mamlakatning oliy qonuni bo'lib xizmat qiladi deb fikr yuritishadi. Quyida ushbu tamoyillar bilan tanishishimiz mumkun.

2011-yilda Kim Chen Ir vafotidan so'ng, tamoyillar yangilangan bo'lib, uning nomi Kim Ir Sung bilan birga yangi ism bilan birga kiritildi.

- 1. Biz butun jamiyatni kimilsungizm va kimjongilizm bilan birlashtirish uchun bor kuchimizni berishimiz kerak.

- 2. Biz buyuk o‘rtoqlar Kim Ir Sen va Kim Chen Irni partiyamiz va xalqimizning abadiy yetakchilari, Juche quyoshi sifatida hurmat qilishimiz kerak.

- 3. Biz buyuk o‘rtoqlar Kim Ir Sen va Kim Chen Irning obro‘cini va partiyaning obro‘cini mutlaq va astoydil himoya qilishimiz kerak.

- 4. Biz buyuk o‘rtoqlar Kim Ir Sen va Kim Chen Irning inqilobiy g‘oyalari, partiyaning ushbu g‘oyalarni amalga oshirish yo‘nalishi va siyosati bilan puxta qurollanishimiz kerak.

- 5. Biz buyuk o‘rtoqlar Kim Ir Sen va Kim Chen Irdan, partiyaning yo‘nalish va siyosatida berilgan ko‘rsatmalarni bajarishda so‘zsiz bo‘ysunish tamoyiliga qat’iy amal qilishimiz kerak.

- 6. Biz butun partiya mafkurasini, irodasini, inqilobiy birligini yo‘lboshchiga qaratgan holda har tomonlama mustahkamlashimiz kerak.

- 7. Biz buyuk o‘rtoqlar Kim Ir Sen va Kim Chen Irdan o‘rganishimiz va olijanob aqliy va axloqiy mavjudligi, inqilobiy ish usullari va odamlarga yo‘naltirilgan ish uslubini qabul qilishimiz kerak.

- 8. Bizga partiya va Yo‘lboshchi bergan siyosiy hayotni qadrlashimiz, partiya ishonchi va o‘ychanligini sadoqat bilan, yuksak siyosiy onglilik va mehnat faoliyati bilan qaytarishimiz kerak.

- 9. Butun partiya, xalq va harbiylar yagona va yagona partiya yetakchiligida harakat qilishlari uchun kuchli tashkiliy tartib-qoidalarni o‘rnatishimiz kerak.

- 10. Biz buyuk o‘rtoq Kim Ir-Sung boshchiligidagi va Kim Ir Sen va Kim Chen Ir o‘rtoqlar boshchiligidagi Juche inqilobi va Songun inqilobining buyuk yutug‘ini avloddan-avlodga meros qilib, meros qilib, tugallab, avloddan-avlodga yetkazishimiz kerak.

Janubiy Koreya.

Janubiy Koreyaning 1948-yildagi birinchi Konstitutsiyasi doktor Chin-O Yu tomonidan parlamentar tizim bilan aralashgan prezidentlik tizimini belgilab bergan. U prezidentga davlat boshlig‘i sifatida faoliyat yuritish, to‘g‘ridan-to‘g‘ri Milliy assambleya

tomonidan saylanishi va ijro hokimiyatini vazirlar mahkamasi bilan bo‘lishish huquqini berdi. 1919-yilgi Koreya Respublikasi Muvaqqat hukumatining Konstitutsiyaviy Nizomi 1948-yilgi Konstitutsiyaning asoschisi bo‘ldi.

Konstitutsiya 10 bob 130 moddadan iborat.

Janubiy Koreya Konstitutsiyasining muqaddimasida aytilishicha, hujjat “Koreya Muvaqqat Respublikasi hukumati ishini qo‘llab-quvvatlash” ruhida tuzilgan, Koreya hukumati Yaponiyaning Koreya mustamlakachiligi o‘rnatilgandan keyin surgun qilingan. Shunday qilib, muvaqqat hukumatning ta‘sis hujjati — Koreyaning Muvaqqat ustavi — amaldagi konstitutsiya uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. 1919-yilda e‘lon qilingan nizom birinchi marta mamlakatga “Koreya Respublikasi” nomini berdi va keyingi Janubiy Koreya konstitutsiyalarining asosini tashkil etuvchi g‘oyalarni belgilab berdi.

Ushbu o‘nta qoida:

- 1. Koreya Respublikasi demokratik respublika davlatidir.
- 2. Koreya Respublikasini muvaqqat hukumatning muvaqqat xalqi boshqarishi kerak.
- 3. Koreya Respublikasining barcha fuqarolari jinsi, boyligi va qatlamidan qat‘i nazar, tengdir.
- 4. Koreya Respublikasining barcha fuqarolari diniy, ommaviy axborot vositalari, yozuv, nashriyot, uyushma, yig‘ilish, manzil, organ va mulk huquqidan ozod bo‘lish huquqiga ega.
- 5. Koreya Respublikasi fuqarosi malakasiga ega bo‘lgan fuqarolar saylash va saylanish huquqiga ega.
- 6. Koreya Respublikasi fuqarolari ta‘lim olish, soliqqa tortish va harbiy xizmatga majburdirlar.
- 7. Koreya Respublikasi Xudoning irodasi bilan dunyoda o‘zining ta‘sis ruhini namoyon etish va insoniyat madaniyati va tinchligiga hissa qo‘shish uchun Millatlar Ligasiga qo‘shiladi.
- 8. Koreya Respublikasi eski imperator oilasiga ustunlik beradi.
- 9. Koreya Respublikasi hayot, tana va litsenziyalangan fohishalik jazosini taqiqlaydi.

- 10. Muvaqqat hukumat mamlakat tiklanganidan keyin bir yil ichida Milliy majlisni chaqiradi.

1949-yilgi Konstitutsiyaga birinchi marta 1952-yilda Singman Ri qayta saylanishi arafasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri prezidentlik saylovlari va ikki palatali qonun chiqaruvchi organni nazarda tutuvchi o‘zgartirishlar kiritildi. U shiddatli bahs-munozaralardan so‘ng protsessual qoidabuzarliklar bilan qabul qilindi. 1954 yilda Rhi yana o‘zgartirish kiritishga majbur qildi, o‘zi uchun muddat cheklovlarini olib tashladi va kapitalistik iqtisodiy modelni ta’kidladi.

1987 yildagi demokratik norozilik namoyishlari bilan (Iyun Demokratiya Harakati) 1988 yilgi Oltinchi Respublika Konstitutsiyasi qabul qilindi. Konstitutsiyaviy qonun loyihasi 1987-yil 12-oktabrda Milliy assambleya tomonidan qabul qilingan va 28-oktabrda o‘tkazilgan milliy referendumda 93 foiz ovoz bilan ma’qullangan va Roh Tae-Vu 1988-yilning 25-fevralida prezident lavozimiga kirishganida kuchga kirgan. Prezidentning vakolatlari qisqartirildi va konstitutsiyaviy sud qayta tiklandi.

Quvayt.

1961 yil iyun oyida Quvayt mustaqillikka erishgach va Iroq tahdidi soyasida amir Abdulloh Al-Salim Al-Sabah Quvayt uchun konstitutsiya o‘rnatishini e’lon qildi. Dekabr oyida Ta’sis Assambleyasiga saylovlar bo‘lib o‘tdi, so‘ngra 1962 yil 11 noyabrda 1-sonli Qonun sifatida e’lon qilingan konstitutsiya loyihasini ishlab chiqdi. Garchi konstitutsiyaning moddalari ikki marta to‘xtatilgan bo‘lsa-da, hujjat Quvayt siyosiy tizimi uchun asosiy niyat bayonoti bo‘lib qolmoqda.

Quvayt konstitutsiyasi ikki marta: 1976 va 1986 yillarda to‘xtatilgan.

1976-yil avgustida majlislarning o‘z siyosatiga qarshi kuchayishi munosabati bilan amir konstitutsiyaning siyosiy va fuqarolik huquqlariga (matbuot erkinligi va qonun chiqaruvchi hokimiyatni tarqatib yuborish) va majlisning o‘ziga tegishli to‘rtta moddasini to‘xtatib qo‘ydi. 1980 yilda esa konstitutsiyaning to‘xtatib qo‘yilgan moddalari Milliy Assambleya bilan birga tiklandi.

1986 yilda konstitutsiya Milliy Assambleya bilan birga yana to'xtatildi. Avvalgi to'xtatib turishda bo'lgani kabi, bu harakatga xalq qarshiligi paydo bo'ldi; haqiqatdan ham 1989-90 yillardagi demokratik harakat konstitutsiyaviy hayotga qaytish talabidan Konstitutsiyaviy harakat nomini oldi. Bu qarama-qarshilik barcha konstitutsiyaviy huquqlarni bekor qilgan Iroq bosqinidan keyin va 1991 yilda Quvayt suverenitetga qaytganidan keyin yanada yaqqol namoyon bo'ldi.

1992 yil boshida ko'plab matbuot cheklovlari olib tashlandi. 1992 yil oktabr saylovlaridan so'ng Milliy Assambleya o'zining konstitutsiyaviy huquqidan foydalanib, majlis tarqatib yuborilgan paytda e'lon qilingan barcha amir farmonlarini ko'rib chiqdi.

Konstitutsiyasi 5 qism 183 moddadan iborat.

Qirg'iziston.

Birinchi konstitutsiya 1993-yil 5-mayda qabul qilingan. Konstitutsiyaga bir necha marta o'zgartirishlar kiritildi: birinchi navbatda 1996 yil 10 fevralda, keyin 2003 yil 2 fevralda va nihoyat ikki marta ketma-ket 2006 yil 9 noyabrda va 2005 yil martdagi lola inqilobidan keyin 2007 yil 15 yanvarda. Oxirgi ikki tuzatish bosim ostida qabul qilingan. Poytaxt Bishkekda uzoq davom etgan ommaviy norozilik namoyishlaridan, ammo ular 2007 yil sentyabr oyida Konstitutsiyaviy sud tomonidan bekor qilindi, bu esa 2003 yilgi konstitutsiyani tikladi va 2007 yil oktyabrda navbatdagi konstitutsiyaviy referendumga yo'l ochdi.

Ikkinchi konstitutsiyasi 2010-yildan 2021-yilgacha amalda bo'lgan. 2010-yil 27-iyunda referendum yo'li bilan oldingi konstitutsiya o'rniga qabul qilingan. Bu mamlakatga kuchli parlamentni joriy qildi, tarixan kuchli prezidentning vakolatini pasaytirdi. Konstitutsiya ko'p jihatdan avvalgisiga o'xshaydi.

Uchinchi so'ngi amaldagi konstitutsiyasi 2010-yildagi Qirg'iziston Konstitutsiyasi o'rniga 2021-yil 11-aprelda referendum yo'li bilan qabul qilingan. Bu mamlakatga kuchli prezidentni qaytadan kiritib, qonun chiqaruvchi hokimiyatning vakolatlarini qisqartirdi.

Konstitutsiya 5 bo'lim 116 moddaga bo'lingan.

Laos.

Laos Konstitutsiyasi Laos Xalq Demokratik Respublikasi hukumatining funksiya va vakolatlarini belgilaydi, Laos fuqarolarining huquq va majburiyatlarini belgilaydi. Konstitutsiya 1991-yil 14-avgustda, 1975-yilda Respublika tashkil etilganidan keyin o‘n olti yil o‘tib qabul qilingan, bu davrda mamlakat yozma konstitutsiyasiz, jinoiy kodekslar e‘lon qilinmagan holda faoliyat yuritgan. U muqaddima va maqolalardan iborat bo‘lib, qonun chiqaruvchi hokimiyatning ijro etuvchi, qonun chiqaruvchi va sud tarmoqlari o‘rtasidagi an’anaviy tabaqalanishga o‘xshash vakolatlar majmuasini qonuniy ravishda belgilaydi.

1991 yilgi konstitutsiya Laosning uchinchi konstitutsiyasidir. Birinchisi 1945 yilda Lao-Issara (Erkin Laos) hukumati davrida qabul qilingan. Uning ikkinchisi - frantsuz tilida yozilgan monarxiya konstitutsiyasi - 1947 yilda qabul qilingan, 1957 yilda qayta ko‘rib chiqilgan va 1975 yilda bekor qilingan.

Laos konstitutsiyasi 14 bo‘lim 119 moddadan iborat.

Livan.

Livan Konstitutsiyasi 1926-yil 23-mayda qabul qilingan. Konstitutsiyaga eng so‘nggi tuzatish 1989 yil oktyabr oyida Livan milliy yarashuvi Xartiyasiga (Toif kelishuvi) tegishli edi.

Xristianlar va musulmonlar o‘rtasidagi tenglikni saqlashga harakat qilib, konstitutsiyaning 24-moddasi vaqtinchalik chora sifatida idoralarni konfessionalizm asosida taqsimlashni buyuradi, ammo ular qanday taqsimlanishini aniq ko‘rsatmaydi. (Qarang: Milliy pakt.) Shunga qaramay, unda o‘rinlarning yarmi nasroniylarga, yarmi musulmonlarga berilishi ko‘rsatilgan.

Livan Konstitutsiyasi haqidagi ilmiy ma‘lumotnoma, uning tarixini tasvirlab, uning to‘liq matni hamda barcha tuzatishlarini keltirgan holda 1968 yilda Shafik Jiha va Vodih Chbat tomonidan nashr etilgan.

Malayziya.

1957-yilda kuchga kirgan Malayziya Federal Konstitutsiyasi Malayziyaning oliy qonuni bo‘lib, u jami 183 ta moddani o‘z ichiga oladi. Bu yozma huquqiy hujjat bo‘lib, ikki oldingi hujjatlar, ya‘ni 1948 yildagi Malaya federatsiyasi kelishuvi va 1957 yilgi

Mustaqillik Konstitutsiyasi. Federatsiya dastlab Malaya federatsiyasi deb atalgan va hozirgi nomi Malayziya. Konstitutsiya Federatsiyani konstitutsiyaviy monarxiya sifatida belgilaydi, uning roli asosan tantanali bo'lgan Yang di-Pertuan Agong davlat rahbaridir. U hukumatning uchta asosiy tarmog'ini tashkil etish va tashkil etishni nazarda tutadi: parlament deb ataladigan ikki palatali qonun chiqaruvchi hokimiyat vakillar palatasi (Devan Rakyat) va Senatdan (Devan Negara) iborat; Bosh vazir va uning Vazirlar Mahkamasi boshchiligidagi ijro etuvchi hokimiyat va Federal sud boshchiligidagi sud hokimiyati.

Konstitutsiya amaldagi shaklida (2010 yil 1-noyabr) 230 ta maqola va 13 ta jadvalni (shu jumladan 57 ta tuzatish) o'z ichiga olgan 15 qismdan iborat.

Qismlar:

- I qism - Federatsiyalarning davlatlari, dinlari va huquqlari
- II qism - Asosiy erkinliklar
- III qism – Fuqarolik
- IV qism - Federatsiya
- V qism - Shtatlar
- VI qism - Federatsiya va Shtatlar o'rtasidagi munosabatlar
- VII qism - Moliyaviy ta'minot
- VIII qism – Saylovlar
- IX qism - Sud tizimi
- X qism – Davlat xizmatlari
- XI qism - To'ntarish, uyushgan zo'ravonlik, jamoat va favqulodda vaziyat kuchlariga zarar etkazuvchi harakatlar va jinoyatlarga qarshi maxsus vakolatlar
- XII qism - Umumiy va turli xil
- XIIA qism - Sabah va Saravak shtatlari uchun qo'shimcha himoya
- XIII qism - Vaqtinchalik va o'tkinchi qoidalar
- XIV qism - Hukmdorlar suvereniteti uchun tejash va boshqalar.
- XV qism - Yang di-Pertuan Agong va hukmdorlarga qarshi ish.

Maldiv.

Maldiv orollari Konstitutsiyasi Maldiv orollari davlatining oliy qonunidir. U Maldiv orollari Respublikasi mavjudligining huquqiy asosini ta'minlaydi, Maldiv orollari fuqarolarining huquq va majburiyatlarini belgilaydi va Maldiv orollari hukumati tuzilmasini belgilaydi. Maldiv orollarining amaldagi Konstitutsiyasi 2008-yil 7-avgustda Prezident Maumun Abdul Gayyum tomonidan ratifikatsiya qilingan va 1998-yilgi Konstitutsiyani almashtirib, bekor qilib, darhol kuchga kirdi.

Konstitutsiya muqaddimadan, o'n to'rt bobdan, so'ngra uchta jadvaldan iborat. Har bir bob va jadval ma'lum bir mavzuga qaratilgan.

Boblar:

- 1-bob - Davlat, suverenitet va fuqarolar
- 2-bob - Asosiy huquqlar va erkinliklar
- 3-bob - Xalq majlisi
- 4-bob - Prezident
- 5-bob - Vazirlar Mahkamasi
- 6-bob - Sud hokimiyati
- 7-bob - Mustaqil komissiyalar va idoralar
- 8-bob - Markazsiz boshqaruv
- 9-bob - Xavfsizlik xizmatlari
- 10-bob - davlatning xususiyatlari, majburiyatlari va huquqiy

harakatlari

- 11-bob - Favqulodda holat
- 12-bob - „.. Ga o'zgartirishlar kiritish. Konstitutsiya
- 14-bob - O'tish davri

Jadvallar:

- 1-jadval - Qasamyodlar
- 2-jadval - Ma'muriy bo'linmalar
- 3-jadval - Davlat bayrog'i.

Mongoliya (Mo'g'uliston).

Mo'g'ulistonning amaldagi Konstitutsiyasi 1992 yil 13 yanvarda qabul qilingan, 12 fevralda kuchga kirgan va 1999, 2000 va 2019 yillarda o'zgartirishlar kiritilgan. Yangi konstitutsiya

Mo'g'ulistonda vakillik demokratiyasini o'rnatdi, u din erkinligi, huquqlar, sayohat qilish, o'zini ifoda etish, ajralmas huquqlar, hukumat tuzilishi, saylovlar davri va boshqa masalalarni kafolatlaydi. U 1990 yilgi Mo'g'uliston inqilobidan keyin yozilgan va Mo'g'uliston Xalq Respublikasini tarqatib yuborgan. U 70 ta moddaga bo'lingan olti bobdan keyin muqaddimadan iborat.

- Birinchi bob. Mo'g'uliston davlatining suvereniteti va hududiy yaxlitligini e'lon qiladi. Din va davlat o'rtasidagi munosabatlarni belgilaydi. Mo'g'uliston gerbi, bayrog'i va madhiyasini belgilaydi.

- Ikkinchi bob. Shaxsning fuqarolik, siyosiy va inson huquqlarini belgilaydi. So'z, din, so'z erkinligi, matbuot erkinligi, ovoz berish huquqi. Qonun oldida tenglik. Sog'liqni saqlash, ta'lim va intellektual mulk huquqi. Shuningdek, fuqaroning majburiyatlari, jumladan, soliq to'lash va qurolli kuchlarda xizmat qilish sanab o'tilgan.

- Uchinchi bob. Respublikaning huquqiy tizimi va shaklining tuzilishini belgilaydi. Hukumat tuzilmasini tavsiflaydi.

- To'rtinchi bob. Mo'g'ulistonning ma'muriy tumanlarini kodlashtirib, milliy va mahalliy hokimiyat o'rtasidagi munosabatlarni tavsiflaydi.

- Beshinchi bob. Konstitutsiyani sharhlash bo'yicha qarorlar qabul qilish uchun Konstitutsiyaviy sud tuzadi.

- Oltinchi bob. Konstitutsiyaga o'zgartirish kiritish jarayonini tavsiflaydi.

Myanmar (Birma).

Myanma Ittifoqi Respublikasi Konstitutsiyasi Myanmaning ta'sis assambleyasi tomonidan qabul qilingan birinchi konstitutsiyasi 1947 yilda Birma Ittifoqi uchun qabul qilingan. 1962 yil Birma davlat to'ntarishidan so'ng 1974 yilda ikkinchi konstitutsiya qabul qilindi. Mamlakat o'z tarixining ko'p qismida harbiy xuntalar tomonidan boshqarilgan. Amaldagi konstitutsiya 2008-yilgi Konstitutsiya, mamlakatning uchinchi konstitutsiyasi. 2008-yil sentabrda referendumdan so'ng chop etilgan va 2011-yil 31-yanvarda kuchga kirgan.

Myanma Konstitutsiyasi 15 bobdan iborat. 4, 5 va 6-boblar qonun chiqaruvchi, sud va ijro etuvchi hokimiyatlar o'rtasidagi hokimiyatlarning bo'linishiga tegishli. 50 yildan ortiq harbiy boshqaruv tufayli Myanma Konstitutsiyasida harbiylar ustunlik qiladi, Ittifoq Assambleyasi ikkala palatasida 25% o'rinlar harbiy vakillar uchun ajratilgan.

Konstitutsiya boblari:

- 1. Ittifoqning asosiy tamoyillari
- 2. Davlat tuzilishi
- 3. Davlat rahbari
- 4. Qonun chiqaruvchi organ
- 5. Ijrochi
- 6. Sud hokimiyati
- 7. Mudofaa xizmatlari
- 8. Fuqaro, fuqarolarning asosiy huquqlari va majburiyatlari
- 9. Saylov
- 10. Siyosiy partiyalar
- 11. Favqulodda holat to'g'risidagi qoidalar
- 12. Konstitutsiyaga o'zgartirish kiritish
- 13. Davlat bayrog'i, davlat muhri, madhiyasi va poytaxti
- 14. O'tkinchi qoidalar
- 15. Umumiy qoidalar.

Nepal.

Nepalning hozirgi Konstitutsiyasi 2015-yil 20-sentyabrda kuchga kirgan, 2007-yilgi Muvaqqat Konstitutsiya o'rniga Konstitutsiyaga muvofiq boshqariladi. Konstitutsiya 2015-yil aprel oyida sodir bo'lgan dahshatli zilziladan keyin Birinchi Ta'sis Assambleyasi o'z vakolati davrida konstitutsiya ishlab chiqa olmaganidan so'ng Ikkinchi Ta'sis Assambleyasi tomonidan ishlab chiqilgan. Konstitutsiyani umumiy qonunchilarning 90%i ma'qullagan. Ta'sis Assambleyasining 598 a'zosidan 538 nafari konstitutsiyani yoqlab ovoz berdi, 60 kishi esa unga qarshi ovoz berdi, shu jumladan Terai shahrida joylashgan bir necha siyosiy partiyalar ovoz berish jarayonida qatnashmadi.

Nepal konstitutsiyasi 35 qismga, 308 ta moddaga va 9 ta dasturga bo'lingan.

Konstitutsiya quyidagi 35 qismdan iborat:

- 1. Dastlabki (1-qism)
- 2. Fuqarolik (2-qism)
- 3. Asosiy huquqlar va burchlar (3 qism)
- 4. Direktivaning tamoyillari, siyosati va davlatning majburiyatlari (4-qism)
- 5. Davlatni qayta qurish va davlat hokimiyatini taqsimlash (5-qism)
- 6. Prezident va vitse-prezident (6-qism)
- 7. Federal Ijroiya (7-qism)
- 8. Federal parlament (8-qism)
- 9. Federal qonunchilik protsedurasi (9-qism)
- 10. Federal moliyaviy protseduralar (10-qism)
- 11. Sud tizimi (11-qism)
- 12. Bosh prokuror (12-qism)
- 13. Viloyat ijroiya boshqarmasi (13-qism)
- 14. Viloyat qonun chiqaruvchisi (14-qism)
- 15. Viloyat qonunchilik protsedurasi (15-qism)
- 16. Viloyatning moliyaviy protseduralari (16-qism)
- 17. Mahalliy ijroiya (17-qism)
- 18. Mahalliy qonun chiqaruvchi organ (18-qism)
- 19. Mahalliy moliyaviy protsedura (19-qism)
- 20. Federatsiya, viloyatlar va mahalliy darajalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik (20-qism)
- 21. Hokimiyatdan suiiste'mol qilishni tergov qilish bo'yicha komissiya (21-qism)
- 22. Bosh auditor (22-qism)
- 23. Davlat xizmatlari komissiyasi (23-qism)
- 24. Saylov komissiyasi (24-qism)
- 25. Inson huquqlari bo'yicha milliy komissiya (25-qism)
- 26. Milliy tabiiy resurslar va fiskal komissiya (26-qism)
- 27. Boshqa komissiyalar (27-qism)
- 28. Milliy xavfsizlik bilan bog'liq qoidalar (28-qism)

- 29. Siyosiy partiyalar bilan bog‘liq qoidalar (29-qism)
- 30. Favqulodda quvvat (30-qism)
- 31. Konstitutsiyani o‘zgartirish (31-qism)
- 32. Turli xil (32-qism)
- 33. O‘tish qoidalari (33-qism)
- 34. Ta’riflar va sharhlar (34-qism)
- 35. Qisqa nom, boshlash va bekor qilish (35-qism).

Ummon.

Davlatning asosiy nizomi (Asosiy qonun deb ham yuritiladi) Ummon huquq tizimining asosi bo‘lib, u mamlakat konstitutsiyasi sifatida ishlaydi. Asosiy Nizom 1996 yilda chiqarilgan va shu paytgacha ikki marta o‘zgartirilgan: bir marta 2011 yilda arab bahori paytida ro‘y bergan noroziliklarga javob sifatida[3] va bir marta 2021 yilda valiahd shahzodani tayinlash tartiblarini joriy etish va yangi parlament qoidalari.

Asosiy Nizom Sayid Turkiy ibn Said ibn Sultonning erkak avlodlarida boshqaruv tizimi sultoniylirsiy bo‘lishi, Sul-ton davlat boshlig‘i va Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni ekanligi, u Oliy Kengashga raislik qilishi belgilab qo‘yilgan. Vazirlar va u qonunlarni e‘lon qilish va sudyalarni tayinlash uchun javobgardir.

Asosiy Nizomda, shuningdek, Vazirlar Kengashi davlatning umumiy siyosatini amalga oshirish uchun mas‘ul organ, tayinlangan organ Davlat Kengashidan iborat Ummon Kengashi va saylangan organ bo‘lgan Sho‘ro Kengashi, qonunlarni ko‘rib chiqish va uni podshoh roziligi uchun Sultonga taqdim etish uchun javobgardir va sud hokimiyatining mustaqilligi kafolatlanadi.

Asosiy qonun, garchi islom Ummonning davlat dini bo‘lsa-da, “e’tirof etilgan urf-odatlariga muvofiq diniy urf-odatlarni bajarish erkinligini...agar u jamoat tartibini buzmasa yoki qabul qilingan xulq-atvor me‘yorlariga zid bo‘lmasa” kafolatlanadi.

Pokiston.

Pokiston Islom Respublikasining Konstitutsiyasi, 1973 yilgi Konstitutsiya sifatida ham tanilgan, Pokistonning oliy qonunidir. Zulfiqor Ali Bxutto hukumati tomonidan mamlakatdagi muxolif partiyalarning qo‘shimcha yordami bilan ishlab chiqilgan loyiha parlament tomonidan 10 aprelda ma‘qullangan va 1973 yil 14

avgustda ratifikatsiya qilingan. Konstitutsiya Pokiston qonunchiligi, siyosiy madaniyati va tizimiga rahbarlik qilishga mo'ljallangan. U davlatni (uning jismoniy mavjudligi va chegaralarini), odamlarni va ularning asosiy huquqlarini, davlatning konstitutsiyaviy qonunlari va buyruqlarini, shuningdek, konstitutsiyaviy tuzilmani va institutlar va mamlakat qurolli kuchlarini tashkil etishni belgilaydi. Birinchi uchta bobda hokimiyatning uchta tarmog'ining qoidalari, vakolatlari va alohida vakolatlari belgilanadi: ikki palatali qonun chiqaruvchi hokimiyat; Bosh vazir tomonidan bosh ijrochi sifatida boshqariladigan ijro etuvchi hokimiyat; va Oliy sud boshchiligidagi eng yuqori federal sud tizimi. Konstitutsiya Pokiston Prezidentini davlat birligini ifodalovchi tantanali Davlat rahbari sifatida belgilaydi. Konstitutsiyaning birinchi oltita moddasida siyosiy tizim federal parlamentli respublika tizimi sifatida belgilab berilgan; shuningdek, islom davlat dini sifatida. Konstitutsiya, shuningdek, huquqiy tizimning Qur'on va Sunnatdagi islomiy amrlarga muvofiqligini belgilovchi qoidalarni o'z ichiga oladi.

Konstitutsiyaning alohida moddalari quyidagi qismlarga birlashtirilgan:

- I qism – Kirish [1–6-moddalar]
- II qism – Asosiy huquqlar va siyosat tamoyillari [7–40-moddalar]
- III qism – Pokiston Federatsiyasi [41–100-moddalar]
- IV qism – Viloyatlar [101-140A-moddalar]
- V qism – Federatsiya va viloyatlar o'rtasidagi munosabatlar [141–159-moddalar]
- VI qism – Moliya, mulk, shartnomalar va da'volar [160–174-moddalar]
- VII qism – Sud tizimi [175–212-moddalar]
- VIII qism – Saylovlar [213–226-moddalar]
- IX-qism – Islomiy qoidalar [227–231-moddalar]
- X qism – Favqulodda vaziyatlar qoidalari [232–237-moddalar]
- XI qism – Konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritish [238–239-moddalar]

- XII qism – Turli [240–280-moddalar].

Filippin.

Filippin Konstitutsiyasi Filippin Respublikasining konstitutsiyasi yoki oliy qonunidir. Uning yakuniy loyihasi 1986 yil 12 oktyabrda Konstitutsiyaviy komissiya tomonidan yakunlandi va 2 fevralda umummilliy plebissit tomonidan ratifikatsiya qilindi.

Konstitutsiyasi muqaddima va har bir maqola uchun qayta oʻrnatiladigan boʻlim raqamlangan oʻn sakkizta mustaqil moddalardan iborat:

- I modda - milliy hudud
- II modda - tamoyillar va davlat siyosati deklaratsiyasi
- III modda - Huquqlar toʻgʻrisidagi qonun loyihasi
- IV modda - Fuqarolik
- V modda - Saylov huquqi
- VI modda - Qonunchilik boʻlimi
- VII modda - Ijro etuvchi boʻlim
- VIII modda - Sud departamenti
- IX modda - Konstitutsiyaviy komissiyalar
- X modda - Mahalliy hokimiyat
- XI modda - davlat amaldorlarining javobgarligi
- XII modda - Milliy iqtisodiyot va vatanparvarlik
- XIII modda - Ijtimoiy adolat va inson huquqlari
- XIV modda - Taʼlim, fan va texnika, sanʼat, madaniyat va sport
- XV modda - Oila
- XVI modda - Umumiy qoidalar
- XVII modda - Oʻzgartirish yoki qayta koʻrib chiqish.

Qatar.

Qatar Konstitutsiyasi – Qatar Davlatining oliy qonuni. U 2004 yil 9 aprelda kuchga kirdi. Konstitutsiya koʻpchilik ovoz bilan maʼqullandi, deyarli 98% ovoz bilan.

Konstitutsiyaning eng muhim moddalaridan baʼzilari quyida keltirilgan:

Birinchi qism:

1-modda – Islom davlatning rasmiy dini, shariat esa qonunchilikning asosiy manbaidir. Uning siyosiy tizimi demokratikdir. Arab tili rasmiy tildir.

2-modda – Doha davlatning poytaxti hisoblanadi. U qonun bo'yicha boshqa istalgan joyga ko'chirilishi mumkin. Davlat o'z hududini hech kimga bera olmaydi.

8-modda - Shtatning hukmron oilasi Tani palatasidir. Hukm otadan o'g'ilga o'tadi, agar o'g'il bo'lmasa, amir kimni merosxo'r deb atasa, o'shaga o'tadi.

9-modda - Voris qatarlik musulmon onaning musulmoni bo'lishi kerak.

16-modda - Agar merosxo'r davlat boshlig'i deb nomlansa va 18 yoshga to'lmagan bo'lsa, unda hukmronlik oilasi a'zolarining ko'pchiligini hisobga olgan holda hukmronlik kengashiga o'tkaziladi.

Ikkinchi qism:

22-modda - Davlat yoshlarga g'amxo'rlik qiladi, ularni buzuqlik, ekspluatatsiya, jismoniy, aqliy va ma'naviy e'tiborsizlik kabi illatlardan himoya qiladi. Shuningdek, davlat ularning barcha sohalarda sog'lom ta'limga asoslangan imkoniyatlarini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi.

23-modda. Davlat ta'limni ta'minlaydi, qo'llab-quvvatlaydi va ta'limning tarqalishiga intiladi.

27-modda – Xususiy mulk daxlsizdir.

29-modda. Tabiiy boyliklar va uning boyliklari davlat mulkidir.

Uchinchi qism:

34-modda - Qatar fuqarolari davlat huquqlari va burchlarida tengdirlar.

35-modda. Qonun oldida hamma tengdir va jinsi, irqi, tili va diniga qarab kamsitilishi mumkin emas.

36-modda - Shaxs erkinligi kafolatlanadi. Qiynoq qonun bilan jazolanadi.

37-modda. Insonning shaxsiy daxlsizligi.

47-modda – So'z erkinligi qonunda belgilangan shart va sharoitlarga muvofiq kafolatlanadi.

48-modda – Matbuot erkinligi kafolatlanadi.

49-modda - Barcha fuqarolar bilim olish huquqiga ega.

55-modda - Davlat mablag‘lari daxlsizdir.

57-modda - Davlatda yashovchi barcha odamlar jamoat tartibi va axloq qoidalariga rioya qilishlari shart.

58-modda - Siyosiy qochqinlarni ekstraditsiya qilish taqiqlanadi. Siyosiy boshpana berish shartlarini qonun belgilaydi.

To‘rtinchi qism:

64-modda - Amir davlat boshlig‘idir. Uni hamma hurmat qilishi kerak.

66-modda - Amir ichki, tashqi va xalqaro munosabatlarda davlatni vakil qiladi.

69-modda - Amir qonunda belgilangan alohida hollarda harbiy holat e‘lon qilishi mumkin.

71-modda – Amiriy farmoni bilan mudofaa urushi e‘lon qilinishi mumkin. Agressiv urush taqiqlangan.

72-modda – Bosh vazirni amir tayinlaydi. U o‘z iste‘fosini ham qabul qilishi mumkin.

Beshinchi qism:

148-modda - Konstitutsiya kuchga kirgan kundan boshlab 10 yil o‘tmasdan ushbu konstitutsiyaning biron bir moddasiga o‘zgartirish kiritish taklif qilinishi mumkin emas.

Saudiya Arabistoni.

Saudiya Arabistonining Asosiy qonuni konstitutsiyaga o‘xshash nizom bo‘lib, to‘qqiz bobga bo‘lingan va 83 moddadan iborat. Asosiy qonun (birinchi moddada) Saudiya Arabistonining konstitutsiyasi Islom payg‘ambari Muhammadning "Muqaddas Qur'oni va sunnati (an'analari)" ekanligi aytiladi. Biroq, Asosiy qonun boshqa mamlakatlarda konstitutsiya deb atalishi mumkin bo‘lgan ko‘plab xususiyatlarni o‘z ichiga oladi ("Boshqaruv qonuni", "Huquq va burchlar"). Asosiy qonun vahhobiy va salafiylarning shariat tushunchasiga mos keladi va islom qonunlarini bekor qilmaydi.

Saudiya Arabistonidagi jinoiy qonunchilik jazosiga jamoatchilikning boshini kesish, toshbo‘ron qilish, amputatsiya qilish va kaltaklash kiradi. Og‘ir jinoiy huquqbuzarliklarga nafaqat

xalqaro miqyosda tan olingan qotillik, zo'rlash, o'g'irlik va talonchilik kabi jinoyatlar, balki murtadlik(dinni tark etish), zino, sehr va jodugarlik ham kiradi.

Singapur.

Singapur Respublikasi Konstitutsiyasi Singapurning oliy qonunidir. Yozma konstitutsiya, 1965 yil 9 avgustda kuchga kirgan matn Singapur Davlatining 1963 yilgi Konstitutsiyasidan, 1965 yil Singapur Respublikasi Mustaqilligi to'g'risidagi qonun bilan Singapurga nisbatan qo'llaniladigan Malayziya Federal Konstitutsiyasi qoidalaridan olingan (1965 yil 9-son). , 1985 Rev. Ed.). Konstitutsiya matni Singapurda konstitutsiyaviy huquqning yuridik jihatdan majburiy manbalaridan biri bo'lib, qolganlari Konstitutsiya va boshqa ba'zi qonunlarning sud talqini hisoblanadi. Majburiy bo'lmagan manbalar - bu yumshoq huquq, konstitutsiyaviy konventsiyalar va xalqaro ommaviy huquq kabi konstitutsiyaviy huquqqa ta'sirlar.

Konstitutsiya 14 bo'lim 165 moddalardan iborat.

Shri-Lanka.

Shri-Lanka Demokratik Sotsialistik Respublikasi Konstitutsiyasi 1978-yil 7-sentyabrda Milliy Davlat Assambleyasi tomonidan e'lon qilingan. Bu Shri-Lankaning ikkinchi respublika konstitutsiyasi bo'lib, 1972-yildagi Shri-Lanka Konstitutsiyasi, mamlakat Britaniya Hamdo'stligi doirasida 1948-yilda Seylon hukmronligi sifatida mustaqillikka erishganidan beri uchinchi konstitutsiya va umuman olganda to'rtinchi konstitutsiyadir. 2020-yil avgust holatiga ko'ra u 20 marta rasman o'zgartirilgan.

Shri-Lanka Konstitutsiyasining aksariyat qoidalari parlamentning uchdan ikki qismi ovozi bilan o'zgartirilishi mumkin. Biroq, til, din va Shri-Lankani unitar davlat sifatida ko'rsatish kabi ba'zi asosiy xususiyatlarni o'zgartirish uchun uchdan ikki ko'pchilik ovoz va umumxalq referendumida ma'qullanishi kerak.

Suriya.

Suriya Arab Respublikasining amaldagi Konstitutsiyasi 2012-yil 26-fevralda qabul qilingan bo'lib, u 1973-yil 13-martdan beri amalda bo'lgan konstitutsiya o'rniga qabul qilingan. Amaldagi

konstitutsiya bu davlat hukumatining asosiy funksiyasini belgilaydi. Boshqa narsalar qatorida Suriyaning arab, demokratik va respublikachi xarakterini belgilaydi. Bundan tashqari, umumarab mafkurasiga muvofiq, u mamlakatni keng arab dunyosining mintaqasi va uning xalqini arab millatining ajralmas qismi sifatida ta'riflaydi.

Bu amaldagi konstitutsiya Suriyada 2012-yil 26-fevralda bo'lib o'tgan konstitutsiyaviy referendum natijasi edi. Suriya qo'zg'oloniga javoban Prezident Bashar al-Assad yangi konstitutsiya loyihasini ishlab chiqishni buyurdi. Bu konstitutsiyaviy referendum xorijiy kuzatuvchilar tomonidan kuzatilmadi.

Konstitutsiya 6 qismga (kirishdan tashqari) bo'lingan, ular boblar deb ataladi.

- 1-bob: Asosiy tamoyillar
- 2-bob: Huquqlar, erkinliklar va qonun ustuvorligi
- 3-bob: Davlat hokimiyati organlari
- 4-bob: Oliy Konstitutsiyaviy sud
- 5-bob: Konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritish
- 6-bob: Umumiy va o'tish davri qoidalari.

Tojikiston.

Tojikiston Konstitutsiyasi 1994-yil 6-noyabrda qabul qilingan va uch marta, ya'ni 1999-yil 26-sentyabr, 2003-yil 22-iyun va 2016-yil may oylarida o'zgartirishlar kiritilgan. Konstitutsiya oliy yuridik kuchga ega, Tojikistonning butun hududida bevosita tatbiq etiladi (10-modda). Konstitutsiya demokratik, huquqiy, dunyoviy va unitar davlat tashkil etilishini e'lon qiladi (1-modda), bu erda davlat hokimiyati hokimiyatlarning bo'linishi printsipiga asoslanadi (9-modda). Konstitutsiya davlatning asosiy qonuni sifatida davlat hokimiyatining tuzilishini, fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va majburiyatlarini, shuningdek, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlarining vakolatlarini belgilaydi.

Tojikiston Konstitutsiyasi 10 bo'lim 100 moddalardan iborat.

Tailand.

Tailand Qirolligi Konstitutsiyasi 1932 yilda mutlaq monarxiya bekor qilinganidan beri Tailandda 20 ta ustav yoki konstitutsiya (2015 yil holatiga ko'ra) mavjud bo'lib, bu o'rtacha har to'rt yilda

bittadan yangi konstitutsiya qabul qilindi degani. Harbiy to'ntarishlardan keyin ko'plab o'zgarishlar yuz berdi, bu mamlakatdagi siyosiy beqarorlikning yuqori darajasini aks ettiradi. Har bir muvaffaqiyatli to'ntarishdan so'ng, harbiy rejimlar mavjud konstitutsiyani, odatda, jamoatchilik bilan maslahatlashmasdan bekor qildi.

Tinchlik va tartib milliy kengashi (NCPO) 2016 yil 29 martda konstitutsiya loyihasini taqdim etdi. 2016-yilning 7-avgustida bo'lib o'tadigan yangi konstitutsiya bo'yicha referendum arafasida armiya "ommaviy axborot kampaniyasi"ni o'tkazdi. Uning mohiyati to'g'risida hech qanday bahs-munozaraga ruxsat berilmagan. Xunta qoidalariga ko'ra, "buzilgan, zo'ravonlik, tajovuzkor, qo'zg'atuvchi yoki qo'rqituvchi ma'lumotlarni targ'ib qiluvchi yoki saylovchilar muayyan tarzda ovoz bermasligi yoki ovoz bermasligi uchun" 10 yilgacha qamoq va 200 000 bahtgacha jarimaga tortilishi mumkin edi. 105 sahifali, 279 moddadan iborat taklif qilingan konstitutsiya 2016-yil 7-avgustda Tailand saylovchilarining 61,4 foizi tomonidan ma'qullangan va jamoatchilikning 59,4 foizi ishtirok etgan. Taklif etilayotgan konstitutsiyaga ko'ra, parlament ikki palatali bo'lib, 250 a'zodan iborat Senat va 500 a'zoli Vakillar palatasidan iborat bo'lib, ulardan 350 nafari bir mandatli saylov okruglaridan, 150 a'zosi esa partiya ro'yxatidan saylanadi. Taklif etilayotgan konstitutsiya, shuningdek, NCPOga senatorlarni tanlaydigan sakkizdan o'n kishigacha bo'lgan panelni tayinlash imkonini beradi, jumladan, Tailand Qirollik armiyasi, dengiz floti, havo kuchlari va politsiyasi boshliqlari uchun ajratilgan oltita o'rin, shuningdek, armiya oliy qo'mondoni va mudofaa doimiy kotibiga. Ikki palatali parlament, shuningdek, o'z a'zolari yoki hatto siyosatchi bo'lmagan nomzodni Bosh vazir sifatida tanlashi mumkin. Agar tayinlangan Senat ma'qullasa, bu shaxs Bosh vazir bo'lishi mumkin. Ba'zilar, yangi konstitutsiya bilan harbiylar bir martalik koalitsion hukumatlar yaratish uchun siyosiy partiyalarni ovlashga intilmoqda, deb gumon qilmoqda. Referendum va saylov natijalari qanday bo'lishidan qat'i nazar, harbiylar haqiqiy kuch bo'lib qolaveradi. Biroq, 2017-yil 6-aprelda ratifikatsiya qilingan vaqtga qadar

saylovchilar tomonidan tasdiqlangan konstitutsiyaga oltita o'zgartirish kiritildi. Ushbu o'zgarishlar Tailand monarxiga regentlarni tayinlash bo'yicha katta vakolat beradi, Tailand parlamentining roziligini olish uchun Maxfiy Kengash tomonidan regentlarni oshkor qilishni talab qiladi, shuningdek, 2007 yil Konstitutsiyasining monarx har qanday konstitutsiyaviy inqirozni shaxsiy boshqarishi haqidagi talabini tiklaydi. Bundan tashqari, konstitutsiyaviy o'zgartirish sog'lom atrof-muhitga bo'lgan huquqni kengaytirdi.

Turkmaniston.

Turkmanistonning 1992-yil 18-mayda qabul qilingan Konstitutsiyasi Turkmanistonning oliy qonunidir (5-modda). Konstitutsiya o'zining muqaddimasida turkman xalqining o'z taqdirini o'zi belgilashiga, shuningdek, qonun ustuvorligi va fuqarolarning huquqlariga alohida urg'u beradi.

1992-yilgi konstitutsiyaga 1995, 1999, 2003 va 2006-yillarda o'zgartirishlar kiritilgan. Unga 2008-yil 26-sentyabrda o'zgartirishlar kiritilib, 2500 a'zodan iborat Xalq Kengashi (Xalq Maslahati) tugatildi va saylangan Majlis (Mejlis) 65 a'zodan 125 kishigacha kengaytirildi. 2016-yil 14-sentabrda yangi konstitutsiya qabul qilindi. Davlat bayrog'i va Konstitutsiya kuni 18-may kuni nishonlanadi.

Konstitutsiyasi 8 bo'lim 142 moddadan iborat.

Birlashgan Arab Amirliklari.

Birlashgan Arab Amirliklari Konstitutsiya 1971 yil 2 dekabrda kuchga kirdi va 1996 yil may oyida doimiy ravishda qabul qilindi.

1971 yil, sudya Adi Bitar tomonidan tuzilgan Konstitutsiya vaqtinchalik huquqiy va siyosiy asos sifatida o'rnatildi. Konstitutsiyaning 9-moddasida poytaxt Dubay va Abu-Dabi chegarasidagi yangi shaharcha bo'lishi, yetti yil ichida qurib bitkazilishi va "Al Karama" deb nomlanishi; ammo, xuddi shu moddadagi qoida Abu-Dabi Ittifoqning "vaqtinchalik" poytaxti va Abu Dabi hukmdori Shayx Zayd bin Sulton Ol Nahayonning Birlashgan Arab Amirliklari Prezidenti bo'lishini nazarda tutgan.

1979 yilda yagona harbiy va sud tizimini yaratishga imkon beradigan "doimiy" konstitutsiya loyihasi tayyorlandi. Dastlab

Dubay amirligi harbiy kuchlarni birlashtirishga keskin qarshi edi va Ras al-Xayma bilan birga ittifoq Oliy Kengashi yig'ilishlarida qatnashishdan bosh tortdi. Saudiya Arabistoni va Quvayt hamda BAAning boshqa hukmdorlarining vositachiligi Dubay hukmdori Shix Rashid bin Said Al Maktum va Abu Dabi hukmdori Shayx Zayd bin Sulton Ol Nahayon o'rtasidagi kelishmovchiliklarni kamaytirdi.

1994-yilda Abu-Dabi BAAning doimiy poytaxtiga aylandi va 1996-yilning may oyida, Rashid bin Said al-Maktum vafotidan olti yil o'tib, Dubay BAA qurolli kuchlarini birlashtiruvchi doimiy konstitutsiyaga rozilik berdi. Biroq, Dubay, xuddi Ras al-Xayma singari, BAA Oliy sudi tomonidan boshqarilmaydigan o'z sud sudlariga ega.

Konstitutsiyaning muqaddimasi olti amirlik hukmdorlarining (Ras al-Xayma 1972-yil 10-fevralda Ittifoqqa qo'shilgan) "islomiy, arab jamiyati"da "har tomonlama demokratik rejim"ni shakllantirish niyatini e'lon qiladi.

Konstitutsiya 10 qismdan iborat bo'lib, 152 moddadan iborat. Birlashgan Arab Amirliklari Ittifoqning tashkil topishini (va federal konstitutsiyaning qabul qilinishini) Milliy kun sifatida nishonlaydi.

O'zbekiston.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 1992-yil 8-dekabrda 12-chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 11-sessiyasida qabul qilingan. "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida"gi Konstitutsiyaviy qonun (1991-yil 31-avgust) ushbu Konstitutsiya uchun asos bo'lib xizmat qilgan. Mustaqil O'zbekistonning birinchi Konstitutsiyasini yaratish g'oyasi ilk bor 1990-yil 20-iyunda bo'lib o'tgan mamlakat Oliy Kengashining 2-sessiyasida ilgari surilgan. Ushbu sessiya O'zbekiston respublikasi birinchi Prezident Islom Karimov raisligida 64 kishidan iborat Konstitutsiyaviy komissiyani tuzish to'g'risida qaror qabul qilgan. Uning tarkibiga deputatlar, Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarning vakillari, davlat hamda jamoat birlashmalari, korxonalar va xo'jaliklarning rahbarlari, huquqshunos olimlar va mutaxassislar kirgan. Oliy

Kengashning 10sessiyasida komissiya tarkibi qisman yangilangan. Komissiya ishlab chiqqan loyiha matbuotda e'lon qilinib, keng muhokama etilgan. Konstitutsiyaviy komissiya umumxalq muhokamasi yakunlarini ko'rib, loyihani tuzatib va ma'qullab Oliy Kengash sessiyasida ko'rib chiqishga tavsiya qilgan. Loyiha Oliy Kengash sessiyasida ham moddamamodda muhokama etilgandan so'ng qabul qilingan. O'zbekiston Respublikasining 1978 yilgi Konstitutsiyasi o'rnini bosdi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi — O'zbekiston Respublikasining asosiy qonuni, oliy yuridik kuchga ega bo'lgan siyosiy-huquqiy hujjat.

O'zbekiston Konstitutsiyasi kuchli prezidentlik, qonun chiqaruvchi hokimiyat (O'zbekiston Oliy Majlisi yoki Oliy Majlis) va sud hokimiyati o'rtasida hokimiyatlar bo'linishini nominal tarzda belgilab beradi.

Bevosita besh yillik muddatga saylanadigan va bir marta uzaytirilishi mumkin bo'lgan O'zbekiston Prezidenti davlat boshlig'i hisoblanadi va konstitutsiya bilan oliy ijro hokimiyati vakolatiga ega. Prezident qurolli kuchlar bosh qo'mondoni sifatida favqulodda yoki urush holatini e'lon qilishi mumkin. Prezidentga Oliy Majlis palatalari ko'rib chiqish uchun Bosh vazir nomzodini ko'rsatish hamda Vazirlar Mahkamasi va uchta milliy sud sudyalarining to'liq tarkibini Oliy Majlisning tasdig'i bilan tayinlash hamda Oliy Majlisning barcha a'zolarini tayinlash vakolati berilgan. quyi sudlar. Prezident parlamentni tarqatib yuborish huquqiga ham ega bo'lib, hokimiyat uchun kurash sharoitida Oliy Majlisning prezidentlikka nomzodlarga veto qo'yish huquqini inkor etadi.

Oliy qonun chiqaruvchi organ – ikki palatali Oliy Majlisning Qonunchilik palatasiga (quyi palata) 150 nafar deputat besh yillik muddatga saylanadi. Organ Konstitutsiyaviy sud bilan kelishilgan holda Prezident tomonidan lavozimidan ozod etilishi mumkin.

O'tgan davr mobaynida mamlakatimiz parlamenti Konstitutsiya normalariga muvofiq 8 ta konstitutsiyaviy qonun, 15 ta kodeks, 600 dan ziyod qonunni qabul qildi, 200 dan ortiq ko'p tomonlama xalqaro shartnomani ratifikatsiya qildi va shu tariqa Asosiy Qonunimizni amalga oshirishning yaxlit huquqiy mexanizmi

yaratildi. Uning samaradorligini vaqt o'zi ko'rsatib turibdi va bu bugun jahon hamjamiyati tomonidan e'tirof etilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga hozirgi kunga qadar 14-marta o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilgan.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi muqaddima, 6 bo'lim, 26 bob, 128 moddadan iborat. Muqaddimada Konstitutsiya qabul qilish sabablari va mamlakatimiz oldiga qo'yilgan vazifalar belgilangan.

2022 yilda Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan konstitutsiyasiviy referendum o'tkazishni taklif qildi. Shundan so'ng Oliy Majlis Qonunchilik palatasi "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi qonun loyihasini e'lon qildi. Loyihada asosiy qonunning 64 ta moddasiga 200 dan ortiq o'zgartirishlar kiritish hamda 16 ta normani o'z ichiga olgan 6 ta yangi modda (prim-moddalar) qo'shish taklif etilmoqda.

Vyetnam.

Vyetnam Sotsialistik Respublikasi Konstitutsiyasi 2013-yil 28-noyabrda qabul qilingan, 2013-yil 21-yanvarda kuchga kirgan. Bu Vetnam hukumati tomonidan 1976-yilda mamlakat siyosiy birlashganidan keyin qabul qilingan to'rtinchi konstitutsiyadir.

2013 yil Konstitutsiyasi deb nomlanuvchi amaldagi konstitutsiya preambula va 11 bobdan iborat:

- I bob: Siyosiy tizim
- II bob: Inson huquqlari, asosiy fuqarolik huquqlari va fuqarolik majburiyatlari
- III bob: Iqtisodiyot, jamiyat, madaniyat, ta'lim, fan, texnika va atrof-muhit
- IV bob: Vatanni himoya qilish
- V bob: Milliy yig'ilish
- VI bob: Respublika Prezidenti
- VII bob: Hukumat
- VIII bob: Xalq sudi va xalq prokuraturasi
- IX bob: Mahalliy hokimiyat
- X bob: Milliy saylov kengashi va davlat taftish byurosi

- XI bob: Konstitutsiyaning ta'siri va Konstitutsiyaga o'zgartirish kiritish.

Yaman.

Yaman Konstitutsiyasi 1991 yil 16 mayda umumxalq referendumi orqali ratifikatsiya qilingan. Unda respublika mustaqil va suveren arab va islom davlati sifatida belgilab qo'yilgan va barcha qonunlarning asosi sifatida shariat yoki islom huquqi o'rnatilgan. 2001 yil fevral oyida umumxalq referendumi orqali prezidentlik muddatini yetti yilga, parlament vakolatini olti yilga uzaytirish hamda Sho'ro Kengashining hajmi va vakolatini oshirishga qaratilgan bir qancha tuzatishlar qabul qilindi.

2011-2012 yillardagi Yaman inqilobi tufayli prezident Abd Rabbuh Mansur Al-Hadiy 2012-2014 yillarda yangi konstitutsiya loyihasini ishlab chiqishi kutilgan edi. 2015 yil yanvar oyida qo'mita yangi konstitutsiya loyihasini ishlab chiqdi; biroq, NDC natijalarining bajarilishini nazorat qilish bo'yicha Milliy organning GPC va hutiy a'zolari ham ushbu loyiha bo'yicha ovoz berishdan bosh tortdilar. Bu, ehtimol, yangi konstitutsiya bo'yicha rejalashtirilgan referendumni va shuning uchun referendum boshlanishiga qadar kechiktirilgan navbatdagi prezidentlik va parlament saylovlarini kechiktirishi mumkin.

Yaman Konstitutsiyasi 5 bo'lim 162 moddadan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Davlat va huquq nazariyasi". Odilqoriyev X.T "Adolat"-2018.
2. "Konstitutsiyaviy huquq". I.B.Jo‘raboyev, M.S.Boltayev, G.M.Berdimuratova, I.T.Palvanov Toshkent-2020.
3. "Xorijiy mamlakatlar konstitutsiyaviy huquqi". Toshkent-2010.
- 4."Konstitutsiyaviy huquq asoslari". G.M.Taskinbaeva, V.A.Kostetskiy Toshkent-2014

Foydalanilgan tarmoqlar:

1. uz.wikisko.ru
2. uz.m.wikipedia.org
3. www.constituteproject.org
4. kun.uz
5. lex.uz
6. uz.wikiuke.ru
7. uz.wikijaa.ru
8. uz.wikisla.ru
9. uz.wikinoe.ru
10. uz.wikiaro.uz
11. constitution.uz

Zokirov Shohruxbek Zohidjon o‘g‘li

DUNYO MAMLAKATLARNING ASOSIY QONUN HUJJATLARI

“Bookmany print” nashriyoti

Nashriyot tasdiqnoma raqami № 022246. 28.02.2022-y.

Bosishga ruxsat etildi: 23.08.2022.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 ¹/₁₆

Nashriyot bosma tabog‘i 8. Shartli bosma taboq 7,7.

Adadi 100 nusxa. ofset bosma usulida bosildi.

Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 22-mavze, 17-b uy.

“BOOKMANY PRINT” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.

Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 22-mavze, 17-b uy.